

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXVI

МАЈ, 1905

БРОЈ 5

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

УНИВЕРЗИТЕТ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 маја 1905 године, на предлог г. Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **Универзитету**: за ванредног професора у филозофском факултету за Општу Историју Старога Века г. д-р *Никола Вулић*, редовни професор Велике Школе на расположењу; и

за привременог доцента у филозофском факултету г. *Милорад Поповић*, доктор филозофије.

ВЕЛИКА ШКОЛА

ПЕНЗИОНОВАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 1 маја 1905 године, на предлог г. Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се г. *Јанко Лукић*, професор Велике Школе на расположењу, по својој молби, а на основу § 70 закона о чиновницима грађанског реда и чл. 39 закона о Универзитету, стави у стање покоја с пензијом, који му припада по годинама службе.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Директорима гимназија

У допуну расписа ПБр. 13971 од 4 децембра 1899. год., да би Министарство у недостатку сталног надзора над средњим школама могло у току године имати приближну слику дневних радова у појединим разредима по нашим средњим школама и да би те радове могло поредити, налазим за потребно наредити: да директори гимназија и Управитељи Виших Женских Школа шаљу Министарству, од времена на време, у овереном препису све, тачно по рубрикама, што је за недељу дана унесено у сваки разредни дневник, уведен расписом ПБр. 7819 од 5 августа 1900 године.

За које ће се недеље у току године подносити преписи увек ће одређивати Министарство нарочитим актом својим.

За овај мах нека се пошљу одмах поменути преписи за прошлу недељу од 6—13 ов. месеца.

ПБр. 5774

18 марта 1905 год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,

Анд. Николић с. р.

ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА О КЊИГАМА

Одлуком господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5489 од 4 априла 1905 године одобрено је да се рељефна карта Краљевине Србије коју је израдио г. Свет. Даниловић војни административни чиновник може употребљавати као помоћно наставно средство при изучавању земљописа Краљевине Србији у средњим и основним школама.

Одлуком господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5799 од 21 марта 1905 године одобрено је да се књига *Гимнастика и јуначке игре* од Сретена Пашића, управитеља Више Женске Школе у Београду, може набављати за књижице народних школа и за поклањање ученицима средњих и стручних школа.

СТЕЧАЈ

За попуњавање упражњених учитељских места у основним школама

Министарство просвете и црквених послова, на основу члана 35. закона о народним школама, расписује стечај за попуњавање упражњених учитељских места.

Упражњена су учитељска места ова:

1. у Београду.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

На Дунавском Крају IV раз. муш. школе.

2. у београдском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Конатице III и IV разред.

Кнежевац сва 4 разреда.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Шепшин сва четири разреда.

Крушевица » » »

Соколово » » »

Лесковац » » »

Дудовица сва четири разреда.

Дучина » » »

Пударци » » »

Рудовац » » »

Кумодраж » » »

Камендол » » »

Дрлупа » » »

Амерић » » »

Бабе » » »

Борак III и IV разред.

Барајево III и IV разред.

Рогача II₂, III и IV разред.

3. у ваљевском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Радљево III₁ разред.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Новаци сва четири разреда.
 Орашац сва четири разреда
 Маркова Црква сва четири разреда.
 Баталаге » » »
 Тулари » » »
 Тврдојевац » » »
 Лелић » » »
 Цветановац » » »
 Рајковић » » »
 Лесковице I разред.
 Лесковице II, III и IV разред.
 Осечина I разред.
 Осечина II₁ разред.
 Осечина II₂ и IV разред.
 Каменица I и II »
 Боговађа I и II »
 Года Глава I »
 Миличиница III и IV »
 Славковица I »
 Лопатањ III и IV »
 Осладић III и IV »
 Суводањ I и II »
 Суводањ III и IV »
 Цироман III и IV »
 Брежђе I и II »
 Пођута II₂ и III₁ »

4. у врањском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Горњи Присјан сва 4 разреда.
 Власотинце I и II разр. жен. шк.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Лапотинац сва четири разреда.
 Крива Феја » » »
 Сијарина » » »
 Јовац » » »
 Доњи Коњувац сва четири разреда.
 Реткоцер сва четири разреда.
 Првонег сва четири разреда.
 Кална (ср. власот.) сва четири разреда.
 Стубал сва четири разреда.
 Дадинац сва четири разреда.

Бучумет сва четири разреда.
 Турековац сва четири разреда.
 Оране сва четири разреда.
 Преслап сва четири разреда.
 Вел. Грабовница сва четири разреда.
 Слишани сва четири разреда.
 Ораовица сва четири разреда.
 Доње Требешиње сва четири разреда.
 Рајстовац сва четири разреда.
 Јелашница I и II разред.
 Јелашница III и IV разред.
 Црна Трава I₂ разред.
 Црна Трава I₁, II, III и IV разред.
 Бојник I разред.
 Преображење I и II разред.
 Преображење III и IV разред.
 Корбевац I и II разред.
 Власина III и IV разред.
 Власина I и II разред.
 Косанчић II, III и IV разред.
 Бунуша III и IV разред.
 Тибужде III и IV разред.
 Тибужде I и II разред.

5. у крагујевачком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Врбица I и II разред.
 Годачица I₂, III и IV разред.
 Чукојевац I₂ разред.
 Лапово IV раз. муш. шк.
 Лапово I₂, II₂ и III раз. муш. шк.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Крагујевац (горњи крај) IV разред женске школе.
 Копљари сва четири разреда.
 Јарушице сва четири разреда.
 Гараша сва четири разреда.
 Гледић сва четири разреда.
 Шуме сва четири разреда.
 Маскар сва четири разреда.
 Мали Крчмари сва четири разреда
 Љубичевац сва четири разреда.
 Витковац сва четири разреда.
 Грабовац сва четири разреда.
 Црни Кал сва четири разреда.
 Велики Шењ сва четири разреда.
 Маслошево сва четири разреда.

Бурђево (Баре, ср. лепен.) сва четири разреда.
 Доње Комарице сва четири разреда.
 Доња Сабанта сва четири разреда.
 Вишевци сва четири разреда.
 Драча I₁ и II₁ разред.
 Влакча III и IV разред.
 Влакча I и IV разред.
 Рамаћа II разред.
 Стојник II₂, III и IV разред.
 Клока III и IV разред.
 Клока I и II разред.
 Шаторња II₂, III и IV разред.

6. у крајинском округу.

I.

ПРАЗНА МЕСТА:

Прахово II и III разр. муш. шк.
 Рудна Глава приправ. муш. и жен. и I раз. муш. шк.
 Чубра II, III и IV раз. муш. шк.
 Копривница I раз. жен. шк.
 Мала Врбица сва 4 раз. муш. шк.
 Брестовац сва 4 раз. муш. шк.
 Вајуга сва 4 раз. жен. шк.
 Купузиште I, III и IV раз. жен. шк.
 Мала Каменица приправни и I раз.
 Мала Јасикова сва 4 раз. жен. шк.
 Сиколе II и III раз. муш. шк.
 Сиколе I и II₁ раз. жен. шк.
 Корбово приправ. муш. и жен. и I раз. муш. шк.
 Малајница II, III и IV раз. муш. шк.
 Горњани II и III раз. муш. шк.
 Горњани приправн. и I раз. жен. шк.
 Уровица III и IV раз. муш. шк.
 Мокраће II раз. муш. и жен. шк.
 Танда сва 4 раз. жен. шк.
 Грабовица приправни и I раз. жен. шк.
 Рајац сва 4. раз. жен. шк.
 Кленовац сва 4 раз. муш. шк.
 Клокочевац приправни, II, III и IV раз. муш. шк.

II.

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени:

Шаркамен сва четири раз.
 Рудна Глава сва четири раз. жен. шк.
 Мироч сва четири разреда.
 Манастирица сва четири разреда.
 Малајница сва четири раз. жен. шк.
 Чубра сва четири раз. жен. шк.

- Петрово Село сва четири разреда.
 Вратна сва четири разреда.
 Вељково сва четири разреда.
 Мала Јасикова сва четири раз. муш. шк.
 Сип сва четири разреда.
 Велесница сва четири разреда.
 Танда сва четири раз. жен. шк
 Танда сва четири раз. муш. шк.
 Клокочевац сва четири раз. жен. шк.
 Речка сва четири раз. жен. шк.
 Кленовац сва четири раз. жен. шк.
 Корбово сва четири раз. жен. шк.
 Корбово II, III и IV раз. муш. шк.
 Црнајка припр. раз. муш. и жен. шк.
 Црнајка сва четири раз. муш. шк.
 Црнајка сва четири раз. жен. шк.
 Тамнич сва четири раз. жен. шк.
 Тамнич сва четири раз. муш. шк.
 Србово сва четири разреда.
 Мосна сва четири разреда.
 Јасеница сва четири раз. жен. шк.
 Голубиње сва четири раз. муш. шк.
 Голубиње сва четири раз. жен. шк.
 Дупљани сва четири раз. муш. шк.
 Дупљани сва четири раз. жен. шк.
 Поповица сва четири разреда.
 Костол сва четири разреда.
 Љубичевац сва четири разреда.
 Љубичевац приправ. раз. муш. и жен. шк. и I, III и IV раз.
 жен. шк.
 Кобишница I и II раз. муш. шк.
 Кобишница I и II раз. жен. шк.
 Кобишница III и IV раз. жен. шк.
 Горњани I раз. муш., II, III и IV раз. жен. шк.
 Велика Јасикова I и II раз. жен. шк.
 Велика Јасикова приправ., I и II раз. муш. шк.
 Велика Јасикова приправ., III и IV раз. жен. шк.
 Велика Јасикова III и IV раз. муш. шк.
 Рајац I, III и IV раз. муш. шк.
 Топоница приправ., III и IV раз.
 Топоница I и II раз.
 Глоговица II, III и IV раз. жен. шк.
 Глоговица приправ. и I раз.
 Мајдан Пек I, II и VI раз. жен. шк.
 Буковче III и IV раз. муш. шк.
 Буковче III и IV раз. жен. шк.
 Буковче приправ. раз. муш. и жен. шк.
 Буковче I и II раз. жен. шк.
 Буковче I и II раз. муш. шк.
 Кладушница I и II раз.
 Кладушница приправ., III и IV раз. муш. шк.

Малајница приправ. муш. и жен и I раз. муш. шк.
 Јабучевац приправ. раз. жен. шк.
 Јабучевац IV раз. муш. шк.
 Јабучевац I раз. муш. и I₂ жен. шк.
 Јабучевац II раз. муш. шк.
 Уровица приправ., III и IV раз. жен. шк.
 Уровица припр. раз. муш. и жен. шк.
 Уровица приправ. и II раз. жен. шк.
 Уровица приправ. и I раз.
 Вајуга приправ. раз. муш. и жен. шк. и III и IV раз. муш. шк.
 Подвршка сва 4 раз. муш. шк.
 Подвршка приправ., II, III и IV раз. жен. шк.
 Подвршка приправ. и I раз. муш. и жен. шк.
 Мокрање I раз. муш. и жен. и III раз. жен. шк.
 Луке II, III и IV раз. жен. шк.
 Луке II, III и IV раз. муш. шк.
 Прахово приправ. и I раз. жен. шк.
 Михаиловац III и IV раз. жен. шк.
 Михаиловац I и II раз. жен. шк.
 Мала Каменица приправ., II и III раз. муш. шк.
 Радујевац II₂ раз. муш. шк.
 Штубик III и IV раз. муш. шк.
 Штубик I раз. жен. шк.
 Сиколе II₂ и III и IV раз. жен. шк.
 Плавна II, III и VI раз. жен. шк.
 Ртково приправ. и I раз. муш. и жен. шк.
 Душановац приправ., III и IV раз. муш. школе.
 Душановац приправ., I и II раз. муш. школе.

7. у крушевачком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА:

Мађер сва 4 разреда.
 Угљарево сва 4 разреда.
 Велико Дреново III разред.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени:

Крушевац III раз. жен. шк.
 Појате сва четири разреда.
 Дупци сва четири разреда.
 Златари сва четири разреда.
 Рујиште сва четири разреда.
 Глободер сва четири разреда.
 Плеш I и II разред.
 Плеш III и IV раз.
 Александровац I₂ муш. и I раз. жен. шк.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

- Ратаји I и II разред.
- Дворани I₂ и II разред.
- Медвеђа III разред.
- Мајдево I₂ и II разред.
- Вел Шиљеговац II разред.
- Трнавац III разред.
- Трнавац II разред.
- Велуђе III и IV разред.

8. у моравском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

- Јагодина IV раз. жен. шк.
- Драгово III и IV разред.
- Рибари II₁ III и IV разред.

II.

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Плажани сва четири разреда.

- Праћина » » »
- Буљани » » »
- Јеловац » » »
- Батинац » » »
- Грабовица » » »
- Бељајка » » »
- Двориште » » »
- Дубока » » »
- Дреновац » » »
- Деоница » » »
- Избеница » » »

Сењски Рудник сва четири разреда.

- Бигреница II, III и IV разр.
- Ланиште II₂, III и IV раз.
- Бигреница приправ. и I раз. муш. шк.
- Опарић I и II разред.
- Ратковић II, III и IV раз.
- Секурич III и IV раз.
- Доњи Крчин II, III и IV раз.
- Доње Видово I и II раз.
- Доње Видово III и IV раз.

9. у нишком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

- Велики Крчимир сва 4 разреда.

II

WWW.UNILIB.RS

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Гацин Хан сва четири разреда.
 Милушинац сва четири разреда.
 Вел. Вртоп сва четири разреда.
 Гркиње сва четири разреда.
 Горњи Барбеш сва четири разреда.
 Св. Аранђео III и IV разред.
 Св. Аранђео I и II разред.
 Јошаница I и II разред.

10. у пиротском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Јаловик Извор III и IV разред.
 Топли До сва 4 разреда.
 Дојкинци сва 4 разреда.
 Осмаково сва 4 разреда.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Чиноголавци сва четири разреда.
 Црноклиште сва четири разреда.
 Завој сва четири разреда.
 Шпај сва четири разреда.
 Горња Крњина сва четири разреда.
 Вел. Лукања сва 4 разреда.
 Рсавци сва 4 разреда.
 Модра Стена сва 4 разреда.
 Рудиње сва 4 разреда.
 Богдановац сва 4 разреда.
 Срећковац сва 4 разреда.
 Студена сва 4 разреда.
 Бабушница сва 4 разреда.
 Бела Вода сва 4 разреда.
 Доња Коритница сва 4 разреда.
 Љубераћа сва 4 разреда.
 Камбелевац сва четири разреда.
 Јања сва четири разреда.
 Кална сва четири разреда.
 Суково III и IV разред.
 Суково I и II разред.
 Јаловик—Извор I и II разред.
 Стрижевац сва 4 разреда.
 Расница I и II, разред.

11. у подринском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

- Свилеува III и IV разред.
- Мала Врањска сва 4 разреда.
- Јадранска Лешница II и III₁ раз.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

- Шабац (Камичак) IV раз. муш. школе.
- Шабац (Мајур) I₂, II, III и IV разред.
- Шабац (Мајур) I₁ разред.
- Засавица сва четири разреда.
- Велика Река сва четири разреда.
- Јаловик сва четири разреда.
- Десић сва четири разреда.
- Црнијево сва четири разреда.
- Каона сва четири разреда.
- Дебрц сва четири разреда.
- Слепчевић сва четири разреда.
- Доња Трешњица сва четири разреда.
- Дворска сва четири разреда.
- Орид I разред.
- Јадранска Лешница I₁ разред.
- Глушци I и II разред.
- Глушци III и IV разред.
- Комирић I и II разред.
- Комирић III и IV разред.
- Драгинац I разред.
- Драгинац II₁ и III разред.
- Бела Црква I разред.
- Ставе III и IV разред.
- Ставе I и II разред.
- Грнчара I разред.
- Горња Трешњица III и IV разред.
- Горња Трешњица I и II разред.
- Горња Буковица I и II разред.
- Бела Црква II и III₁ разред.
- Дреновац III и IV разред.
- Текериш I и II разред.
- Баново Поље III и IV разред.
- Криваја III и IV разред.
- Криваја I и II разред.
- Свилеува I и II разред.
- Прово сва четири разреда.

12. у пожаревачком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

- Дубочка сва 4 разреда.
 Дубока II и III разред муш. школе.
 Врбница сва 4 разреда.
 Затоње сва 4 разреда.
 Кудреш сва 4 разреда.
 Волуја II, III и IV разред.
 Рашанац III и IV разред.
 Рашанац I разред.
 Доња Крушевица сва 4 разреда.
 Мелница приправ. раз. муш. и жен. и II р. жен. школе.
 Манастирица приправни и IV разред.
 Старчево приправни разред.
 Нересница I раз. муш., III и IV раз. муш. и жен. школе.
 Мустапић сва 4 разреда.
 Јошаница сва 4 разреда.
 Кобиље приправни и I разред.
 Гареве сва 4 разреда.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

- Кучајна сва четири разреда.
 Винци сва четири разреда.
 Турија сва четири разреда.
 Барич сва четири разреда.
 Крепољин сва четири раз. жен. шк.
 Јасиково сва четири раз. жен. шк.
 Јасиково II, III и IV раз. муш. шк.
 Двориште сва четири разреда.
 Ждрело сва четири разреда.
 Вошановац сва четири разреда.
 Криваја сва четири разреда.
 Товдин сва четири разреда.
 Дољашница сва четири разреда.
 Миљевић » » »
 Бистрица » » »
 Рам » » »
 Старчево » » »
 Касидол » » »
 Миријево » » » муш. шк.
 Каменово » » »
 Добрње » » »
 Бискупље » » »
 Мало Градиште сва четири разреда.
 Суви До » » »
 Мајиловац » » »
 Златово » » »

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

- Табановац сва четири разреда.
- Добра » » »
- Мало Лаоле » » »
- Десина » » »
- Осаница » » » жен. шк.
- Стамница II, III и IV разред.
- Кладурово приправ. и I разред муш.
- Кладурово II, III и IV »
- Мишљеновац II₂, III и IV »
- Мишљеновац I и II₁ »
- Кобиље II, III и IV »
- Дубока приправ. и IV » жен.
- Дубока I, II и III » жен.
- Дубока приправ. » муш.
- Рановац приправ. раз. 2. одељ.
- Рановац I раз.
- Божевац II разред жен. шк.
- Лазница I и II разред жен. шк.
- Лазница I и II » муш. шк.
- Лазница III и IV разред муш. шк.
- Лазница III и IV » жен. шк.
- Лазница приправ. разред.
- Нересница приправ. и II разред муш. шк.
- Каона II, III и IV разред.
- Каона приправ. и I разред.
- Браничево I разред.
- Бусур II, III и IV разред.
- Бусур приправ. и I разред.
- Трњани III и IV разред.
- Мустапић приправ. раз.
- Кнежица I и II разред.
- Ракова Бара II, III и IV разред.
- Ракова Бара приправ. и I разред.
- Салаковац I и II разред.
- Орешковица I и II разред.
- Крепољин приправ., III и IV разред муш. шк.
- Крепољин I и II₁, разред муш. шк.
- Буковска II и IV разред.
- Буковска приправ. и I разред.
- Волуја приправ. и I разред.
- Вел. Село I и II разред.
- Влашки До приправ., I и II₁, разред муш. шк.
- Шетоње I и II разред.

13. у рудничком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Љутовница сва 4 разреда.

II. Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Гукоши сва четири разреда.

Трепча сва четири разреда.
 Шилопај » » »
 Цветке » » »
 Савинац » » »
 Драгољ » » »
 Прислоница сва четири разреда.
 Остра » » »
 Лађевци I и II разред.
 Враћевшница III и IV разред.
 Јарменовци III и IV разред.

14. у смедеревском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Паланка IV раз. мушке школе.

II.

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Башин сва четири разреда.
 Водице » » »
 Враново » » »
 Радовање сва четири разреда.
 Радинац » » »
 Водањ » » »
 Скобаљ II, III и IV разред.
 Скобаљ I разред.
 Баничина I и II разред.
 Велико Орашје III и IV разред.
 Придворица I и II разред.
 Лугавчина III и IV разред.
 Селевац III разред.
 Милошевац III₁ разред муш. шк.

15. у тимочком округу.

I.

ПРАЗНА МЕСТА :

Шљивар сва 4 разреда.
 Леновац сва 4 разреда жен. шк.
 Криви Вир I разред мушке шк.
 Жуне III и IV разред.
 Метовница II, III и IV разред мушке шк.
 Метовница II, III и IV разред жен. шк.
 Метовница приправни и I раз. муш. и жен. шк.
 Оснић II, III и IV разред муш. шк.
 Оснић приправ. и IV разред жен. шк.
 Бели Поток III и IV разред.
 Злот IV разред муш. шк.
 Трнавац (ср. тимочки) сва 4 разреда.

II.

www.unilib.rs Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

- Вина сва четири разреда.
 Прлита сва четири разреда.
 Оштрељ » » » муш. шк.
 Оштрељ » » » жен. шк.
 Ошљан » » »
 Балинац » » »
 Кожељ » » »
 Боровац » » »
 Доњ. Бела Река сва четири раз. муш. шк.
 Доњ. Бела Река сва четири раз. жен. шк.
 Гор. Бела Река сва четири раз. жен. шк.
 Гор. Бела Река сва четири раз. муш. шк.
 Бор сва четири раз. жен. шк.
 Бучје (ср. зајеч.) сва чет. раз. муш. шк.
 Бучје (ср. зајеч.) сва чет. раз. жен. шк.
 Савинац сва четири разреда.
 Зоруовац сва четири разреда.
 Жуковац сва четири разреда.
 Трнавац (ср. зајеч.) сва чет. раз. муш. шк.
 Трнавац (ср. зајеч.) сва чет. раз. жен. шк.
 Мали Извор (ср. тимочки) сва чет. раз.
 Ново Корито сва чет. раз.
 Оснић приправ. и I раз. муш. шк.
 Оснић I, II и III раз. жен. шк.
 Шарбановац II, III и IV раз. муш. шк.
 Шарбановац приправ. и I раз. жен. шк.
 Шарбановац приправ. и I раз. муш. шк.
 Ласово III и IV раз. муш. шк.
 Ласово II, III и IV раз. жен. шк.
 Ласово I р. муш. и жен. и II раз. муш. шк.
 Криви Вир II р. муш. и жен. и III раз. жен. шк.
 Криви Вир I раз. муш. и жен. шк.
 Грљан I и II раз. муш. шк.
 Брестовац I, II и III раз. жен. шк.
 Брестовац приправ. р. муш. и жен. и I раз. муш. шк.
 Брестовац II, III и IV раз. муш. и IV. раз. жен. шк.
 Подгорац приправни разред.
 Подгорац I и II раз. жен. шк.
 Подгорац I и II раз. муш. шк.
 Врбовац III и IV раз.
 Врбовац I и II раз.
 Кривељ II, III и IV раз. жен. шк.
 Кривељ III и IV раз. муш. шк.
 Кривељ II раз. муш. шк.
 Кривељ приправ. и I раз. жен. шк.
 Лубница приправ. и IV раз. жен. шк.
 Лубница I, II и III раз. жен. шк.
 Грлиште I раз. жен. шк.

Злот приправ. и IV раз. жен. шк.
 Злот I и II раз. жен. шк.
 Злот приправ. и I раз. муш. шк.
 Мали Извор (ср. бољевачки) приправ., III и IV раз.
 Мали Извор (ср. бољевачки) I и II раз.
 Јабланица II, III и IV раз.
 Јабланица I разред.
 Бачевица II муш. и жен. и III и IV раз. муш. шк.
 Бачевица приправ. и I разред.
 Бели Поток I и II разред.
 Валакоње приправни и I разред.
 Сумраковац I и II разред.
 Бучје (ср. заглавски) I и II разред.

16. у топличком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА:

Рача I разред.
 Рача II, III и IV разред.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени:

Балајинац	сва четири разреда
Драгуша	» » »
Добри До	» » »
Доња Речица	» » »
Велика Плана	» » »
Доње Црнатово	» » »
Тулари	» » »
Дубово	» » »
Мекиш	» » »
Бакус	» » »
Житни Поток	I и II разред.
Блажево	III и IV »
Блажево	I и II »
Блаце	III и IV »

17. у ужичком округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА:

Рогачица I и II разред.
 Мачкат IV и I₁ разред.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени:

Доброселица	сва четири разреда
Душковци	» » »

Језевица сва четири разреда.

Каменица	»	»	»
Глумач	»	»	»
Заовине	»	»	»
Шљивовица	»	»	»
Радоновац	»	»	»
Мочиоци	»	»	»
Равни	»	»	»
Кремна	»	»	»
Ариље	I ₁	разред.	
Ариље	II	»	
Мачкат	I ₂ и II	»	
Сеча Река	I	»	
Бачевци	III и IV	»	
Бачевци	I и II	»	
Бреково	I и II	»	
Пилица	III и IV	Ф	
Пилица	I	»	
Каран	II	»	
Рогачица	III и IV	»	
Костојевић	II и III	»	

18. у чачанском округу.

I

ПРАЗНА МЕСТА :

Краљево II и III₁ разред мушке шк.
 Грачац сва 4 разреда.
 Миланца I и II разред.
 Брезова сва 4 разреда.

II

Места у којима су привремени наставници или привремено постављени :

Мрсаћ	сва четири разреда.
Косовица	» » »
Заблаће	» » »
Градац	» » »
Придворица	» » »
Адрани	» » »
Лиса	» » »
Студеница	» » »
Врдила	I и II разред.
Гуча	II ₁ и III »
Гуча	I и II ₂ »
Рашка	III »
Рашка	II »
Рашка	I ₁ »
Рашка	I ₂ »
Ковиље	II ₁ , III и IV »
Ковиље	I и II ₂ »

Самаиле сва четири разреда.
 Горачић III и IV разред.
 Горачић I и II »
 Врба I и II »
 Прилике III и IV »
 Јошаничка Бања сва четири разреда.
 Међуреч » » »
 Ивањица III разред муш. шк.
 Ивањица II » » шк.

Позивају се учитељи и учитељице народних школа, који желе премештај, да поднесу своје молбе окружним школским одборима најдаље до 12. маја о. г., а одбори ће их одмах по пријему послати министарству просвете и црквених послова.

У молби за премештај навешће сваки наставник разлоге из којих тражи дотична места.

На крају молбе сваки ће наставник *прегледно* означити:

- 1., шта је свршио и с каквим успехом;
- 2., колико има година *сталне* учитељске службе;
- 3., какве оцене посебице има за сваку годину *сталне* учитељске службе;
- 4., је ли кажњен, кад, колико пута и каквом казном;
5. колико има деце за школовање у средњој школи наставник који је тражио варош у којој има средња школа.

На стечај не могу се јављати нови кандидати, наставници у пензији, пређашњи наставници и привремени.

На молбу треба прилепити 0.50 динара таксе.

ПБр. 7401. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 28. априла 1905. у Београду.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

899. РЕДОВНИ САСТАНАК

5. фебруара 1905. год.

Били су: потпредседник: **Ст. Ловчевић**; редовни чланови: **Јанко Лукић**, **д-р Чед. Митровић**, **Јован Н. Томић**, **Љубомир М. Протић**, **Ранко Петровић**, и **д-р Миливоје Н. Јовановић**.

Пословођ: **Миладин И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 898 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 3. овога месеца, ПБр. 1866, којим се пита Савет за мишљење: хоће ли се Речник за Корнелија Непота од д-ра Јована Туромана и даље употребљавати као уџбеник.

Савет је одлучио: да г. Јанко Лукић, редовни члан Савета, прегледа овај речник и да Савету поднесе мишљење: да ли ову књигу треба и даље употребљавати као уџбеник и да ли је ради тога треба од писца откупити.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 29. прошлог месеца, ПБр. 1546, којим су спроведена Савету на оцену акта о кривизи г. Јована Цвијовића, заступника учитеља, из Затоња.

Савет је одлучио: да г.г. д-р Чедомиљ Митровић и Јован Н. Томић, редовни чланови Савета, прегледају све акте о кривизи овога учитељског заступника и да Савету реферују.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27. прошлог месеца, ПБр. 1865, којим се пита Савет за мишљење: хоће ли се Општа историја за ниже разреде средњих школа од Ст. Ловчевића и даље употребљавати као уџбеник.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Михаило Ј. Ђорђевић, Лука Зрнић и Милан А. Костић, професори, да ову књигу прегледају и да Савету реферују о томе: да ли се она може и даље употребљавати као уџбеник у нижим разредима средњих школа.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1. овога месеца, ПБр. 2587, којим је спроведена Савету на оцену молба г. В. Петровића, који је молио за одобрење да се „Српски Књижевни Гласник“ може набављати за књижнице народних и средњих школа.

Пошто је „Српски Књижевни Гласник“ познат члановима Савета, то је Савет одлучио: да се он може набављати за књижнице народних и средњих школа.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 26. прошлога месеца, ПБр. 1957, којим је спроведена Савету на оцену молба књижарнице Велимира Валожича, која је молила за одобрење да се њено издање књиге: „Радост, књига за децу“ може употребљавати за поклањање ученицима и ученицама народних школа и да се може набављати за књижнице школске и народне.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је одлучио: да се она може употребљавати за поклањање ученицима и ученицама народних школа о испиту и да се може набављати за књижнице народних школа.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24. прошлог месеца, ПБр. 1644, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Радослава Агатовића, професора, који је молио за одобрење да се његов превод књиге: „Словенска митологија“ од Луја Леже-а у издању задужбине Илије М. Коларца, може набављати за књижнице народних и средњих школа, и да се може употребљавати за поклањање ученицима средњих школа.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је одлучио: да се она може набављати за књижнице народних и средњих школа и да се може употребљавати за поклањање ученицима средњих школа.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ПБр. 2661, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Јована П. Милијевића, учитеља из Јагодине, који је молио за одобрење да се његов превод књиге: „Робинсон Крузе“ може употребљавати за поклањање ученицима старијих разреда народних и нижих разреда средњих школа, и да се може набављати за школске, ђачке и народне сеоске књижнице.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB

Пошто је ова књига позната члановима саветским, Савет је одлучио: да се она може употребљавати за поклањање ученицима старијих разреда народних школа и ученицима нижих разреда средњих школа и да се може набављати за школске и ђачке књижице.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 3. овога месеца, ПБр. 2637, којим је спроведен Савету на оцену Коментар за Читанке III и IV разреда основних школа од професора Павла Љотића.

Савет је одлучио: да се овај Коментар упути комисији за преглед и оцену поднесених Читанака за основне школе.

X

Саслушан је реферат г. д-ра Чедомиља Митровића, редовног члана Савета, о квалификацији г-ђице Мирославе А. Цветковићеве, свршене ученице Фундклијевске школе у Кијеву, која је молила за место наставнице руског језика у Вишим Женским Школама.

Према реферату г. Митровића, а на основу друге алинеје чл. 12. Закона о уређењу Више Женске Школе и чл. 63. Закона о средњим школама, Савет је одлучио: да г-ђица Мирослава А. Цветковићева може бити постављена за наставницу страних језика у Вишој Женској Школи, ако претходно положи нарочити испит.

XI

Прочитан је реферат г. Сретена Пашића о књизи: „Зашто, браћо, постасте хајдуци?“ од Косте Петровића, секретара министарства финансија, који је молио за одобрење да се ова књига може поклањати ученицима народних школа.

Реферат г. Сретена Пашића гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледао сам књигу „Зашто, браћо, постасте хајдуци?“ од Б. П., пређашњег учитеља, послату ми на оцену, и мишљења сам да се може употребити за оно, чему је намењена.

25. новембра 1904. год.

Београд.

Главном Просветном Савету, захвалан

Срет. Пашић,

управитељ В. Ж. Школе

Према овоме реферату г. референта Савет је одлучио: да се књига: „Зашто, браћо, постасте хајдуци?“ може употребљавати за поклањање ученицима народних школа.

Г. Сретену Пашићу, у име хонорара за реферовање о овој књизи, одређено је десет (10) динара.

XII

Прочитан је реферат г-ђица Христине Ристићеве и Катарине Павловићеве, класних учитељица Београдске Више Женске Школе, о књизи: „Српска девојка“, коју су у рукопису поднели Даринка Др. Ђосића и Драгомир М. Ђосић, учитељи из Лазнице, и молили за одобрење да се може употребљавати за поклањање ученицама старијих разреда народних школа и да се може набављати за ђачке књижнице и народне читаонице.

Реферат г-ђица Ристићеве и Павловићеве гласи:

Главном Просветном Савету

Својим писмом Сбр. 14 од 16. јануара ове године упутио нам је књигу: „Српска девојка“, да је прегледамо и дамо своје мишљење: да ли се ова књига може употребити за поклоне ученицама старијих разреда народних школа и да ли се иста може препоручити за набављање Бачким Књижницама и Народним Школама.

Захвалне на поверењу, част нам је поднети Главном Просветном Савету наш извештај.

Књигу смо прегледале и свакако морамо похвалити намеру њених уредника. Књига са оваквом наменом, није на одмет ни народима богатим књижевношћу за женску омладину, а нама је преко потребна.

Жалимо што г. г. уредници нису постигли своје намере, — зацело са немогућности да приберу дела за овако лепу и корисну намеру.

..... Нама се чини, да су г. г. уредници „Српске девојке“ хтели, да девојчицама од 10—14 године даду за забаву и поуку књигу, чији би поетски и прозни састави имали за предмет женско чељаде. Даље, ти би састави имали за циљ, да девојчицама, које се даље не школују, послуже као средство за етичко и естетичко образовање, а уједно, да оне и нехотично читањем тих састава упознаду наше најбоље писце.....

Ако би ово био задатак ове књиге, онда, да би она одговорила потпуно тој сврси, ваљало је да у исту уђу поред Змаја, Јакшића, Суботића, Драге Дејановићеве, народних умотворина, и други наши одлични писци. Не би згорег било рећи што и из живота истих. Међу тим и овде поменути писци употребљени су врло мало и што је најгоре *без избора*. Такод од **Змаја**¹ имамо ове четири песме: *Једној девојчини у споменницу*; *Певачица*; *Како сестра пева кад малог брата љубља*; *Српска мајка*. Од **Јакшића**: *Сироче*. Од **Драге Дејановићеве** без потписа преполовљену и нетачно преписану песму: *Српкиња је моја мати*.

Сад долази што је најважније, да се види нарочито како су и колико су г. г. уредници пазили на *избор градива*, јер кад се књига намењује женском чељадету од 10—14 год., дакле у добу, кад није ни дете, ни девојка, онда нарочито ваља да се пази на *избор градива*. У место, да машту шипарице упутимо ваљаном узору, незгодно изабраном грађом ми је одводимо с права пута.... У оваквој књизи не може бити места песми *Врдничка кула*, у којој се поред једне незгодне братске шале износи Српска девојка као тровачица, ма да је та песма иначе² „дивна балада“, и ма да ју је баш по

¹ Од **Змаја** имамо бар у најновије време четири врло приступачне збирке песама. Издање Срп. Књ. Задруге.

² Види Предговор Елским песмама Јована Суботића од Љ. Ст.

народном предању испевао **Јован Суботић**. Да су г. г. уредници мало pazили на *избор градива* доказ су и народне песме: *Млада чобаница*; *Пјесма Ченгића Фатиме*; из истог васпитног разлога ни оне не могу остати у овој збирци. Ове би се песме народне могле заменити другим, лепшим. Али у ову збирку требало је да уђе и још која уметничка тако од **Бранка** (макар и одломке); **Каћанскога**; **Ненадовића**; **Прерадовића**; **Војислава**... Песме непознатог песника и она преведена: *Птице* и *Цвете*, могле су са свим изостати у овој збирци, а место њих, да дође која лепша од наведених писаца или што из класичне прозе: *Моја мати* од **Људевита Вуличевића**. Не знамо зашто су г. г. уредници узели две нарицаљке?! Међу тим из велике збирке народних прича **В. Ст. Караџића** и **В. Врчевића**, као и лепе збирке загонетака **Ст. Новаковића** могли су г. г. уредници такође направити већи, лепши и прикладнији женском чељадету избор. Чудновато је зашто народне пословице нису ушле у ову збирку.

Исто тако несрећан је избор г. г. уредника код иначе врло лепе приче **М. Живковића** „*Враг девојка*“. Најлепши и најважнији део приче ове морао би се изоставити. Наравна је ствар, да би тиме прича *све* изгубила. Али свакако ће се г. г. уредници сложити са нама, да и сувише враголаста **Тата** не може ни у ком случају бити узором правој Српској девојци.

Што се тиче другог дела ове збирке оних популарних чланака из **Хигијене** и **Домаћег Газдинства** и ти би се чланци морали са свим предругочачити; јер док се у првом делу и могло само одабрано градиво просто преписати, овде то не сме и не може бити. Оно што је одраслима намењено не може никако бити и за девојчице. Дакле, ово је требало све врло занимљиво написати, од прилике у оном правцу као што је она дивна књижица: „*Девојчица у кућевном раду*“¹, па би се тек онда и овај други део у сласт читао. А овако ко зна?... У осталом из књига се зацело није ни једна девојка научила кућевном раду, већ од мајке у кући, и то у самом раду.....

Да завршимо, како ова књига Српска девојка ни каквоћом, ни количином градива не одговара својој цели, мишљења смо, да се иста не може препоручити Главном Просветном Савету.

1. фебруара 1905.

Београд.

С одличним поштовањем

Христина Г. Ристића,
 класна учитељица В. Ж. Школе,
Батарина С. Павловића,
 класна учитељица Ж. Уч. Школе

Према овоме реферату Савет је одлучио: да се књига „Српска девојка“ оваква каква је не може употребљавати за поклањање ученицама старијих разреда народних школа, нити се може набављати за ђачке књижице и народне читаонице.

Госпођицама **Христини Ристићевој** и **Катарини Павловићевој**, у име хонорара за реферат о овој књизи, одређено је свега *тридесет (30) динара*.

XIII

Прочитани су реферати г.г. **Ђ. Анђелковића**, **Михаила Х. Ристића** и **Милана Вељковића**, професора, о књизи: „*Аритметика, I део: Рачу-*

¹ Превод с франц. **М. Ђ. Глишића** и **У. Благојевића**.

ница за ниже разреде средњих школа“, коју је у рукопису поднео г. Никола Врсаловић, професор, и молио за одобрење да се она може употребљавати као уџбеник у нижим разредима средњих школа.

Реферат г. Ђ. Анђелковића гласи :

Главном Просветном Савету

Прегледао сам „Рачуницу“ г. Николе Врсаловића, проф. намењену ученицима наших средњих школа, коју ми је Гл. Просв. Савет послао на оцену. Част ми је данас послати Савету свој извештај и оцену о књизи.

Утисак који је на мене овај састав учинио јесте стална тежња пишчева за лакшим и разумљивијим излагањем научног материјала што се у I и II разреду наших гимназија предаје. Сем тога је у овој књизи и распоред градива понешто измењен на боље, јер је у приступ унесено више претходних појмова него што се то у досадањим уџбеницима находи. Остало је градиво распоређено као и по осталим уџбеницима.

Због тога што је ова књига намењена ученицима који су се скоро одвојили од основне школе, мени тежња пишчева изгледа оправдана и ако се мора констатовати факат да доследно није до краја изведена, почем има кадшто излишних објашњења, а нека излагања нису потпуна.

1. Као непотпуност сматрам оно место у другој одељку где се за одредбу деобе целих бројева излаже појам о том као смањивање дељеника онолико пута колико се пута може делитељ од њега одузети, док је прва логична дефиниција деобе (сличне одредбе о одузимању) и у Алгебри а и Рачуници она, кад се каже: да је деоба она рачунска радња којом се из производа и једног његовог чиниоца истражује други.

Као излишницу сматрам пишчев покушај да ученицима изведе уверење о множењу тзв. *деветичним правилом*, које је дуго излагано, а за ове мале ученике није од практичне вредности.

Завршетак овога одељка је код писца излагање о скраћеном множењу и дељењу. Према ономе како је ова тачка излагана а како се на сличан начин излаже у другим рачуницама ја налазим, а у том сам стекао лично искуство као наставник, — да су ова излагања за овако мале ученике пре забуна него добитак за ученика, а то је с тога што се не обраћа пажња на сав обим у којем се крећу сви практични задаци из рачунице и геометрије за I и II р. гимназија. Међу тим ако се на то обрати пажња, а то је на задатке простијег састава, онда би требало да се засебе изведе и изложи одељак како о рачунским олакшицама тако и скраћеним радњама за све 4 операције. Разуме се да ће се јаче и простране о том поново учти у Алгебри како са општим тако и са особеним бројевима.

2. Код одељка о дељивости бројева наишао сам на једну врло велику и непотребну таблицу простих бројева од 1—10.000. Налазим да би ово требало да отпадне јер није за ове ученике од значаја. Слично томе је и излагање о сложеним чиниоцима сложеног броја.

3. У одељку о разломцима постоји једна непотпуност а та је: што нема доказа о том како се множи цео број разломком, а као излишница је множење обичног разломка са децималима.

4. Последњи део ове књиге су размери и сразмери (пропорције) и примена на остала правила (тројно итд.).

Код одељка о размерама опазно сам да нема о сложеним размерама, а то је требало да буде. По својем искуству мислим да се може направити

одељак о сразмерности и зависности количина услед чега се лако стварају дужни појмови о правим и обрнутим односима, а основа су за решавање задатака правила тројних (простога и слож.; интереса итд.). Г. писац је ову ствар узгред излагао при давању примера из правила тројног и простог.

Остали одељци овога дела су добро израђени, ма да ми одељци о рочном плаћању, правила смесе и смеше изгледају да премашају програм II раз. гимназије.

5. Остаје ми рећи коју о задацима који су уз одељке У колико сам могао опазити налазим да су и задаци у појединим одељцима подесни и рационални сем неких ситних погрешака, које се дају исправити, за тим да иду од простијих ка комбинованим.

Језик је у овој рачуници разумљив и ако местимично има застарелих речи (као нпр. дотична).

Из свега излагања ја бих могао дати сад и своју оцену а та је: да се ова књига може употребљавати као уџбеник у нашим средњим школама, али да би писац морао унети све поправке које овде предлажем и изабрати излишнице.

Захвалан Главном Просветном Савету на поверењу, част ми је умолити га да изволи примити уверење о мојем поштовању.

6. децембра 1904.

Београд.

Ђока Анђелковић
професор I б. гимназије

Реферат г.г. Мих. Х. Ристића и Милана Вељковића гласи:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет, на 864. састанку од 18. фебруара ове године, изволео је поред Господина Др. Михаила Петровића, професора Велике Школе изабрати и потписане да прегледају и оцене Аритметику I део — Рачуница, коју је у рукопису поднео г. Никола Врсаловић, професор прве београдске гимназије, и да реферишу Савету: да ли се може ова Рачуница г. Врсаловића употребити као уџбеник у нижим разредима наших средњих школа.

Почаствовани овим избором, потписани имају част поднети Савету свој реферат на поменуту Аритметику.

Потписани жале што не могу дати Савету повољно мишљење о овој Аритметичи. Она се не може употребити за уџбеник у нижим разредима наших средњих школа из ових разлога:

I Што научно градиво није распоређено како треба;

II Методска обрада појединих одељака није довољно јасна и добра; и

III Не одговара наставном плану.

I

Да научно градиво није распоређено како треба, види се по томе што г. Врсаловић говори о метарском систему мера пре но што је извео појам о броју и о декадном бројном систему, а познато је да се метарски систем мера баш и оснива на декадном бројном систему. Исто тако и појам о несавршеним или ирационалним бројевима, о којима говори г. В. у тачки 72. не може се ученицима јасно представити пре но што би било речи о размерама самерљивих и несамерљивих количина и извлачењу корена из целих и разломљених бројева, а о свему овоме г. В. нигде у овој својој Аритме-

тици не говори, па с тога и појам, који је он о тим бројевима дао није никакав, нити из њега деца могу научити и разумети шта су то несавршени или працонални бројеви.

Г. Врсаловић је на насловном листу свог дела ставио; „Аритметика за ниже разреде средњих школа I део — Рачуница“. Према овоме изгледа да је он написао или намерава да напише и II део који би обухватио Општу Аритметику или Алгебру такође за ниже разреде средњих школа, те би се према томе овај I део његове Аритметике имао да употреби у I и II, а други део у III и IV разреду, као што је и наставним планом прописано. Ако је тако, онда у овом I делу његове Аритметике никако не могу остати одељци: о сложеном правилу тројном, друштвеном рачуну, сложеном интересу, рачуну мешања и легуре, рочном плаћању и верижном рачуну, пошто су ови рачуни доста компликовани, да их деца у II разреду гимназије не могу разумети ни научити. Овим рачунима је место у II делу Аритметике при крају, који би се имао учити тек у IV разреду, кад су деца и одраслија и оспособљена да оваке сложене задатке могу разумети.

II

Да методска обрада појединих одељака није довољно јасна и добра видеће се из ових напомена.

1. Г. Врсаловић даје најпре појам о декадном систему бројања (тачка 10), па тек онда о самом броју (тач. 11). Сам појам о декадном систему бројева није јасно извео. Он вели: „Начин бројења и писање бројева, којим се данас цео свет служи зове се десетични или декадни систем, јер у њему десет нижих јединица чине непосредно већу јединицу, т. ј. десет јединица чине једну десетицу“ итд., а пре тога нигде није дао појам ни шта је то број, ни шта је јединица, ни шта су то ниже и више јединице (тачка 10). Тако исто и тачку 12. у којој говори о писању и читању бројева, није довољно јасно разрадио. Тако ипр. он пише бројеве 10, 100, 1000, 10000, 78, 84, 60, 207, 350, 3856, 1089, пре но што је показао како се читају, пре но што је извео закон о месној вредности појединих цифара у броју.

2. У тачки 13. у којој говори како су стари народи писали бројеве, вели да су се Римљани служили овим знацима: I, V, X, L, C, D и M, па одмах помоћу тих знакова пише разне бројеве, а није претходно деци показао правила како треба те цифре слагати при писању бројева.

3. У тачки 15. говори о десетном разломку и вели: „Кад се нека целина подели на 10, 100, 1000, 10000 итд. једнаких делова, па се узме један или више таквих делова, онда се такав разломак зове десетан“. Међутим сви бољи савремени писци тумаче данас постанак десетних разломака простим проширењем декадног система бројева, и зову их децималним бројевима, јер они постају по истим законима, по којима и декадни бројеви, а рачунске операције са њима врше се по истим законима и правилима, по којима се врше и код декадних бројева.

4. Појам о периодним десетним разломцима чистим и нечистим о којима говори г. В. већ у тачки 18. „Претходних знања“ по нашем мишљењу треба деци дати тек онде, где је реч о претварању обичних разломака у децималне бројеве. Ово као да је г. В. и сам увидео, па о томе на том месту и сам поново говори.

5. На страни 32 у тачки 31. хтео је да изведе правило: *Да се читатељи могу у производу својим местима преместити*, али то правило нити

је извео нити доказао како треба. Увиђајући и сам да није овде довољно рећи само 9×5 једнако је са 5×9 , узима да то још једним примером објасни, и то кроз погрешно. Он узима овакав пример: „5 дин. \times 9 м. = 45 динара“ значи да је сваки метар по 5 динара, а 9 м. \times 5 дин. = 45 м. значи да се за 1 динар добије по 9 метара“. Међутим ово се правило може извести и доказати само тако, ако претпоставимо да су оба чинитеља неизменовани бројеви, јер множитељ, по правилу, мора бити свакад неизменован број, пошто он показује само колико има једнаких сабирака. Према овоме пример, који је г. В. узео нити може да значи да је 5 д. \times 9 м. једнако са 45 динара, нити је пак 9 м. \times 5 дин. једнако са 45 метара.

6. На стр. 33. у тачки 31. без икакве поступности прелази одмах на множење вишецифрених бројева с вишецифреним, место да је најпре објаснио и показао како се множи једноцифреним бројем па онда како се множи са 10, 100, 1000..., па тек онда да покаже како се множи с вишецифреним бројем. Нема дакле потпуног прелаза од лакшег и простијег ка тежем и сложенијем.

7. На стр. 35. т. 33. каже: „*Проба множења*. Да ли је множење тачно извршено сазнаје се дељењем. *Кад се производ подели једним својим чинитељем мора се добити други чинитељ*“. Међутим доведе нигде није било ни речи о дељењу.

8. На стр. 42. у тачки 39. у којој говори о дељењу бројева најпре помиње речи дељење и делитељ, као да су ученицима позната значења тих речи, па тек после даје дефиницију о дељенику и делитељу.

9. На стр. 42. тачки 40. у којој објашњава примерима како се дели вишецифрени број вишецифреним, учинио је ону исту методску погрешку, коју је учинио и код множења у тачки 31. на стр. 33., коју смо погрешку навели у нашој напомени под бројем 6.

10. На стр. 57. тачка 51. у којој је изложена таблица свих простих бројева од 1 до 10000 треба да се изостави, јер није потребна, кад се деца претходно да јасан појам који су бројеви прости а који сложени. Тако исто треба изоставити и сва правила из тачке 55. на страни 62, 63 и 64. јер она премашају круг појимања и схватања код ученика I разреда којима су намењена.

11. На стр. 81. у тачки 75. под 3 вели: „Ако међу сабирцима има и мешовитих или целих бројева могу се мешовити бројеви претходно претворити у неправне разломке (т. зв.), па онда поступити како је казано под 2^о,“ па даље вели: „Али је боље ради уштеде у времену *прво сабрати целе јединице па онда разломке*“. Међутим ако се на овај други начин хоће да решн задатак, онда је боље најпре сабрати разломке, па онда целе бројеве, јер може да се деша да нам збир разломака да неправ разломак, у том случају треба издвојити целине и додавати их делинама. Исти је случај и на стр. 82 у тачки 77. под 3 у којој говори о одузимању мешовитих бројева.

12. На стр. 93. у тачки 83. у одељку: „*Разноимени бројеви и рачунање са њима*“ вели: „Старе јединице мера биле су све разноимене са различитим претворитељима“. Међутим нигде пре тога није дао деци појам о претворитељу.

13. У тачки 100. вели, да се чланови геометриске сразмере могу испрештати тако, да се свака сразмера може написати још на седам различитих начина, па завршује тај став овако: „и свака од њих представља једну исту геометријску сразмеру.“ Међутим оваким преображајем добивене пропорције

не преставају „једну исту“ но различите геометриске пропорције. За њих

14. На стр. 109. у тачки 104. даје дефиницију о простом правилу тројном овако: „Помоћу особине, — да се из три позната члана геометриске сразмере може наћи четврти непознати члан, решавају се разноврсни задаци из обичног живота, и тај начин решавања, помоћу геометриске сразмере зове се *просто правило тројно*“. Ова дефиниција по нашем мишљењу није никаква нити се помоћу ње може да дозна који су то задаци из обичног живота, које би требало решавати по правилу тројном. Ово као да је и сâм г. В. осетио, те одмах за тим у тачки 105. труди се да оваку своју дефиницију примерима што боље објасни, али и та му објашњења нису никаква.

15. На стр. 110. у тачки 106. има овако правило: „*Кад две врсте бројева стоје у таквоме односу да множини броја једне врсте одговара толика иста множина броја друге врсте, тада се каже да те две врсте бројева стоје у правој сразмери*“.

Ми не знамо да има бројева „једне“ и „друге врсте“, али знамо да се каже за две количине да су право пропорцијалне кад двогубој, трогубој итд. вредности једне количине одговара двогуба, трогуба итд. вредност друге количине.

Исту је погрешку учинио и у тачки 107.

16. На стр. 125. у тачки 115. говори о сложеним сразмерама на начин нама још непознат и скроз погрешан. Тако нпр. он вели:

„Кад има више једнаких размера, па је у једној од њих један члан непознат. нпр. $x:3=8$; $72:9=8$; $32:4=8$. — оне се могу уједначити овако:

$$\begin{aligned}x:3 &= 72:9 \\ &= 32:4\end{aligned}$$

Па кад се истоимени чланови помноже међу собом добиће се *сложена сразмера*:

$$x:3 = 72 \cdot 32 : 9 \cdot 4 \text{ у облику просте сразмере.}$$

Применом правила из тачке 100 биће;

$$x = \frac{3 \cdot 72 \cdot 32}{9 \cdot 4}$$

Из овог последњег израза излази за је $x = 192$, међутим из прве размере $x:3 = 8$ излази да је $x = 24$. Дакле у једном истом задатку x је час једнако са 24, а час са 192 што је апсолутно немогућно и погрешно, што се такође види и из горње сразмере:

$x:3 = 72 \cdot 32 : 9 \cdot 4$ у којој по самом задатку количник прве размере $x:3$ је 8, а друге $72 \cdot 32 : 9 \cdot 4$ је 64. Према овоме горња сразмера није склопљена из две једнаке размере, дакле није добра, те према томе и г. Врсаловића онако начињена сложена сразмера није добра.

Исто су му тако погрешни и остали примери.

Помоћу овако погрешних појмова и закључака које је дао о сложеним сразмерама прелази одмах затим у тачки 116. на сложено правило тројно, па вели: „Помоћу особине да се може израчунати први непознати члан сложене сразмере могу се решавати многи задаци из обичног живота, и тај начин решавања задатака зове се *сложено правило тројно*“.

Међутим г. Врсаловић нигде не каже, које и какве се врсте задатака могу решавати помоћу сложеног правила тројног. У каквом односу и како

морају зависити поједине количине и њихове бројне вредности једне од других, и најзад колико их најмање мора бити, па — да такве врсте задатака можемо уврстити у задатке сложеног правила тројног. Све што смо код њега још ради објашњења по овој ствари нашли садржи се у овим редовима :

„Кад у задатку има више разноименованих бројева и од свакога имена само по два броја, па кад је од свих тих бројева само један непознат, он се може лако израчунати помоћу осталих“.

Па онда говори како се ти задаци решавају и како се гради *она његова* сложена сразмера.

17. На стр. 154. у тачки 142. говори о задацима верижног рачуна и за њихово решавање даје само једно практично упутство, без икаквог теориског објашњења, као што је и на многим другим местима радно.

18. Многа је и то важна правила исписао чисто догматички без икаквог претходног објашњења или накнадног доказа. Тако су му правила у тачки 32. под 6, 7 и 8; у тачки 79. под 1, 2 и 3; у тачки 100, 126 и 135 под 1^о и 2^о.

III

Да ова Аритметика г. Врсаловића не одговара ни наставном плану види се из I одељка овог нашег реферата, у коме смо говорили о распореду самог градива, па с тога није потребно да овде што год додајемо.

IV

У опште можемо рећи да смо прочитавши с пажњом рад г. Врсаловића дошли до уверења, да је г. Врсаловић ову рачуницу написао на основу свог вишегодишњег наставничког искуства, јер смо на неколико места нашли на одељке, који су донста оригинални, лепо, кратко и јасно изложени и објашњени, али је г. Врсаловић учинио велику погрешку у томе, што се није хтео да послужи знањем и искуством и других савремених писаца школских уџбеника. Ово је учинило те му је овај рад заостао иза Аритметике Мочникове и Хочеварове, које већ имамо у преводу, па је изостао и иза рачунице Андрије Матића за прва три гимназиска разреда, те и због тога нисмо у стању препоручити да се Аритметика г. Врсаловића може употребити за уџбеник наших средњих школа.

4. јула 1904 год.
Београд.

Милан М. Вељковић
професор

Михаило Х. Ристић
професор

Пошто се г.г. референти нису сложили у оцени ове књиге Савет је одалучио : да се умоли г. д-р Петар Л. Вукићевић, секретар министарства просвете, да ову књигу прегледа и да о њој Савету реферује.

XIV

Прочитани су реферати г.г. Милоја Влајића и д-ра Стевана М. Окановића о књизи : „Методика земљописне наставе у основној школи“, коју је у рукопису поднео г. Михаило М. Станојевић, учитељ, и молио

да се о државном трошку одштампа као помоћна књига за учитеље основних школа.

Реферат г. М. Влајића гласи:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет упутно ми је писмом својим од 12. децембра пр. год. СБр. 105 на преглед и оцену дело: „Методика земљописне наставе у народној школи“, које је г. Михајло Станојевић, учитељ из Београда, израдио и у рукопису поднео Министарству с молбом, да се штампана о државном трошку као помоћна књига за учитеље основних школа. То дело прегледао сам и вратио према писму Савета, да се достави и другом референту на оцену. Сада пак подносим о томе овај свој реферат:

При читању и прегледању те „Методике“ ја сам према ономе тражењу г. Станојевића, поглавито обраћао пажњу на то, да ли може све оно, што је у њој изнето, било укупно, било у појединости, послужити учитељима као помоћ и олакшица у њиховом школском раду, те да они „земљописну наставу у народној школи“ боље изводе и ма и најмање унапреде.

Узимам да је писаца „Методике земљописне наставе“ покренула на писање овога дела поглавито, ако не и једино жеља и тежња, да се наша сиромашна педагошка књижевност умножава бар толико добрим делима, којима би се ма и најмање унапређивала настава у народној школи. Таква жеља и тежња врло су похвалне. У нас је мало добрих дела, која су кренула у напред наставу у народној школи, а много је оних дела, која су писана просто ради спекулације и материјалне добити, — све на рачун народне наставе. Али само добра жеља и тежња долазе редовно до погрешног резултата, кад се за њихово остваривање не испуне све потребне погодбе.

Наставници и наставнице народних школа, сви, осем можда врло малог броја, толико су својим стручним школовањем спремни и упућени у школскоме раду, да се заиста могу и даље сами усавршавати у своје послу, кад им се за то пружи подесна прилика. Поред осталог, њима је за усавршавање занста потребно да имају за читање и добрих књижевних дела. Али ова књижевна дела морају имати у себи и нешто више и нешто боље, него што има онај, који хоће и треба да се читањем усавршава.

Писац „Методике земљописне наставе“ као учитељ, по свој прилици, осећа и сам тегобу и невољу, која обично наступа и обузима радника кад не долази до повољнога успеха ни после, пошто је уложио повећи труд у школскоме раду. Тражио је тој невољи лека код неких писаца, а нарочито код Руша, по којем је своју „Методику“ и израдио, па је, у уверењу да је нашао, пожурио се одмах да га и својим друговима, учитељима основних школа, понуди и то преко Министарства просвете. Али из ове његове „Методике“, из свега онога, што је у њој изнео, види се јасно, да није умотрио ни узроке, са којих наступа неуспех у предавању земљописа, па није могао наћи ни оно, чиме би се ти узроци могли отклонити.

Писац врло погрешно мисли, кад налази да учитељи наших основних школа, његови другови, још не знају ни „Важност и задатак земљописне наставе у народној школи“ (напис II одељка на 6 табаку); ни „Избор градива“ (напис III одељка на 9 табаку); ни „Распоред градива“ (напис IV одељка на 11 табаку); ни „Место земљописне наставе у наставном плану и програму“ (напис VI одељка на 13 табаку); ни „Најглавније захтеве модерне Дидактике у настави овог предмета“ (напис VI — опет VI — одељка

на 15 табаку); и ни све оно што је у напису осталих одељака своје „Методике“ изложио. Зато је и потегао да све то својим друговима прикаже по Рушу и „другим писцима“.

Рушово дело, по којем је писац изradio своју „Методику“, нисам читао нити га имам при руци. Али по томе шта је и колико је у тој „Методизи“ по Рушу изнесено, нашао сам, да то Рушово дело мора бити какав кратак уџбеник. Једном приликом, на питање какво је то дело, по којем је радио своју „Методику“ г. Станојевић потврдио је моје мишљење, да је то један кратак уџбеник, који је написао Руш за своје ученике. Дакле по једном кратком уџбенику, уџшеном да подсећа ђаке једне учитељске школе на извесна опширнија предавања професорова, г. Станојевић прикупио је најопштија дидактичка и методичка правила, па је из њих саставио „Методичку земљописне наставе у народној школи“ у тој доброј намери, да она послужи „као помоћна књига учитељима основних школа“!

Г. Станојевић заборавио је, да су учитељи основних школа, његови другови, много више чули и научили од својих професора, него што се може наћи у једном тако кратком уџбенику. Заборавио је да су његови другови, као и он сам, из тих општих дидактичких и методичких правила испите полагали, и да су их, ко за дуже, ко за краће време, и у школском раду примењивали. Само они учитељи, који нису никако учили Методику ни Дидактику, не знају можда ни онолико, колико се налази у тој г. Станојевићевој „Методизи“; али ни ови не би се могли њоме користити без потребног опширнијег објашњавања, исправљања и упута.

Тако би ствар стајала, кад би у тој „Методизи“ све било исправно. Али у тој тако краткој и врло штурој „Методизи“ има и многих погрешака и неисправности, како у материјалном тако и у формалном погледу. Занста морам се чудити, како се писац могао и смео усудити, да такво дело, које кипти погрешкама, понуди Министарству просвете, те да се оно штампа о државном трошку!

Није потребно а није ни могуће изнети све погрешке једнога таквог дела у овако кратком реферату. Те многе погрешке и неисправности могу се видети на свакој страни свакога табака тога дела. Зато би требало да овде завршим овај реферат. Али ја ћу изнети само летимично неколике од многих погрешака и недостатака, тек колико да се само види какве су те погрешке.

У многим одељцима или не казује потпуно, или не казује никако оно, што обећава у напису тих одељака.

Тако у првом одељку, на првом табаку, под написом: „I. Кратак поглед на историски развитак земљописа као науке и земљописне наставе“, не казује то, што напис обећава. Ко прочита тај одељак, тај ће после читања толико исто знати о развитуку „земљописа као науке и земљописне наставе“, колико је знао и пре читања. Писац не зна да за једно дело, које нуди преко Министарства као помоћну књигу учитељима, није довољно само толико, колико може под извесним погодбама бити довољно за један школски уџбеник.

У одељку под написом: „IV. Распоред градива“, на 11 табаку, излаже неке „начине обрађивања градива“, а о распореду градива вели само у почетку тога одељка, да се уџшава и управља по начину обрађивања. У овоме одељку говори и о методама, по којима се радило у пређашњим столећима, а у ономе „погледу историском“ о њима нема ни спомена.

У одељку под написом: „VI. (а треба V.). Место земљописне наставе у наставном плану и програму“, на 13 табаку, говори о распореду градива

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

по разредима, а требало би, према напису, да се ту казује какав *положај* заузима „земљописна настава“ према другим наставним предметима у основној школи. И тај распоред градива по разредима преписао је из наставног програма наших основних школа, па је ту унео и неке своје незнатне примедбе.

Али, осем таквих, има у тој нишчевој „Методици“ по Рушу и погрешака других врста. Да споменем само неколико из одељка под написом: „VI. Најглавнији захтеви модерне Дидактике у настави овог предмета“ на 15 табаку и под написом „VII. Наставна средства и наставне радње у предавању земљописа“, на 20 табаку. Онај одељак VI. штампан је у 13 свесци Учитеља, од 1. марта ове год., под насловом „Најглавнији Дидактичко-Методички захтеви земљописне наставе у народној школи, као „Одломак из *Предавања земљописа* које је држао Мих. М. Станојевић уч. на IV. састанку београдског учитељског већа“. Овај одељак појавио се и у штампаном тексту са свима материјалним и формалним погрешкама, као и у рукописном тексту. Никакве измене и никакве исправке.

И у штампаном тексту захтев науке о настави, „наслањање на очигледност“, „треба да ухвати свој корен још у приправним предавањима“. Средства „првога реда“ за „ослањање на очигледност“ јесу „географски објекти“, „путовања и шетње школске“, „путовање ученика са родитељима“, „са учитељем“, „сами“ и „путовање учитељево без ученика“; а „средства другог реда“ побројана су у ономе одељку под написом VII. Ова опет „средства другог реда“ разликује на „непосредна и посредна средства“.

Непосредна су му средства она, „помоћу којих ученик сам посматрањем добија представе, а где је учитељева реч потребна да би само помогла објашњењу представа“. Ту долазе „сам предмет“, „модел и рељеф“, „слике“, „карте“ и „друга графична средства“. А посредна су му средства она, „код којих се представе и појмови једино добијају речима (изговореним или написаним)“. Овде ставља „географске карактерне слике“, „упоређивања“, „објашњења“, „кратке белешке из историје“, „приче“, „песме“, „загонетке“, „изреке и др.“ Прва су тј. непосредна нужица „али и употреба ове друге врсте заслужује сву нашу пажњу“.

Према оваком „ослањању наставе на очигледност“ и подељивању средстава изгледа ми, да писац нити разуме потпуно предмет, о коме пише, нити зна како треба писати једино дело, које нуди Министарству да га штампа о државном трошку. Кад би он знао на чисто, шта је то „очигледност у настави“, кад би знао да се очигледност у настави постизава само правилним психолошким процесима учења, и кад би знао који су то психолошки процеси и у чему се они састоје, он тада не би правио такву збрку, нити би писао, да „географски објекти“ долазе у „средства првога реда“, а „сам предмет“, дакле опет географски објекат, да долази у „средства другог реда“. Кад би писац познавао потпуно предмет, о коме пише, он би лепо и просто разложио, да спољашње (чулно) посматрање може бити непосредно и посредно, а не би правио такву бесмислену поделу средстава на непосредна и посредна средства.

Осем тога, на 16 табаку рукописа и на 492 страни споменуте свеске „Учитеља“ у штампаном тексту, писац вели: „Захтеву *наслањања наставе на очигледност* одговориће се савесније, ако се одбади свако употребљавање бојадисаних слика или каквих поетских описивања, којима се као бајаги хоће да представи очигледније познавање наше отаџбине“. А одмах у другој реченици вели овако: „Све ово само може послужити у крајњем случају тј. кад је немогуће васпитанику да то својим чулима осети, кад нечега

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

нема у домаћају његове околине“. Дакле, најпре „одбацили свако употребљавање итд.“ а у „крајњем случају“ опет се тим одбаченим послужити. — **Што** може ма и у „крајњем случају послужити“, то се не одбацује, него се само поставља на право место.

На 17 табаку рукописа и на 493 стр. исте свеске „Учитеља“ у одељку под „2. Настава треба да корача од очигледности ка појму“, стоји овако: „Сличним начином поредећи пределе шумовите и голе о значају и важности шума, поредећи земљу плодну и неплодну тумачићемо богатство и насељеност, напредак једнога места условљен је комуникацијом и др. погодбама итд.“. Свуда су наведене пишчеве и речи и интерпункција. Одмах после те реченице исказана је ова: „Све ове одлуке и размишљања лако је код деце извести, само је мало потребно њихову свест покренути, итд.“. И овде не зна се управо шта писац мисли, да ли ће учитељ код деце, пред децом, изводити одлуке и размишљања, или ће изазивати (развијно) да деца сама праве одлуке и размишљања. А није истина ни то, да је „само мало потребно њихову свест покренути“, него на против, врло је, много је, неопходно је, преко је потребно њихову свест на ма и мало покренути.

На 19 табаку рукописа и на 495 стр. исте свеске Учитеља вели: „Најглавнији метод који влада у настави земљописе то је *хеуристички метод* по коме итд.“, у одељку под „5. Настава треба да негује саморадњу код ученика“; у последњем одељку пишчеве рукописне „Методике“ у напису под „6. Наставни поступак при обради једне методичке јединице“, „Б. Синтеза“ на 42 табаку, препоручује да се и у земљопису онако исто полази аналитично као и у читању с писањем, у познавању природе, у геометрији; а у споменутом одељку под „IV. Распоред градива“, на 11 табаку, вели да је аналитички поступак као „наопачка поступност од даљег ближе“ напуштен. — „Најглавнији хеуристички метод“, „полазити у земљопису као и у читању с писањем“ дакле аналитички, „аналитички поступак је наопачка поступност“, таква збрка и недоследност долази, чини ми се, од непознавања разлика између појединих метода, и између метода и облика и радња наставних. Али у „Методници“ по Рушу има и других недоследности. Нпр. „циљ земљописне наставе није у томе да ушчува у памети поједина знања итд.“ на 12 табаку, а у напису под „4. Настава треба да се брине да оно знање које је ученик стекао пређе у вољу“, на 18 табаку, вели се. „треба двоје: а) да задобивено знање постане стална својина и тековина ученику на коју се може увек наслонити, б) да му то буде од користи и сада и у будуће“. Занимљиво би било чути, како то могу „задобивена знања постати стална својина и тековина на коју се може увек наслонити, и да то буде од користи и сада и у будуће“, а да се настава не постара, да се „ушчувају у памети поједина знања“.

Кад бих овако све погрешке ма и летимично споменуо, онда би овај реферат био толики, колика је и пишчева „Методика“. Зато овде стајем.

Према свему наведеном мишљења сам, да „Методику земљописне наставе у народној школи“, коју је по Рушу и другим писцима израдио г. Михаило М. Станојевић, учитељ из Београда, и коју је у рукопису поднео, треба заједно са његовом понудом одбити.

Молим Главни Просветни Савет да верује у моја одлично поштовање.

15. априла 1903 год.

у Београду.

Милоје Влајић

школ. надз. у пензији

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Реферат г. д-ра Стевана М. Окановића гласи:

Главном Просветном Савету

Прочитао сам дело „Методика земљописне наставе у народној школи“, које је, по Г. Рушу и др. писцима, приредно и у рукопису поднео господину Министру просвете и црквених послова г. Михаило Станојевић, учитељ, с молбом, да га држава изда као лектуру за учитеље.

Дела овакве врсте у нас се ретко појављују, те с тога ова књига биће добродошла нашим учитељима, ако изађе на свет. У њој су у главном обухваћена сва важнија питања из методике земљописне наставе, а напред је истакнут и кратак историјски развитак географије и њене методике. Само је на понеким местима много германизама у изражавању, што одаје јоште невеста радника, који употребљава немачке изворе. Али држим, да ће их писац моћи, уз припомоћ каквог znalца срп. језика, у коректури исправити. Тако исто неверно су на многим местима исписивани наслови књига на нем. језику. А и у додатку литература није добро срећена. Док је код неких дела изнет и писац и цео наслов и издавач и година издања, па чак и цена, дотле је код других поменут само писац и недовољан наслов дела. Тако исто разлика дела по вредности није обележена, тако, да мањеважне расправе стоје поред монументалних дела као да су њима равне. За допуну и сређивање овог додатка, што се све може извршити такође пре самог штампања, слободан сам препоручити писцу методике од Ostermann-a и Wegener-a и од Adolf-a Rude-a, а тако исто и чланке Oppermann a, Göpfert a и Günther-a у Рајновој енциклопедији.

Иначе, дело заслужује пажњу Министарства просвете, те га с тога и препоручујем.

Захвалан Главном Просветном Савету на почасти.

31. децембра 1904 год.
у Београду.

Др. Свет. М. Окановић
професор

Пошто се г.г. референти нису сложили у оцени ове књиге, Савет је одлучио: да г. д-р Миливоје Н. Јовановић, редовни члан Савета, прегледа ову књигу и да о њој Савету реферује.

XV

Савет је приступио прегледу службених података о пређашњим и пензионованим учитељима и учитељицама народних школа, који су молили да се поврате у учитељску службу.

По прегледу службених података о појединим кандидатима, а на основу чл. 81. тач. 2. и 4. закона о народним школама, Савет је одлучио:

1, да се могу повратити у учитељску службу ове пензионоване учитељице народних школа: Александра А. Голубовићка и Зорка Д. Николићка;

2, да остаје при ранијој својој одлуци да се г. Никола Јевтић, с обзиром на његове квалификације, не може повратити у учитељску службу, и

3, да се г-ђа Милица (Арсојевићева) Букумировићка, пређ. учитељска заступница може повратити у учитељску службу као привремена учитељица.

Овим је завршен овај саветски састанак.

900. РЕДОВНИ САСТАНАК

16. фебруара 1908. год.

Били су: председник: **д-р В. Бакић**; потпредседник: **Ст. Ловчевић**; редовни чланови: **Павле Ј. Поповић**, **д-р Чед. Митровић**, **Васа Димић**, **Јован Н. Томић** и **Љуб. М. Протић**; и ваљедни члан: **Павле Аршинов**.

Пословођ: **М. И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 899. састанка

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1. овога месеца, ПБр. 2451, којим је спроведена Савету на оцену у рукопису поправљена Рачуница за III и IV разред основних школа од проф. Илије Н. Ђукановића.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Петар Л. Вукићевић, Владимир Д. Стојановић и Јован Максимовић, пређашњи референти ове књиге, да ову рачуницу прегледају и да Савету реферују о томе, да ли ју је писац поправио према ранијим њиховим напоменама.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15. овога месеца, ПБр. 4042, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Владимира Т. Спасојевића, професора, који је молио за одобрење да се његова књига: „Зборник за децу“, коју је у рукопису поднео, може употребљавати за поклањање ученицима II, III и IV разреда основних школа и I разреда средњих школа и да се може набављати за ђачке и народне књижнице.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Миливоје Н. Јовановић и Лука Зрнић, професори, да ову књигу прегледају и да о њој Савету реферују.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ПБр. 2701, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђе Јулке Веригићке, учитељице у Власотинцу, која је молила да се стави у пензију према поднесеним лекарским уверењима.

По прегледу поднесених лекарских уверења, а на основу чл. 33. тач. 10. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г-ђу Јулку Веригићку, према природи њене болести, треба ставити у пензију.

V

Прочитано је писмо г. Владислава Вулићевића, професора, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати књиге у рукопису: „Основе француске граматике за V разред гимназије; „Француска вежбања, I део, за V разред гимназије“ „Француска читанка I део за V разред гимназије“ од проф. Стевана Станојевића, који је молио за одобрење да се ове његове књиге могу употребљавати као уџбеници у гимназијама.

Савет је одлучио: да се умоли г. д-р Јован Скерлић, доцент Велике Школе, да ове књиге комисијски прегледа с г.г. Миланом Вујановићем и Тјешмиром Ј. Старчевићем, који су раније одређени за референте ових књига, и да Савету поднесу заједнички реферат.

VI

Г. д-р В. Бакић, председник Главног Просветног Савета изјавио је пред Саветом да му је немогућно учествовати у комисији, која је на 896. састанку саветском одређена да Савету реферује: за које наставне предмете и за које разреде основне школе треба још да има уџбеника, и за које предмете и за које разреде треба расписати стечај, да би се што пре добили потребни уџбеници.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић, професор, да с г.г. Љуб. М. Протићем и д-ром Миливојем Н. Јовановићем, редовним члановима Савета, проучи ова питања и да Савету заједнички реферују.

VII

Прочитан је реферат г. Јована Н. Томића, редовног члана Савета, о књизи: „Историја града Шапца“ од проф. Николе М. Савића, који је молио за одобрење да се ова његова књига може употребљавати за поклањање ученицима о испитима и да се може набављати за књижице народних школа у округу подринском.

Реферат г. Јована Н. Томића гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледао сам књигу „Историја Шапца“, за коју њен писац Г. Никола Савић, професор моли да се препоручи књижицама народних школа у округу подринском и за награду ученицима основних школа.

Ту књигу не могу препоручити због погрешака и у опште рђаве израде њене.

Књиге намењене ученицима основних школа треба да су написане лако у разумљивом чистом језику. У њима се не сме доносити суров, необрађен материјал, већ овај мора бити обрађен и изнесен у таквом виду, да дете читајући добије јасну слику о свему прочитаноме. Деца у основној школи не пружа се књига у којој се расправљају питања која не могу схватити, а још најмање са наводима из туђих језика, које она ништа не разумеју.

„Историја Шапца“ није написана тако да ће бити од користи деци.

Писац је хтео да да једну историјску монографију, у којој се не задржава само на томе да пружи факта него и расправља питања историјска. Али он у њој не само што није дао расправу, и што је у место ове пружи-

www.ubjelenj.com просту компилацију, него је унео многе погрешке из некритичних извора, којима се послужио и целом раду дао је вид летописачкога излагања, који никако није за препоруку.

„Историја Шапца“ са материјалом који је у њој употребљен и са оваквим излагањем није историја једнога града, који има своју прошлост, него хроника ратних догађаја. Па и ова хроника није потпуна, није свагда тачна и тиче се великим делом исто толико целе Србије колико и самога Шапца.

За историју овога града има толико података у досад објављеној и познатој грађи историјској, да се из ње могла добити много боља и потпунија историја не само ратовања на Сави него и Шапцу, као трговачком и административном средишту, како у доба турске владавине, тако и за време аустријске окупације. И да су употребљени сви ти подаци, књига би била боља, материјал у њој пробранији и критичнији, а у место летописачког начина излагања добио би се низ слика из политичке, културне и ратне историје Шапца. Даље тим би се показао као непотребан цео први одељак (стр. 5—15), јер њим нити се што исправља, нити ново довазује, међутим запрема и сувише простора и говори противу онога зашто писац моли да се препоручи.

У „Историји Шапца“ има и погрешака стварних, које се сада у штампаном тексту не могу поправити, и показују како је компилација неспретно вршена. Дан пада Шапца 1521 год. није тачно обележен (стр. 20); није тачно излагање у 9. и 10. реду на стр. 21, јер тога у наведеном извору нема; погрешно је одређивање положаја Шапца у царевини турској крајем XVII столећа (одељак други на стр. 22); није истина да је под Бечом 1693 године било 15000 ускока, јер их није никако било (одељак трећи на стр. 22); одредба из уговора о Пожаревачком миру у реду 27 и 28 на стр. 31 не постоји; итд. итд.

Кад се још свему томе дода да у књизи има доста неспретних реченица, да је начин излагања тежак и нимало занимљив, и да има речи које деца из основне школе не могу разумети, тада ће се чак и многи учитељи наћи у незгоди, ако му се ученик обрати за објашњење, — јасно је како ова књига не може послужити сврси којој је писац намењује.

Ових пак погрешака и недостатака, заједно са стварнима горе помнутима, има толико да бих наводећи их морао прерадити и тако прерађене саопштити читаве партије из „Историје Шапца“. Али ја се надам да ми Гл. Просветни Савет неће замерити што што то нисам учинио у овом реферату, коме није сврха да буде критично претресање историјске грађе и плана за историју Шапца, о чијој се прошлости има шта писати.

10. фебруара 1905 год.

Београд.

• Јов. Н. Томић

Према овоме реферату г. референта Савет је одлучио: да се ова књига не може употребљавати за поклањање ученицима о испитима, нити набављати за књижнице народних школа.

Г. Јовану Н. Томићу, у име хонорара за реферовање о овој књизи, одређено је *двадесет (20) динара*.

VIII

Прочитан је реферат г.г. д-ра Чедомиља Митровића и Јована Н. Томића, редовних чланова Савета, о кривици г. Јована Цвијовића, учитеља из Затоња.

WWW.UNILIB.RS Реферат г.г. д-ра Чед. Митровића и Јов. Н. Томића гласи:

Главном Просветном Савету

У смислу одлуке Главног Просветног Савета од 5. фебруара 1905 год., прегледали смо сва акта кривице г. Јована Цвијовића, учитеља из Затоња, округа пожаревачког и нашли смо:

1. Да је суд општине кисељевачке, актом својим од 5. децембра 1904 год. Бр. 1507. известио начелника среза рамског како је овај учитељ на дан 3. децембра исте године у 8 часова у вече у тамошњој механи у напитом стању псовао и лармао толико, да га је општинска власт морала зато узети на одговор. Том приликом он се представио власти први пут под именом Марко, а затим је изјавио да је Петар Карађорђевић и да је по занимању „шабчанин“;

2. Поводом овога извештаја суда општине кисељевачке и тужбе суда општине затоњске од 5. децембра 1904. Бр. 1800. начелник среза рамског предузео је противу учитеља Цвијовића брзу истрагу. Из акта чињеног истражења види се, да је исказима сведока: Милована Спасића, Живана Дамњановића, Живка Мирковића, Љубомира Ст. Рајића, Стојадина А. Спасића, Ивана Јовановића, Јеврема Ј. Арсића, Милована Стевића, Ивана Р. Петковића и Милоша О. Недељковића из Затоња потпуно утврђено, да учитељ Цвијовић сваког дана пијанчи у механи и као пијан кад се сети да отиде у школу он туче ђаке без икакве кривице. Сведоци Милован Стевић, Иван Петковић, Милош О. Недељковић и Стеван Д. Стојадиновић поред тога тврде да г. Цвијовић у говору свом употребљава најпогрдније изразе. На саслушању код полицијске власти које је извршено у присуству два грађанина према нарочитој напомени присутних у белешци од 21. децембра 1904 год. оптужени г. Цвијовић „био је дрзак и неуљудно се у свему понашао“. Односно догађаја у кисељевачкој механи на саслушању признаје да је 3. децембра био у механи, али не говори ништа о томе да ли је био пијан и да ли је правно ларму. На питање ко је он вели да је председнику општине кисељевачке (кога у своме одговору пред влашћу стално назива „биком кисељевачким“) одговорио: „да и Краља Петра Карађорђевића војно министарство зна ко сам ја“. Кад су му прочитани искази сведока, који га терете за пијанчење, псовање и бијење деце није навео ништа у своју одбрану сматрајући, вели, испод свачега да свој одговор даје о томе;

3. Да је суд општине затоњске, актом својим од 22. децембра 1904 год. Бр. 1884. оптужио г. Цвијовића: 1, што је увече између 21. и 22. децембра у тамошњој механи „до крајности пијан“ са голим ножем у руци настрада неколико пута на председника општинског суда, разбијао стаклене судове за пиће и у опште правно неред и 2, што је својим претњама и неуљудним понашањем довео догле, да су по овереном списку 43 ђачка родитеља пред судом општине затоњске изјавили да не смеју допустити својој деци да у будуће посећују школу. Чињеним извиђајем по овој тужби утврђени су тужбени наводи о томе, да је оптужени одређеног дана у затоњској механи био у врло напитом стању, да је са ножем у руци нападао председника и механицију, да је употребљавао најпогрдније изразе у говору и правно ларму и велики неред;

4. Да је актом месног школског одбора г. Цвијовић од 15. јануара 1905 год. оптужен начелнику среза рамског за то, што на самовластан начин руши школску ограду и употребљава је за гориво и са неваљалим људима у затвореној школској згради банчи и пијанчи;

5. Да је суд општине затоњске актима својим од 15. јануара 1905. год. Бр. 61. и 62. оптужио г. Цвијовића: а) што је ноћу између 12. и 13. јануара по све пијан напао на ноћног општинског стражара Милована Стевића са оружјем у руци, претећи му да ће га убити и б) што свакодневно пијанчи, ограду школску руши и свакога на мегдан позива коме није право то што он ради.

На основу свега изложеног, с погледом на пропис тач. 12. чл. 45. закона о народним школама, по коме је наставник основних школа дужан „владати се у служби и ван ње, како то доликује образованим људима и учитељском позиву“, ценећи свестрано тужбене наводе, као и одбрану оптуженог, према пропису чл. 48. закона о народним школама у вези с § 44. закона о чиновницима грађанског реда, налазимо, да се оптужени учитељ г. Јован Цвијовић оваким својим поступцима толико огрешио о ову своју наставничку дужност да је недостојан да и даље остане у служби.

Узевши при том у обзир да је до сада овај учитељ два пута премештан по казни што значи да су се ове казне показале безуспешне, част нам је дати мишљење: да Главни Просветни Савет по предмету ове кривичне може у смислу члана 50. закона о народним школама поднети предлог Господину Министру просвете да се учитељ г. Јован Цвијовић за дело пијанства, псовања, бијења деце и неуљудно понашање у опште казни отпуститањем из државне службе.

15. фебруара 1905 год.

у Београду.

Јов. Н. Томић

Др. Чед. Митровић

Према овоме реферату, а на основу чл. 34. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г. Јована Цвијовића, учитеља, треба отпустити из учитељске службе.

Овим је завршен овај саветски састанак.

901. РЕДОВНИ ССТАНАК

23. фебруара 1905. год.

Били су: председник **д-р В. Бакић**; потпредседник **Ст. Ловчевић**; редовни чланови: **Јанко Лукић**, **Павле Ј. Поповић**, **д-р Чед. Митровић**, **Васа Димић**, **Јован Н. Томић** и **Љубомир М. Протић**.

Пословођ: **М. И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 900. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. овога месеца, ПБр. 4381, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Јована Ђорђевића, професора лесковачке гимназије, који је

молио за одобрење да се његова књига: „Историја српскога народа, од најстаријега доба до XV века“, коју је у рукопису поднео, може употребљавати као привремени уџбеник у III разреду средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Сава Антоновић, Стеван Сремац и Михаило Ђорђевић, професори, да ову књигу комисијски прегледају и да о њој Савету поднесу заједнички реферат.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. овога месеца, ПБр. 4399, којим је спроведена Савету на оцену молба књижарнице Велимира Валожича, која је молила за одобрење да се њено издање књиге: „Основи физике“ од Пола Бера, у преводу Богдана Ј. Јанковића, може употребљавати као уџбеник у Вишим Женским Школама и у Богословији Св. Саве.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Ђока Анђелковић, Павле Аршинов и Максим Триковић, професори, да ову књигу комисијски прегледају и да о њој Савету поднесу заједнички реферат.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. овога месеца, ПБр. 4403, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Светислава С. Поповића, учитеља из Београда, који је молио да се његов превод књиге: „Методика Рачунице“, од Н. А. Бобровникова, директора Казанске Учитељске Школе, откупи, о државном трошку штампа и употреби као помоћна књига наставницима основних школа при предавању рачуна.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. д-р Стеван М. Окановић и Владимир Д. Стојановић, да ову књигу прегледају и да о њој Савету поднесу заједнички реферат.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 11. овога месеца, ПБр. 2689, којим се пита Савет за мишљење: да ли г-ђицу Милицу Марковићеву, учитељицу из Београда, према накнадно поднесеном лекарском уверењу треба ставити у пензију.

По прегледу новогa лекарскогa уверења, а с обзиром и на старо лекарско уверење, које је молитељка поднела о природи своје болести, Главни Просветни Савет, на основу чл. 33. тач. 10. закона о народним школама, већином гласова одлучио је: да г-ђицу Милицу Марковићеву, учитељицу, треба ставити у пензију.

VI

Саслушан је усмени реферат г. Јанка Лукића, редовног члана Савета, о књизи „Речник за Корнелија Непота“ од д-ра Јована Туромана, професора Велике Школе у пензији, за коју је Државна Штампарија питала да ли ће и даље остати у употреби као уџбеник те да је прештампа.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Према реферату г. Лукића Савет је одлучио: да се ова књига може употребљавати као уџбеник у средњим школама и да је од писца треба откупити на свагда за *две (2000) динара*.

VII

Прочитан је реферат г.г. д-ра Петра Л. Вукићевића, Владимира Д. Стојановића и Јована Максимовића о поновном прегледу књига: „Рачуница и Геометријски облици, за трећи разред основних школа“ и „Рачуница и Геометријски облици“, за четврти разред основних школа“, од проф. Илије Н. Ђукановића, који их је поправио према ранијим напоменама ових рефераната.

Реферат г.г. д-ра Петра Л. Вукићевића, Владимира Д. Стојановића и Јована Максимовића гласи:

Главном Просветном Савету

У одговору на писмо Главног Просветног Савета од 18 ов. мес. и године СБр. 33, част нам је, према одлуци тога Савета, донесеној на 900. састанку од 16. ов. м., реферовати ово:

1) Писац Рачунице за III и IV разред основне школе г. Илија Ђукановић унео је све напомене, које смо изнели у својем реферату при ранијем прегледу; и

2) Рачуница оваква каква је сад може се употребити као уџбеник.

У прилогу под $\frac{1}{2}$. враћа се споменута Рачуница г. Ђукановића.

Главном Просветном Савету захвални на поверењу.

21. фебр. 1905 год.
у Београду.

д-р Пет. Л. Вукићевић
Влад. Д. Стојановић
Јов. Максимовић.

Према овоме реферату г.г. рефераната Савет је одлучио: да се ове књиге могу употребљавати као стални уџбеници у основним школама и да их од писца треба откупити на свагда сваку са *две хиљаде до две хиљаде и чет стотина (2000—2500) динара*.

VIII

Прочитан је предлог комисије за израду дефинитивног Наставног плана у Учитељским Школама.

Предлог гласи:

Главном Просветном Савету

У нацрту наставног плана за учитељске школе, који је комисија раније поднела и који је Савет у начелу усвојио, било је педагошко образовање од чести спојено с општем образовањем, и зато су стручни предмети добили мало мањи број часова.

Ну, пошто у нашим учитељским школама не предају све наставне предмете, који служе општем образовању, наставници који имају стручну педа-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

тошћу спрему, то је комисија, с обзиром на предлоге колегија учитељских ушћо.та, преначила тај план, те сад подноси Савету приложену основу наставног плана, с напоменом, да је у наставне предмете уврстила још познавање грађанских права и дужности.

17. фебруара, 1905 год.

у Београду.

Чланови комисије:

В. Вакпћ.

Љуб. М. Протић

Влад. Д. Стојановић.

Основа за наставни план учитељских школа

(мушких и женских)

БРОЈ	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ				СВЕГА ЧАСОВА	НАПОМЕНА
		I	II	III	IV		
1	Хришћанска наука са црквено-словенским језиком	2	2	2	—	6	
2	Познавање грађанских права и дужности	—	—	—	2	2	
3	Српски језик и књижевност	3	3	3	3	12	
4	Руски или немачки језик или француски језик с књижевношћу	2	2	2	2	8	
5	Историја:						
	а) општа	3	2	2	—	7	
	б) српска	—	—	—	3	3	
6	Математика (с геометријским цртањем)	3	2	2	2	9	
7	Земљопис	2	2	—	—	4	
8	Природне науке:						
	а) Зоологија с антропологијом и ботаником	4	—	—	—	4	
	б) Хемија с минерологијом и геологијом	—	2	—	—	2	
	в) Физика с метеорологијом	—	—	3	—	3	
9	Хигијена (с практичним лекаством)	—	3	—	—	3	
10	Педагогика:						
	а) Психологија и логика	—	3	2	—	5	
	б) Општа педагогика	—	—	5	—	5	
	в) Методика	—	—	—	3	3	
	г) Школски рад	—	—	—	10	10	
	д) Историја педагогије	—	—	—	2	2	
11	Цртање и дело писање	3	2	2	—	7	
12	Црквено певање	2	2	2	2	8	
13	Нотно певање и свирање (на виолини)	2	2	2	2	8	
14	Пољска привреда (с основама народне економије)	2	2	2	—	6	
15	Ручни рад (мушки или женски)	2	2	2	—	6	
16	Гимнастика (с народним играма и војним вежбањем)	2	2	2	2	8	
Свега недељно		32	33	33	33	131	

Напомене (за израду наставног плана и наставних програма):

1). Наставни предмети за опште образовање у главном су исти као у вишим разредима *средње школе*. Зато и наставни *програми* за те предмете у учитељској школи могу бити у главном онакви као у вишим разредима *средње школе*.

www.unilib.rs2). *Не треба иновљати* онај исти наставни материјал који су ученици учили у нижој гимназији.

3). При изради програма треба пазити и на *практичну примену* научног знања у будућој учитељској служби.

4). *Стручни* (философско-педагошки) предмети предају се у учитељској школи с нарочитим обзиром на рад у *основној школи*, те се и програми морају према томе удесити.

5). Сви су наставни предмети обавезни.

6). У *интернату* могу неке *вештине* добити већи број часова.

По саслушању овога предлога Савет је по извршеним малим изменама одлучио: да се овај предлог прими за стални наставни план у учитељским школама.

Овим је завршен овај саветски састанак.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

НАУКА И НАСТАВА

РАД У ДРУГОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

од

Ј. МИОДРАГОВИЋА

(НАСТАВАК)

3. Преписивање

Лепо писање се постиже највише по угледу на учитељево писање. Зато он сам мора писати лепо и ваља да пише пред децом на великој табли школској и на дечјим таблицама и прописницама или писанкама.

Сад долази преписивање, које може бити с рукописнога и са штампаног текста. С рукописног је, без сваке сумње, много лакше, јер ту деца имају све готово, само да копирају. Са штампаног је само у толико теже, што деца имају штампана слова да замене рукописним. Па ипак је ово најлакша врста писмених радова. С тога она и може доћи на прво место. Она се вршила и у I разреду, а овде се сад продужује. Само треба пазити, да деца не пишу брзо, ружно и погрешно; а ово ће бити, ако им се не буде задавало по много. И овде вреди оно: мало, али добро. Управо сваки препис треба да се врши по краснопису. Затим ваља да буде тачан, без и једне грешке и у словима, и у знацима за застајање, и у раздвајању речи. А ово ће бити, ако се задаје по мало¹.

¹ Једног јутра у Недељу моја мала ћерка, ученица овог разреда, беше устала пре 6 часова и писаше за столом. Ја је запитих: што је тако поранила, и она, чудећи се и сама, одговори:

— Погле, тата, колико нам ова наша госпођица задала да напишемо: одавде довде! и показа руком; а то беше раван лист и по штампаног текста, где беше доста и ситнога. И сирото дете писало је, с малим прекидима скоро цело пре подне, и хтело не хтело, морало је да *брза* и да пише и *ружно* и *погрешно*.

О оној пак големој грешки наставничкој, да децу кажњавају тиме, што ће један задатак преписати 20—30 пута, нећу ни да говорим. И ако такви наставници хоће, да својим ученицима предмет свој омрзну, они за то не могу наћи бољег средства од овога. Не треба онда ни мало да се чудимо, што је лепо писање у нас тако пропало, да је горе данас у новој но што беше у старој школи.

За преписивање згодне су све ствари из Читанке, а оно се врши кад се деца заморе усменом наставом и кад учитељ има посла с осталим разредима.

4. Записивање

Што наставник пређе важније из појединих предмета и што ученици науче ново, то ваља да *запишу*. Ово је много тежи посао од преписивања. С тога га деца из почетка не могу ни вршити сама, но само помоћу учитељевом. Свака реченица, која хоће да се запише, ваља да се не само тачно схвати по садржини него и да се лепо искаже, у оном реду речи који је најбољи, да се речи преброје и изговоре тачно, с напоменама о свему ономе у чем ученици могу погрешити. На пример, из више примера деца су извела с учитељем, да се сва имена и презимена пишу великим словом. То сад ваља и да запишу. Учитељ ће их позвати да искажу, како ће најкраће и најлепше записати. Кад то и тако кажу, онда ће их позвати, да преброје колико има речи у тој реченици и којим редом иду. Онда ће приступити писању. Па и тада особито с почетка, ваља казивати реч по реч и завршити реченицу тачком. А чим се која реченица напише, ваља тражити од деце, да је прочитају. Сем тога и учитељ ће обилазити и пазити, да које дете у чем не погрешити.

Овако се могу низати реченице за реченицама, свака за себе и свака из почетка. Оне могу бити и из разних предмета. И тек доцније, кад записивање узме више маха, оно се може издвајати по предметима. И то је оно, што може заменити досадне уџбенике, који воде и ученике и наставнике у — механизам. Цела је истина, да живој очигледној и усменој настави и није одвише потребан никакав уџбеник. Али је тако исто истина, да је, за понављање и боље утврђење онога што су деца научила, добро да имају то и записано. А кад се то овако веже и с писменим вежбањем, онда је то двојако корисно.

Само ни у овом не ваља претеривати. Ваља записивати само *најглавније* ствари, и записивати их тачно и лепо

5. Исписивање

Оно што деца знају напамет, на пример, неку песму или декламацију, то ласно могу ставити на хартију, написмено. Али с тога, што је то обично песма, у стиховима, није ласно да погоде ред и интерпункцију. Зато је и ово боље предузимати заједно, са свом децом, и реченицу по реченицу, стих по стих, него пустити децу да сама пишу.

Као и код преписивања тако и овде долазе сви знаци за застајање. Разлика је само у томе, што тамо они *стоје* онде где им је место, а овде их *треба намесити*. С тога ове две врсте писмених вежбања и

јесу најзгодније за упознавање са знацима за застајање. Онамо ће учитељ објашњавати ученицима зашто је који знак написан; овде ће их позивати да *погађају* који знак где треба.

6. Састави

Ово је највиши ступањ писмених радова, где деца имају да исказују својим речима своје мисли и жеље. С тога он и није за ниже разреде већ за више. Али се и у нижим може чинити нешто, што би барем припремало или полагало основу за ово у вишим.

Па шта се може учинити у овом разреду?

Извесно деца знају много прича, барем оне из своје Читанке, Претпостављајући, да их деца нису научила напамет (као песме и декламације) од речи, него да су запамтила само *садржину* њихову, коју казују или причају својим речима, учитељ, барем при крају године, може захтети, да му ученици по коју краћу и згоднију испричају, место, усмено, писмено. Да ће овде бити малог лутања, то је извесно. Али ваља пустити децу нек се огледају, нек покушају. Учитељ им и овде може помоћи у конструисању појединих реченица и у стављању знакова.

Исто тако деци се може показати барем форма, како се пишу *писма*. Нек ученици само запамте: да ваља најпре записати место одакле се пише, дан и годину кад се пише, натпис коме пишемо и како коме у њему да кажемо, и потпис онога који пише, па је доста учињено. А ако и заиста напишу ма и најмање писмо ма коме своме, онда је то још више вежбања и још већа радост.

IV

Поуке о језику

(Граматика)

Бежећи од страшне речи у основној школи „Граматика,“ која је некад гутала сву наставу из језика и била права мора за слабачак дух дечји, наставни програм је измислио горњи назив. Он дакле обухвата оно што и Граматика. Нашло се, да се без нешто знања граматичког не може проћи. И као што је била крајност, да Граматика у основној школи буде сва настава из матерњег језика, исто би тако била крајност, да се она избаци сасвим.

Основна школа даје основу из свега. И кад она може да даје основу из Математике, из природних наука, из Географије и Историје, онда је за цело може дати и из матерњег језика. И у науци о језику има истина, које су опште и које су приступачне и деци. Те истине ваља истраживати па их на згодан начин износити и деци.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

1. Реч и реченица

Још у I разреду деци смо морали казати шта је ствар, а шта је реч. Исто тако је било потребно да им се каже и шта је реченица¹. Овде се то сад само понови и утврди. А ако то, из каквих год узрока није учињено тада, онда ваља учинити сад. Деца морају запазити, да речи излазе из уста, да се изговарају, *говоре*, и да казују нешто што ми видимо или замишљамо, а да су **реченице** састављене од две или више речи и да казују неку *мисао*, нешто смишљено и *речено* о нечем. С тога, место голих дефиниција, треба чешће предузимати с децом овака вежбања.

— Кад ја *кажем*: сунце, је ли то истинско сунце; (Није; то је реч). А где је истинско сунце? (Оно је на небу). А какво је ово „сунце“, што је изашло из мојих уста? (То је само *речено* сунце или реч). Видите ли ово сунце? (Не видимо). А откуд знате да сам га рекао? (Чули смо). А чујете ли оно истинско сунце на небу? (Истинско сунце не чујемо; њега видимо). А види ли се *реч* сунце? (Не види).

— Кад кажем сунце, је ли то *реченица*? — Зашто није реченица? А кад кажем: *сунце излази*, или: *сунце изгрева*, или: *сунце залази*, или: *сунце се родило*, или: *сунце јако пече*: шта је онда то? (То су реченице). Зашто су то реченице? (Зато, што се нешто рекло или казало о сунцу). А да се нешто рече или каже о нечем, је ли доста само једна реч? (Није, него треба најмање две). Реци нешто о месецу! — Смислите нешто о ветру! — О снегу! — О тницама! — О трави! — О чели! — О ђаку! — О школи! — О сунђеру! — О очима! — О језику!.... Дакле, шта је то *реченица*? — Колико може бити речи у реченици? — Колико је речи у овој реченици: *крáva риче*? — А колико је речи у овој реченици: *ђак ишше проише*? — Која је прва? — Која је друга? — Која је трећа? — А колико је речи у овој реченици: *ђак ишше свој проише*? — Преброј их! — А овде: *ђак ишше свој проише полако*? — Ко може да их преброји? — Извадите таблице и напишите ову реченицу полако и лепо!... Да смислимо још коју реченицу за ђака! Ко је смислио? — Колико ту има речи? — Напишите је!... — Смислите још коју! — И т. д.

— *Ја и ти*, је ли то реченица? — *Отац и мајка*, је ли то реченица? — *Брат и сестра*, је ли то реченица? — То *нису* реченице, јер није ништа казано ни о мени, ни о теби, ни о оцу, ни о мајци, ни о брату, ни о сестри. И може се ваздан тако ређати пуно речи па да не буде реченица. На пример, је ли ово реченица: клупе, столица, табла, рачунаљка, слике....? Зашто ово није реченица? — А кад кажем: клупе, сто, столица, табла, рачунаљка... су или јесу школске

¹ Види мој „Рад у I разреду“, друго издање, стр. 74 и 75.

ствари, је ли то реченица? — Зашто јесте? (Што смо за те ствари казали да су школске)...

И само по један овакав пример а чешће на ствар расветли и утврди боље по стотина празних дефиниција или одредаба о томе шта је реченица.

*

— Пазите сад добро, шта ћу да кажем!

Бак учи.

Бак не учи.

Нека ђак учи.

Учи ли ђак? —

(Написати ово на табли). У свима овим реченицама ја говорим о ђаку. Шта кажем у првој? — Шта кажем у другој? — Шта кажем у трећој? — А у четвртој?

— Јесте у првој **тврдим** да учи; у другој велим да **не** учи, а то се каже: **одричем** да учи; у трећој **заповедам** да учи, а у четвртој **пита** учи ли.

— Узмите ви сад место ђака дете и да плаче. Како ћете да *тврдите*? — Како ћете да *одричете*, (да то оно не чини)? — Како бисте *заповедили* да оно то чини? — Како ћете да *питате*? —

— Узмите сад дете и „слушати.“ — Како ћете да тврдите? — Како ћете да одричете? — Како ће да се заповеди? — Како ће да се пита? — Узмите дете и трчати. Тврдите! — Одричите! — Заповедите! — Питајте!...

И још повише оваквих примера у разно време, па ће деца и сама видети на колико се начина једна мисао или реченица може исказати.¹

2. Подмет и природо

— Шта ради орач? — Шта ради копач? — Шта ради овчар? — Шта ради ђак? — Шта ради писар? — Шта ради зидар? — А шта ради мачка? — Шта ради јагње? — Шта ради чеда? — Шта ради ветар? — А вода? — А сунце? — — Одавде видите, да и живи створови и мртве ствари могу по нешто да раде. Шта може, на пример, дете? (Може да се смеје, да плаче, да гледа, да иде, да трчи, да једе, да спава, да се пробуди, да устане, да се игра итд.) Шта може јагње? (Да блеји, да скаче, да лежи, да сиса, да лиже, да уједе, да гледа итд.) Шта може да ради трава? (Да расте, да се зелени, да се осуши, да мирише, да се љуља, да полагагне, да се усправи, да цвета итд.) Шта

¹ Што се тиче назива ових реченица, држим, да би било преинтересније деце да и то памте; и кад овако, на примерима, појме *суштини* ствари, мислим да се називи могу оставити за старији разред. А у неподељеним школама ја бих и ово изоставио.

www.razpisne.com
 може камен? (Да стоји, да притискује, да падне, да се котрља, да се распирне, да се угреје итд.).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 Свака ствар дакле може по нешто да **ради**. По томе, и у реченици имамо **име** ствари и оно што она **ради**. *Милан рачуна*: о коме се овде говори? — Шта се каже за Милана? — Шта казује реч Милан? (Име). А шта казује она реч *рачуна*? (Она казује радњу). Колико има речи у реченици: *ковач кује*? — Која је прва? — Која је друга? — Шта казује прва? — А шта казује друга? —

— Кажите ви коју реченицу, где ће бити каква радња и онај који је ради!...

— Да видим сад, можете ли запамтити ово што ћу да вам кажем. **У свакој реченици она реч, која казује име или онога који ради, зове се подмет, а она друга реч, која казује шта подмет ради, зове се прирок.**²

— Ко је запамтио?...

— Шта је *подмет*? — Шта је *прирок*? — Кажи обоје?...

3. Број

— Је ли свеједно кад кажем *ђак* и *ђаци*? — Каква је разлика? — Је ли свеједно кад кажем *човек* и *људи*? — Каква је разлика? — Је ли свеједно кад кажем *брат* и *браћа*? — Каква је разлика? — Је ли свеједно кад кажем *дете* и *деца*? — Каква је разлика? —

— Је ли свеједно кад кажем *ђак учи* и *ђаци уче*? — Каква је разлика? — Је ли свеједно кад кажем *дете слуша* и *деца слушају*? — Каква је разлика? — Је ли свеједно кад кажем *риба плива* и *рибе пливају*? — Каква је разлика? — Је ли свеједно кад кажем *тица пева* и *тице певају*? — Каква је разлика?...

— Можете ли сад ово да запамтите: *кад се мисли једно лице или једна ствар, онда се то зове једнина, а кад се мисли више лица или ствари, онда се то зове множина*. Ко је запамтио? — Кажи ти, Иване.

— Кажите ми само за *једину*? — Кажи ти, Жарко, за *множину*? — За обоје, Миливоје! — Шта је једнина? — Шта је множина? — Кад стоји реч у једнини? — А кад нека реч стоји у множини? — Кад стоји реченица у једнини? — Кад стоји реченица у множини? — Кажите коју реч или реченицу у једнини! — Кажите коју реч или реченицу у множини! — Још коју?...

— Извадите Читанку! — У причи „Не мучите животињо“ да гледамо, које су речи и реченице у једнини а које у множини!...

— Извадите таблице! — Ове реченице, што ћу ја да напишем у једнини, ви ћете да кажете у множини!...

² Ја бих и ову дефиницију оставио за старији разред; али кад је већ програм унео у овај разред, онда нек му буде, али само оволико, као општи појам, без оних других варијација о подмету и прироку и о проширеним реченицама.

Други пут опет обрнуто, мешовито и тако даље. Само ваља за-
памтити, да како деца ово ласно схвате тако исто ласно и забораве, ако
се не обнавља. Зато треба од сад чешће запиткивати децу, да ли која
реч или реченица стоји у једнини или у множини и откуд знају.

4. Лица

Ми смо учили и ви знате све шта има на глави. Ко може да
ми поређа? — Како се зове цела ова предња страна, што није обрасла
длаком? — Шта има на лицу? —

— Е, добро. Ви знате за то лице на глави. Али да ли знате шта
је то кад неко каже: овде су или овде има три лица или четири лица?
— А зашто се каже три *лица* и четири *лица*? —

— Јесте, Ако су људи, онда ће се казати: три *човека* и четири
човека. Ако су жене, онда ће се казати: три *жене* и четири *жене*. Ако
су девојке, онда ће се казати: три *девојке* и четири *девојке*. Ако су
деца, онда ће се казати: три *детета* и четири *детета*. Али, ако има и
људи, и жена, и девојака, и деце заједно: онда се каже три *лица* и
четири *лица*. Кад се дакле каже да има једно или више *лица*? — У
кући су: отац, мати, баба, три дечака, две девојке и још четири детета.
Колико је то лица? — Пред једном кућом седе три жене, један човек,
једна девојка и два детета. Колико је то лица? — У једним колима
путују: отац, мати и три детета, и служавка седи с кочијашем. Колико
је то лица? —

Лице је дакле и мушко и женско, и старо и младо. Лица има много.
Нека ми сваки од вас смисли колико лица има само у његовој кући!
— Кажи ти, Благоје! — Ти, Велимире! — Ти! — Ти! — Ти! — — —

— Тако је. Лица има много; и кад би се сва сабрала или ску-
пила на једно место, изашло би грдно много. Лица у једној кући зову
се *челад*, а лица у једном селу или граду или у једној држави зову
се **становници**.

*

Кад је неко *сам*, онда је то *једно* лице. Кад је једно лице само
онда оно може да ћути, може да мисли, може и да пева (или свира),
али не може да се **разговара**. Зашто? —

— Јесте. Кад неко *говори*, онда има некога ко **слуша**. А ако нема
ко да га слуша, човек неће да говори, него мисли ћутећи (А ко
говори сам, он није паметан).

— Кад се води *разговор* дакле, онда мора да буде најмање **два**
лица: једно које *говори*, а друго које *слуша*. На пример. На путу се
сретну Адам и Благоје и почну разговор. Шта ради Адам кад Благоје
говори? — А шта ради Благоје кад Адам говори? — У соби су две

жене. Једна је старија, а једна млађа. Кад старија говори, шта ради она млађа? — А кад млађа говори, шта ради она старија? — Ти и твој друг идете улицом. Друг ти нешто прича или говори; а шта радиш онда ти? — А кад ти говориш, онда шта ради он? —

— Сад запамтите ово: *оно лице, које говори, зове се прво*, а оно лице, које *слуша зове се друго лице*. Које је *прво* лице? — Које је *друго* лице? — Кажите обоје уједно! — Ко је запамтио? — Ко није запамтио? — Запишите ово! — Кад ја *говорим*, које сам лице? — А кад *слушам*, које сам онда? — Које си лице ти кад слушаш, а које си кад говориш? —

— А оно лице, које није ту кад ова два лица *разговарају о њему*, зове се *треће лице*. Како се зове оно лице, о којем се разговарају прво и друго лице? — Мора ли и оно да буде ту, код њих? — Ко може сад да ми каже за сва три лица: које је прво, које је друго, а које треће лице? — Које је треће? — Које је друго? — Које је прво? — Кажите све уједно! — — —

*

— Ми смо казали, да свака реч и свака реченица може да стоји у *једнини* и у *множини*. Кад реч стоји у множини? — Кад реченица стоји у множини? —

— Исто тако и прво, и друго, и треће лице може да буде у једнини и у множини. Кад ће да буде у једнини? — А кад ће да буде у множини? —

— Јесте. Ако је *прво* лице у једнини, оно ће за себе да каже: **ја, мене, мени, мој**; а другом лицу ће да каже **ти, тебе, теби, твој**; а за треће лице ће да каже, ако је мушко: **он, њега, њему, његов**, а ако је женско: **она, ње, њој, њен**, а ако је дете, онда каже: **оно**.

— Како каже прво лице за себе, кад је само? —

— Како оно каже другом лицу, кад је и оно само? —

— Како кажу за треће лице мушко? — А како за женско? — А како за дете? —

— А кад су лица у множини, кад их је више, онда прва лица кажу: **ми, нас, нама, наш**; другим лицима се каже: **ви, вас, вама, ваш**; а о онима која нису ту, о којима се говори, каже се: за мушке **они**, за женске **оне**, за децу **она, њих, њима, њихов** или **њин**. Ко је запамтио ово? — Ко још? — Хајдете по једно! — Кажите ми прво за прво лице у једнини! — Сад у множини! — Сад за друго лице у једнини и множини? — За треће лице? — —

Кад деца ово разумеју, онда се, ради понављања и утврђења може узети и за писмени рад.

WWW.UNI.NS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

5. Род

— У једној су соби две жене. Једно је твоја мајка, а друго је нека друга жена. Које је твоја мајка? (Она, која ме је *родила*). Које твоја мајка, Велимире? — Зашто је зовеш мајком? — А да те она није родила, би ли тебе било? —

— Јесте. Свих нас не би било да нас мајка није родила. Па не само то, него кад смо се родили, ми смо били тако мали и слаби, да бисмо извесно пропали да нас мајка није хранила, купала, чувала и гледала. Зато се и каже, да је мајка нама учинила *највеће* добро, јер нам је дала *живот*. Зато и волимо мајку и дужни смо да је слушамо. А је ли добро оно дете и онај човек, који не поштује своју мајку?

— Кога је још родила мајка твоја, Гргуре? — Шта су они теби? — Колико имаш браће а колико сестара? — Колико је вас свега с тобом? — А колико је вас свега и с оцем и с мајком? — Колико је синова родила твоја мајка, Душане? — А колико ћерију? — Колико је то деце? — Ви сте сви браћа и сестре, јер вас је родила једна мајка.

— Тако готово свако дете и сваки човек има браће своје и сестара својих. Они имају и друге *родбине*, али су они *најближи род* међу собом. Зато се највише и воле докле су год живи.

— А који су нам даљи род? — — — Јесте, сви су нам они даљи род, јер их није родила наша мајка. А зашто су нам онда род? Зато, дакле, што је нашу мајку и њину мајку, нашег оца и њиног оца или нашег оца и њину мајку родила опет једна мајка; а то је наша баба или наш деда.

— Па и наша баба и наш деда имали су свога оца и своју мајку. То је наша прабаба и наш прадеда. И они су имали своје браће и сестара, и опет свога оца и своју мајку, а ови своје и тако даље. То су наши *преци*, а ми смо њини *потомци*. Шта су то преци? — А шта смо ми њима? — Јесу ли преци и потомци род? — Које нам је ближи род: да ли браћа и сестре или преци наши? — А које је даљи род? —

— И тако кад идемо даље и даље, ми ћемо наћи, да су нам многи људи род, а ми то не знамо. Каже се, да су род или рођаци сви они људи, који славе једну *славу* или имају једно *презиме*. А најпосле род је сав један народ, који говори једним *језиком*. Тако су Турци род међу собом, а ми Срби опет међу собом. А кад овако идемо даље и даље, све до почетка света, ми ћемо наћи, да су сви народи, да је, по томе, *сав свет* постао од једнога првог човека, који се звао Адам и једне прве жене, која се звала Ева, те да су зато сви људи и сви народи *браћа међу собом*. Како се звао први човек и прва жена? — Откуда је свет? — По томе, шта су сви људи међу собом? —

— Јесте. Зато се и сви људи уједно зову: *род људски* или *род човечански*. Како се зову сви људи уједно? — Зашто се тако зову? —

— Јесте ли запамтили, ко нам је најближи род? Јесте ли запамтили ко нам је даљи род? — А ко нам је најдаљи? — Шта су сви људи међу собом? — Зашто? — Зато како се зову сви људи уједно? —

*

— Од свега тога рода људскога или човечанскога пола је *мушко*, а пола *женско*. Мушкарци се сви зову **мушки род**, а женске **женски род**. Ко долази у мушки род? — А ко долази у женски род? — У који род долази *отац*? — А у који род долази мајка? — А брат? — А сестра? — А баба? — А деда? — А учитељ? — А учитељица? — А поп? — А попадија? — А краљ? — А краљица? — А њин син? — А њихова ћерка? —

— За малу децу, и ако се зна да су мушка или женска, опет се каже, да су **средњег** рода. Те тако има *три* рода: који су то? — Којег је рода *отац*? — Којег је рода мајка? — А којег је рода дете? — Погодите род овде: унук, унука, унуче! — Зашто је унуче средњег рода? — Пазите на род овде: *пасторак*, *пасторка*, *пасторче*! — Кад кажем *сироче*, знате ли ви, је ли то мушког или женског рода? — Онда којег је рода! — А кад кажем: *одојче*, *сисанче* зна ли се ту род? — Онда којег је рода? —

— Овако је исто и код животиња. И код њих се мушки и женски род разазнаје ласно у одраслих. Али кад су мале, онда, баш и да се зна којег су рода, опет долазе у средњи род. На пример. Кад кажем *мачак*, знате ли ви којег је рода? — А кад кажем *мачка*, знате ли сад којег је рода? — Којег је рода *мачак*, а којег *мачка*? — А кад кажем: *маче*, знате ли сад којег је рода? — Онда како се зове тај трећи род? — Како се зове животиња, коју муземо? — Је ли то мушко или женско? — А како се зове мушко? — А мало? — Од које још добивамо млеко? — Кажи ту које је мушко, које женско, а које средње? — Сви смислите по коју другу животињу, па да ми кажете које је у њих мушко, које женско, а које средње? — Кажи ти, Буро! — Ти, Жарко! — Ти, Здравко! — — —

— Колико дакле има родова? — Како се зову? — Које се зове *средњи* род? —

— Тако је исто и код *мртвих* ствари. И ту има три рода. Камен је, на пример, мушког рода; а камење и стење је средњег рода. Извор и поток су мушког рода; а језеро и море су средњег рода. Забран, вотњак и виноград су мушког рода; њива, ливада и шума су женског рода; а жито, сено и дрво су средњег рода. Како ћемо онда ту да дознамо којег је рода што?...

Овде ће бити нагађања и погађања. Наставник ваља да остави ово питање деци на промишљање. Па нека сама и не погоде, опет ће ово промишљање и погађање учинити више него да им каже одмах:

Многи ће питати и код куће, питаће и ученике из старијих разреда, и све је то добро.

Идућег часа учитељ ће на неколико примера поновити све ово, па ће онда поново ставити питање: како ћемо да познамо, којег је рода која мртва ствар? И ако ниједно дете не погоди, он ће казати: да се то најбоље познаје по речима **тај, та, то**. Можете ли погодити, за који се род каже **тај**? — Можете ли погодити за који се род каже **та**? — А за који се каже **то**? — Ко може да каже уједно ово све, за сва три рода? — Ко још? — Нека сваки од вас смисли по један пример за мушки род!... Смислите сад за женски род!... Смислите за средњи!... Како ћете да познате којег је рода која ствар? —

— Исто су тако и неке *речи* у говору мушкога, неке женскога а неке средњег рода; и исто је тако ласно познати којег су рода, па ма шта казивале: мртве или живе ствари. Којег је рода реч овчар? — По чему познајеш? — Којег је рода ветар? — По чему знаш? — Којег је рода слана и роса? — По чему знаш? — А град и снег? — Откуд знаш? — А сунце? — Зашто? — А табла? — А пећ? — А сѐ? — А крв? — А маст? — — —¹.

V

Декламовање

У „вежбању у посматрању, мишљењу и говорењу“ деца се вежбају да тачно посматрају и да исказују *своје* мисли. У читању и писању уче се писмености: да то напишу и да написано разумеју. Овде се пак уче како ће туђе мисли да искажу лепо и правилно и по наглашавању онога што је *главно* и по изражавању *осећања*.

Наравно, да се за ово бирају *најлепше* ствари и по садржини и по облику. По садржини оне морају бити не само уопште лепе него и лако разумљиве за децу и колико је могућно да одговарају добу дечјем. Јер ако их деца не разумевају, она неће моћи да их искажу како ваља; ако не одговарају добу њихову, онда им неће доликовати и уче се да говоре и оно што неће да чине; а ако у опште нису лепе, онда немају много вредности ни за децу ни за слушаоце. А по облику најзгоднији је везан текст, у стиховима, јер је лепши и лакше се памти од слободног текста, у прози.

Декламацију дакле као и песму деца морају прво разумети добро. С тога се *садржина* њена мора најпре прећи с децом у разговор, онако, како према природи њеној буде најбоље. Онда се морају упознати са самим текстом, онаким какав је и како ће га и она учити. За овим се учитељ мора постарати о облику, да што лепше, с пра-

¹ Оваквих вежбања треба узети још више и преко реда, а нарочито се више задржати код ових последњих речи, код којих често греше и одрасли.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unijb.rs

Видним наглашавањем и осећањем сам искаже дотични састав онако како жели да га ученици исказују. И сад тек долази ред на ученике, да се они вежбају у исказивању и да састав запамте.

Да узем један пример.

Учитељ је, рецимо, изабрао декламацију „*Дете и бака*“ од Змаја, Он ће онда поступити овако:

— Нек дигну руку они, који имају оца! — Спустите! — Нек дигну они, којима је жива мајка! — Спустите! — Нек дигну они, који имају деду! — Спустите! — Нек дигну они, који имају бабу! — Спустите! —

— Видите, да готово сви имате оца и мајку; а деду и бабу само неколицина. Зашто то? — Јесте; добро сте погодили. Нек опет дигну руке они, који имају деду или бабу! Видите, како вас је мало! И ко зна, колико ће они још да живе, па ће да умру, и онда ни ви нећете имати ни бабу ни деду. Они су стари и слаби. Зато не могу да раде и воле кад их деца слушају. Ко воли деду? — Зашто га волиш? — Зашто, Иване, ти волиш деду? — Ко воли бабу? — Зашто је ти волиш, Јанко? — А зашто ти, Крета? — Јесте. И деда и баба воле децу, унучиће своје, и ако их кад и покарају, то је само зато што се боје, да не буду рђава деца, јер ће после да буду рђави људи, па да срамоте и родитеље своје и њих. Зато се никад немојте љутити кад вас грде и карају. Одмах се сетите, да они имају право, и да је то за ваше добро. Истина, има по неки старац и баба, који се много љуте. Али то је зато што су много слаби. Зато и морамо више да пазимо, да их не наљутимо. Ко је од вас кадгод наљутно деду? — Како? — А јеси ли онда добро урадио? — Ко није никад увредио свога деду? — Ко није никад наљутно ни за шта бабу? — То је добро. А воли ли баба тебе? — Откуд ти знаш да те баба воли? — Кога још од вас воли баба? — Откуда знате да вас она воли?..

*

— Сад пазите, да вам нешто причам.

Била тако једна девојчица, па много волела своју бабу и баба њу. Једног дана она седела или код бабе или баби на крилу — не знамо како је било — па гледала у бабу, миловала је и тепала јој овако: „Бако, стара бако, бабушчице мила!“ Зашто је казала „бабушчице“? (Зато што је мала). А зашто је казала „бабушчице *мила*“? (Зато што је воли). Онда је питала: „Јеси ли и ти кадгод *мала*, *млада* била?“ Баба јој није одговорила ништа, а она је запиткивала даље, овако: „Јеси л' могла кадгод *исправити леђа*? Је л' и твоја *коса* била кадгод *смеђа*?“ Зашто је питала: је ли могла кадгод исправити леђа? — А зашто је пита: је ли јој коса била кадгод смеђа? — Каква јој је сад? — Баба опет ћути, а девојчица, пита даље: „Је л' и твоја *хаља* (а то

значи хаљина) била кадгод кратка? Је л' и теби когод каз'о: „Душо моја слатка?“ Зашто је питала: је ли и њена хаљина била кадгод кратка? — Ко носи кратке хаљине? — А ко дугачке? — Какву је хаљину носила баба? — Шта онда то значи, кад је пита: је ли и она некад носила кратке хаљине? — Јесте. И она је могла да каже овако: јеси ли и ти некад била млада? А шта значи оно: „Је л' и теби когод каз'о: душо моја слатка?“ Ко ме се то каже? — И то дакле значи, је ли била мала и јесу ли је *волели*. Баба је опет ћутала, а девојчица се и даље мазила и питала је: „Је л' и теби когод кадгод оваку *мутку* дао — ваљда си је *скрхала*, па ти је сад жао?“ Баба је само гледа, слуша шта она брбља, али јој не одговара ништа; а она продужује: „Па зар *мора*, бако, остарити *свако*? Хоћу л' и ја, бако, остарити *тако*?“ Баба ни овде ништа није одговорила. А да је хтела, шта би морала да јој каже? — И је ли то истина? — Хоћете ли и ви остарити? — Тако је. Ко се год ушчува, те не умре пре времена, он мора остарити. Нико не може да остане млад навек. Девојчица је то и сама знала, па је продужила даље овако: „Морам ли зар и ја бити тако *седа*, тако *смежурана*, *згурена* и *бледа*? — Каква је била баба? — Какво јој је било лице? — А леђа? — Шта је баба требала да одговори? — Али она опет није одговорила ништа, него је само радосно гледала у своју милу унуку и слушала шта она измишља. Девојчица настави даље: „Па зар томе нема баш никака *лека*? Зар се то не може живети до *века*?!...“ Баба се насмеја овој лудорији своје мале брбљиве унуке, па је пољуби и пусти да се игра...

Један чика слушао је ова запиткивања унукина па их је записао и срочио, да буде овако слично.... Сад исказати лепо све у целини, па зећи да се гласом истакне оно што је најважније. И овде тек деца треба да осете сву лепоту поетичног састава, и да виде колико је он лепши од обичнога, прознога.

Сад остаје још брига о томе, како ово деца да исказују лепо и да запамте. Исказивање ће се постићи најбоље **угледањем**, а памћење **понављањем**, а о овоме није потребно да говоримо даље.

На крају да поменемо још, да се и декламовању данас, као и свима вештинама, поклања веома мала нажња, а то је велика погрешка. Нигде деца не могу чути лепши говор и нигде се више не могу трудити да га постигну па и вежбати своје памћење као овде.

Особито су zgodне и деца воле оне декламације, које се врше у двоје, у разговору (дијалог).

Ако се пак бирају неразумљиве декламације и ако се њихова садржина не објашњава, онда се ни форма неће моћи да погоди како ваља и онда је декламовање пропало: оно је онда само једна мука и једно празно брбљање више.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Наставним програмом није одређено које ће декламације учитељи узети за овај разред. Зато их они могу *бирати* по свом нахођењу и према месним приликама. Јер је ружно и нелогично, да сељаче декламује о „лутки“, а мала варошанка о свом јагњету, а често га није ни видела, а камо ли имала.

(Наставиће се)

ИЗ НЕМАЧКЕ ГРАМАТИКЕ

(СВРШЕТАК)

Као што сам већ поменуо, образац за средњи род основа на *-n* претрпео је тако исто знатне измене. Он се није могао одржати већ ни с тога што је број именица које су се по њему мењале од вајкада врло мали; њих ни у германском нема много, а у старом високонемачком иду и у једнини и у множини као *hërza* само још: *ouga* (Auge), *ôra* (Ohr) и *wanga* (Wange).¹ Уз ту околност дошла је и једна и друга. Кад су при крају старог периода у високонемачком пуни самогласници крајњих слогова ослабили у *e*, онда се први падеж једине ових основа изједначио с првим падежем једине основа на *-ja*, којих има и средњег рода, и тако су два у старом високонемачком сасвим различна обрасца (*betti-Bett*, основна средњег рода на *-ja*, *ouga-Auge* основа на *-n*)

Sing.	Nom.	betti	ouga
	Gen.	bettes	ougen, ougin
	Dat.	bette	ougen, ougin
	Acc.	betti	ouga
Plur.	Nom.	betti	ougun
	Gen.	betteo, -io	ougôno (-ôn)
	Dat.	bettim, -in (-um,-on)	ougôm -ôn
	Acc.	betti	ougun

у средњем високонемачком један другом знатно ближи, као што показују облици

¹ Wange се још у средњем високонемачком јавља и као femininum, а данас је, као што је познато, само женског рода. Овај је прелаз дошао отуда, што је именица Wange поред номинатива једине имала и целу множину као основе женског рода на *-n*, н. пр. Zunge, и што су облици множине у много чешћој употреби од облика једине. Сличан је случај и са именицом Waffe, која је у средњем високонемачком такође средњег рода и гласи *das wâfen*; код ње је дакле само заједнички облик за множину са основама женског рода на *-n* био довољан разлог за промену рода. (Стари средњи род ове речи очуван је данас у доњонемачком облику *das Warpen*, који се, наравно, употребљава у другом значењу).

www.unis.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Sing.	Nom.	bette	ouge
	Gen.	bettes	ougen
	Dat.	bette	ougen
	Acc.	bette	ouge
Plur.	Nom.	bette	ougen
	Gen.	bette	ougen
	Dat.	betten	ougen
	Acc.	bette	ougen

У средњем периоду су дакле, поред заједничког рода, једнаки још код оба обрасца први и четврти падеж једнине и трећи падеж множине, и мешаће се, као и у другим сличним случајевима, почиње јављати и овде. Чешћи је, наравно, случај да малобројне основе на *-n* прилазе основама на *-ja*, али се дешава и обратно да се основе на *-ja* јављају у облицима обрасца *ouge*. Као крајњи резултат тога мешања јављају се данас основе на *-n* у једнини са свршцима („наставцима“) обрасца *bette*, дакле *ja*- основа, задржавајући и даље своју стару множину, а њима прилазе од основа на *-ja* именице *das Bett*, *das Hemd* (у средњем високонемачком *hem(e)de*) и *das Ende*, које би према својој ранијој промени требало данас да се мењају као *das Reich*, односно као *das Gebirge*. Тако је постао сасвим нов образац, у коме су у једнини свршци вокалних основа, а у множини у свима падежима на крају *-n*. По њему се онда мењају и неке стране речи, као *das Insekt*, *das Statut*; осим тога по њему данас иде и именица *das Weh*, код које је множина на *-n* у ствари остатак негдашњег маскулинума *wēwe* (значаће тако исто: бој) који се у средњем периоду мењао и у једнини и у множини као *bote*. Именица *Herz* одступа у толико, у колико она има наставак основа на *-ja*, и то уз пуну основу, само у другом падежу једнине, који гласи *Herzens*, а задржава међутим свој стари трећи падеж једнине *Herzen*.

Нешто се слично десило и са основама мушкога рода на *-n*. Како је услед гласовних закона, у које овде због њихове компликованости не можемо дубље улазити, отпало крајње *e* у првом падежу једнине код многих именица обрасца *bote*, то се њихов први падеж изједначио с првим падежом једнине основа на *-a* (*Tag*). Заједнички род и једнак први падеж једнине били су — већ и без обзира на трећи падеж множине, који је такође једнак код обојих основа — довољни за мешаће тих основа, и оно се одиста и јавља. Неке основе на *-n*, као н. пр. *Hahn*, *Schwan* потпуно прилазе основама на *-a*, и деле њихову даљу судбину (*Hahn* и *Schwan* муте у множини самогласник као и толике друге основе на *-a*); остатак негдашње њихове промене по образцу *bote* очуван је у главnome само у неким сложеним речима, као *Hahnenkamm*, *Hahnen-sporn*, *Schwanen-feder*, *Schwanen-hals* итд. Обратном

опет неке основе на *-a(-ja)* прилазе потпуно основама на *-n*; тако Held, Hirt и друге, код којих бисмо данас, према њиховој ранијој промени, очекивали облике Heldes, Hirtes итд. Код неких основа међутим прелаз није потпун. Тако н. пр. der Schmerz (у средњем високонемачком smērze) задржава своју стару множину по обрасцу bote, али у једнини прилази основама на *-a*, и мења се као Tag. Још је више основа на *-a*, које у једнини задржавају своју стару промену по обрасцу Tag, а у множини прилазе основама на *-n*, као Staat, Mast, See и друге. На тај начин постаје у новом периоду и за мушки род нов образац, у коме је једнина по основама на *-a* (Tag,) а множина по основама на *-n* (Bote), дакле der Staat — des Staates — die Staaten.

С. Поменуо сам већ да је Ј. Грим све основе поделио у јаке и слабе, увршћујући у прве све основе на самогласник, а у друге основе на *-n*; отуда за промену вокалних основа назив *јака*, а за промену *-n* основа *слаба* промена. Али поделом на јаке и слабе основе нису обухваћене све основе немачког језика. У старом високонемачком има, као што сам већ поменуо, осим основа на *-n* још и основа на друге сугласнике (за naht види стр. 427, за man стр. 426 пр. 1), од којих су нарочито добро очуване основе на *-r*: bruoder (Bruder), muoter (Mutter), tohter (Tochter), swëster (Schwester) и, у једнини, fater (Vater); њихова промена изгледа овако:

Sing.	Nom.	bruoder	muoter
	Gen.	bruoder	muoter
	Dat.	bruoder	muoter
	Acc.	bruoder	muoter
Plur.	Nom.	bruoder	muoter
	Gen.	bruodero	muotero
	Dat.	bruoderum	muoterum
	Acc.	bruoder	muoter ¹

Поред јаке и слабе промене има дакле у најстарије време именица које не иду ни у једну групу, и оне се обично и излажу у засебном одељку. Али што је још важније, не стоји у ствари да јака промена обухвата само вокалне основе и да су њени образци само образци вокалних основа. Ми смо видели (стр. 425) да је именица Kalb ос-

¹ Именица fater има и у најстаријим споменицима множину по основама на *-a*, дакле nom. acc. fatera као taga, а и у једнини се, поред старијег облика fater, јављају у gen. dat. sg. облици fateres, fatere. У средњем високонемачком јављају се у једнини и fater и bruoder како у старијим облицима без наставка, тако и по основама на *-a* (vaters, bruoders); у множини пак већ муте основни самогласник veter, brüeder. Данас се мењају по обрасцу *a*-основа које се свршују на *-er*, *-el* и *-en* (види страну 428 и даље). Именице женског рода muoter, tohter и swëster задржавају све до данас своју стару једнину; у множини пак muoter и tohter још у средњем периоду муте основни самогласник (müeter, töhter), а swëster прилази основама на *-n* (swëstern).

нова на *сугласник* (основа на -s), да као таква има нарочиту множину, и да, шта више, у току времена намеће своју множину и многим основама на самогласник; ако дакле јака промена обухвата само обрасце основа на самогласник, онда образац *Kalb-Kälber* ни у раније ни у данашње време не спада у јаку промену. Али где му је онда место? У слабој промени није, јер се по њој мењају основе на -n; у данашњој т. званој мешовитој промени није, јер се по мешовитој промени мењају именице, код којих је множина по основама на -n, а он с основама на -n никаква посла нема; да се опет уврсти у основе на сугласник, такође не иде, јер је његова једнина од најстаријих времена по основама на -a, дакле по основама на самогласник. Тако се тај образац за невољу и у старом и у средњем и у новом периоду увршћује у јаку промену, и ако му фактички тамо није место. Јасно је дакле да поделу на јаку и слабу именичку промену не треба узимати буквално, већ у њој видети само једно практично средство за олакшање прегледности, и то чак и онда кад су у питању и старији периоди немачког језика, у којима, видели смо, разне основе и разни образци ни из далека нису тако измешани као данас. Специјално у данашње време не може бити ни говора о подели образаца према томе да ли је основа на самогласник или сугласник, јер таква подела не само не би олакшавала прегледност, но би уносила још већу забуну у и иначе прилично компликовану ствар. Ми смо н.пр. видели да је код обрасца *Kraft-Kräfte, Nacht-Nächte* једнива по основама на *сугласник*, а множина по основама на самогласник; видели смо даље да су именице *die Mutter* и *die Tochter* потпуно задржале своју ранију промену основа на *сугласник*, а да су у множини, под утицајем опште тежње за мућењем у множини, помутиле самогласник у основи, и ако у ствари немају ничега заједничког са основама на -i; и видели смо најзад да именице *Brunnen, Bogen, Garten* итд. потпуно задржавају своју ранију промену основа на *сугласник* (-n), одступајући само у првом и другом падежу јединине, где имају -en, -ens (*Garten, Gartens*) уместо негдашњег -e, -en (*Garte, Garten* као *Vote-Boten*). Међутим све те именице и многе друге увршћују се данас као и *Kalb-Kälber* у јаку промену, по којој, рекли смо већ, треба у ствари да се мењају само основе на *самогласник*.

Кад се већ прегледности чине толики уступци, мора се човек и нехотице питати: нашто онда увршћивати у мешовиту промену образац *Zunge-Zungen*? У име науке се то увршћивање не може захтевати, јер у опште подела на јаку, слабу и мешовиту промену нема с науком никаква посла; у име доследности такође не, јер се, као што показују последњи примери, постављено начело за поделу жртвовало кадгод су то захтевали практични обзири. С друге стране опет о непрактичности таквог увршћавања не може бити никакве сумње. Код тога је обрасца, као што смо већ видели раније (стр. 429 и даље), једнина

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.ninjab.rs

по основама на самогласник (-*o*), а множина по основама на -*u*. Слични обрасци за мушки и средњи род (Staat-Staates-Staaten, Ohr-Ohres-Ohren) увршћују се у практичним граматикама с пуним правом у мешовиту промену, јер се код њих на први поглед види да је једнина по јакој, а множина по слабој промени; али од куда почетник може знати — а ради почетника такве поделе и постоје — да је код Zunge једнина по јакој промени, кад данас у опште све именице женскога рода остају у једнини непромењене,¹ кад дакле код њих нема у једнини никаква знака за разликовање јаке и слабе промене? Јасно је да би се ту мешовита промена морала нарочито објашњавати, а то тек не сме бити у једној подели која има чисто практичан циљ. Много је међутим простија и почетницима приступачнија формула: именице женског рода не мењају се у једнини; код њих се познаје само према множини да ли иду по јакој или слабој промени. Сличну формулу унео је у своју школску граматiku и Wilmanns (види стр. 422 пр. 1), и ако је, као универзитетски професор немачке филологије, врло добро знао историју обрасца Zunge; он је то, наравно, могао учинити без икаквих скрупула, јер је он у исти мах добро знао и циљ и суштину поделе на јаку и слабу именичку промену.

D. Јасно је према досадашњем излагању да у практичној граматици може и код глагола, поред јаке и слабе промене, бити говора и о мешовитој, ако се само нађе да таква подела олакшава прегледност и да почетници на тај начин глаголе лакше савлађују. Из свога искуства не могу рећи ништа ни у прилог ни против такве поделе, пошто се нисам служио књигом г. Предића, али само хоћу да истакнем факат да се у начелу против мешовите глаголске промене ништа не може имати. Да она добрим делом постоји, наговестио је случајно и г. Малина, и ако одсудно војује против ње. Говорећи о томе како се процес прелажења јаких глагола у слабу промену врши данас онако исто као и некад, он на страни 593 вели од речи до речи ово: „Док на пример глагол *backen* као транситиван глагол воли слабу промену, дотле му је као интранзитивном мидија јака промена², а нема сумње, да ће и ту мало по мало превладати слаба промена, те ће он постати глагол слабе а не мешовите промене.“ Јест, *wostecke* по свој прилици глагол слабе промене, али шта је он данас? Кад би са свима глаголима које је г. Предић уврстио у мешовиту промену био исти случај као са *backen*, онда би мешовита глаголска промена била ван спора; јер *backen* има у *претериту* претежно *слабу*, а у *партитиву* перфекта увек *јаку* про-

¹ Видели смо већ да непромењивост именица женског рода у једнини није првобитно особина основа на самогласник, дакле јаке промене, већ основа на сугласник; види Nacht, стр. 427, Mutter, стр. 543.

² Ово није тачно; види текст одмах ниже и најближу примедбу.

мону¹, дакле управо онако како г. Малина мисли (стр. 592 и 593) да би мешовита глаголека промена требало да изгледа. Само је, наравно, backen далеко од тога да буде представник осталих глагола, и питање о називу мешовита глаголека промена остаје отворено докле год пракса не покаже да он не буни при савлађивању глагола. Изгледа међутим као сигурно да је много практичније метнути у засебан одељак све глаголе који имају и јаке и слабе облике, но код сваког јаког глагола помињати и слабе облике; у том би великом одељку било, разуме се, још и пододељака, који би обухватили глаголе са сличним особинама.

II.

Од интереса је, даље, питање о наставку другог лица једнине код неких глагола јаке промене. О напомени г. Предића да су облици, који су у његовој књизи у загради поред других облака, мање оправдани или се ређе употребљавају у данашњем књижевном језику вели г. Малина (стр. 594):

„Ова напомена не може бити везана за ове глаголе: *ißt* (*ißest*), *frißt* (*frißest*), *liest* (*liestest*), *mißt* (*mißest*), *vergißt* (*vergißest*), *stößt* (*stößest*), *drißcht* (*drißchest*), *erlisch* (*erlischest*), *schmilzt* (*schmilzest*) *wäscht* (*wäschest*), *wäscht* (*wäschest*). У својој граматици I део стр. 129 вели писац (т.ј. г. Предић): „У неким се граматицама могу наћи и облици: **du liecest, stößeest, wäschest, schmilzest**; то је погрешно, јер се ни у најправилнијем немачком говору не чују овакви дужи облици.“ Наше је мишљење, да је баш уношење оних крњих облика из обичног говора у књижевни говор — у граматику — погрешно, и то с тога, што се против гласовних закона изједначаје облик 2. лица једнине с обликом 3. л. једнине. Ево шта вели Heuse о синкопованим облицима јаких глагола Schulgrammatik pag. 191): „Die Endungen *-est*, *-en* gestatten häufig eine Verkürzung durch Auswerfung des *e* (Synkope). Diese ist nothwendig in der 2-ten und 3-ten Person Sing. des Präsens Ind., wenn in diesen Personen der Umlaut oder die Lautreinigung eintritt; also: *ich spreche, du sprichst, er spricht* (nie: *sprichest, sprichet*); *ich schlage, du schlägst, er schlägt*, so auch: *du giltst, hältst, trittst, rätst*; *er gilt, hält, tritt, rät* (st. *giltst, rätst* etc.). Nur nach *f, ff, sch, z*, muß das *e* vor *st* beibehalten werden, z. B.: *du liecest, stößeest, ißest, drißchest, schmilzest*. Vor dem *t* fällt es auch hier aus: *er lieest, stößt, ißt* etc.“ —

¹ Ја намерно велим да backen увек има партицип по јакој промени, и ако знам да код Sanders-а (Wörterbuch der Hauptschwierigkeiten in der deutschen Sprache) стоји да backen као *интранзитиван* глагол. у значењу „zusammenkleben; fest, hart, starr werden durch Hitze oder Kälte.“ може имати и *gebackt* поред *gebacken*. Кад би се узимао у обзир сваки облик који по изузетку продре из дијалекта и у какав спис, онда узалудно набрајању не би било краја, и догматичне граматике не би ни могло бити. Није дакле чудо што Moritz Heune, редован професор германистике на универзитету у Гетингену, у своје великом немачком речнику вели код глагола backen: „Schwache Form des Prät. erst spät..., jetzt sehr verbreitet; nur noch kein Part. gebackt.“

Занимљиво је овде, пре свега, да се г. Малина за питање из чисто практичне граматике позива на књигу која је изишла пре својих тридесет година, и цитира из ње место које садржи и такав анахронизам као што је горњи термин „Lautreinigung,“ док му међутим није пало на ум да у ту исту књигу загледа поводом именичке промене. Употреба појединих облика књижевног језика колеба се често у толикој мери у разним крајевима Немачке и Аустрије, да се човек не може ослонити ни на књигу која је јуче изишла, ако није тачно познат с гледиштем и филолошком вредношћу њенога писца; међутим је ван сваке сумње непоуздано позивати се на правило о употреби једног облика које је постало још пре толико година, јер за неколико деценија врло лако може постати правило оно што је некад било изузетак и обратно. Ако је дакле горње правило Heuse'ово пре тридесет година и било тачно, оно то данас без сумње није више; нико паметан неће данас рећи: „nach i, ß, ff, sch, z miß daß e vor st beibehalten werden.“ Otto Lyon, који је — поменуо сам већ — приредио три последња издања Heuse'ове граматике, вели на стр. 328: „Nur nach i, ß, ff, sch, z wird daß e vor st beibehalten;“ он дакле не каже да се *e* у том случају мора задржати, а да неко не би помислио да је оно „miß“ случајно изостављено, помињем да он наводи н.пр. код глагола *erlöschten* и *löschten* као једине облике другога лица једнине *erlöscht* (стр. 323) и *löscht* (стр. 326), дакле иза *sch* без *e*. Други се о томе још много јасније и одређеније изражавају. Sanders, кога је већ поменуо и г. Предић у своме одговору г. Малини, вели о томе случају ово: „Einzelne Sprachlehrer bewahren hier noch das Flexions-e, überwiegend aber ist jetzt schon bei Weitem das folgerichtigerе Ausstoßen, wo dann freilich auch das nach dem Zischlaut unaussprechbare i des st weichen muß,¹ so daß die zweite Person der dritten gleichlautend wird (Wörterbuch der Hauptschw., стр. 318). Али још много већу пажњу заслужује Wilmanns, и то не само због угледа који он ужива као научник, већ специјално у овом случају и због одређености с којом се он о самој ствари изражава. На стр. 69 своје школске граматике (види стр. 422 пр. 1) вели Wilmanns: „Die Endung -est verliert ihren Vokal: a) bei den schwachen Verbis auf el und er: du wandelst, wanderst; b) in er 2. Pers. Sing. Prät. der starken Verba, die hier einen andern Vokal haben als in der ersten; z. B. du sprichst, fährst. Bei den Verbis auf s, ß, z fällt dann das s der Endung mit dem Auslaut des Stammes zusammen: du wächst, ißt, schmilzt; auch bei denen auf sch pflegt in der Sprache das s zu verstummen: du wäschst. Doch liebt es würdevolle Darstellung bei allen diesen Verbis das e beizubehalten: du issest, missest, lässest, schmilzest, drishest.“ Правило су дакле код глагола на *s, ß, z, sch* *краћи* облици, али се ипак пуни облици — као и многи други архаизми у осталом — *радо* употребљавају при „достојанственом излагању,“ т.ј. у

¹ Wilmanns је ово боље формулисао; види најближи цитат.

појезији, придици итд. Овим је потпуно одређена вредност и једних и других облика, а напомена да се облици на *-est* радо употребљавају при „достојанственом излагању“ објашњава у исти мах, зашто неки њих сматрају као правило. — Јасно је без сумње из овога што смо до сад рекли да је г. Предић имао потпуно право што је пуне облике, као ређе и необичније, помињао само у загради. Иначе би се ђаци толико навикли на њих да би их у своје време употребљавали и у говору, а на тај би начин били смешни и оним Немцима који потпуно правилно говоре немачки; нико им међутим не би замерио, ако би они и при писању употребили краће облике, јер њих, видели смо, употребљава и сам Otto Lyon, који иначе претпоставља пуне облике, а Wilmanns их износи као правило у уџбенику за немачке гимназије.¹

III.

Све што је г. Малина рекао о глаголу *radebrechen* нетачно је; и не само то, већ оно што је тачно стоји у потпуној супротности с његовим тврђењем. У његовом реферату стоји на стр. 596 ово: „Код глагола *radebrechen* = *tädeln* изгубило се осећање према основном глаголу, те се он мења понајвише по слабој промени; али се ипак налазе и у књижевном говору правилни облици јаке промене на пр.: *Wie man die Sprache verdirbt, mit Schrauben sie foltert und radbricht. Platen, 470. Das Griechische radgebrochen. Hamann Sib. Bl. 149.*“ Г. Малина дакле мисли да је код *radebrechen* основни глагол *brechen*, и да се облици јаке промене, који се овда онда јављају у књижевности, *правилни*. Ствар међутим стоји сасвим обрнуто. Глагол *radebrechen* постоји и у средњем периоду, и мења се у то време стално по *слабој* промени, што јасно доказује да он није *сложен* од *rade* и *brechen*, већ да је *изведен*, као год што н.пр. глаголи *beauftragen* или *beratschlagen* нису сложени из *beauf* + *tragen*, *berat* + *schlagen*, већ су изведени од именица *Auftrag* и *Ratschlag*. И ако именица *Radebreche*, од које би тај глагол могао бити изведен, није констатована,² може се дакле с поузданошћу тврдити

¹ Претерано је рећи, па ма и из практичних разлога, да су цуни облици погрешни, и г. Предић је врло добро учинио што је овде одступио од напомене у својој граматизи. За ђаке је, по правилу, све што је у уџбенику нека врста догме, и ако случајно наиђе нешто што од њега одступа, онда је за њих само то друго погрешно. Десило се ми се н.пр. у осмом разреду да ми ђак каже како није могуће да је облик „*qu'il ouit*“, који нам је дошао у Молијеровом Тартифу, *imparfait du subjonctif* од глагола *ouïr*; кад сам га питао, зашто мисли да није могуће, он ми је изнео своју граматiku, у којој је стајало да глагол *ouïr* има само *infinitif* и *participe passé*, а да осталих облика *нема*. Та непријатна сцена била би међутим уштеђена и мени и разреду, да је само уместо „нема“ стајало: остали се облици не употребљавају у данашњем књижевном језику.

² Неупе изводи *radebrechen* од именице *Breche*

да тај глагол није сложеница од *brechen*, пошто се он у најстарије време, по правилу о изведеним глаголима, мења само по слабој промени. Како је он међутим својим значењем осуђен на ређу употребу, то се у току времена изгубила свест о томе да се он као изведен глагол мења по слабој промени, и од 16-ог века почињу се спорадично јављати и облици по јакој промени. Ти облици спадају, наравно, у изузетке и ограничени су на врло мали број примера. Sanders, на кога се позива г. Предић, задовољава се, као практичан граматичар, само напоменом да ти облици нису *nachahmenswert*, али Paul и Heune — и ако као лингвисте у правом смислу речи имају широке погледе о томе шта је у језику „правилно“ а шта „погрешно“ — називају јаку промену овога глагола директно „*die falsche Form*,“ а Wilmanns се не устеже да у својој школској граматици (стр. 75) каже како се глагол *radebrechen* мења увек по слабој промени.

IV

Замерајући г. Предићу што је казао да глагол *gären* долази од *gar*, г. Малина вели (стр. 596): „С придевом *gar* нема тај глагол никаква посла. Основа у глагола *gähren* (*gären*) није секундарна, јер није изведена од *gar*, већ је примарна (индоевропски корен *jas*). У старом немачком језику гласио је тај глагол *gësan* и *jësan*, у средњем немачком језику¹ *gëren* и *jësen*. [По гласовном закону замењује у *ahd.* *j* испред *e* и *i* глас *g*; а граматичком разменом (*grammatischer Wechsel*) постаје од *s* глас *r*].“ — Овде ствар ни из далека није тако проста као што г. Малини изгледа. Пре свега г. Малина каже да „по гласовном закону замењује у *ahd.* *j* испред *e* и *i* глас *g*,“ а у реченици пре тога вели да је глагол *gären* „у старом немачком језику“ (дакле *ahd.* = *althochdeutsch*) гласио *gësan* и *jësan*, и да је касније у средњем периоду гласио и *gëren* и *jësen*. Како се то слаже? Ако одиста постоји за стари период гласовни закон, по коме *j* испред *e* и *i* замењује глас *g*, од куда онда код тога глагола испред *e* и *g* и *j* (*gësan* и *jësan*), и то не само у старом већ и у средњем периоду? И даље: ако граматичком разменом (*grammatischer Wechsel*) постаје од *s* глас *r*, од куда у средњем периоду и *r* и *s*, и *gëren* и *jësen*. Али баш и да није тих противречности, те се ствари, очевидно, не могу тако сумарно објаснити, ако су т. ј. у опште и могу потпуно објаснити. Стоји факт да се у старом високонемачком врло често пише *g* место *j*, и то нарочито у почетку речи испред *e* и *i* (ређе испред других самогласника). Нема сумње да је *g*, које у таквом случају стоји место *j*, у већини случајева само ортографски знак, и да га према томе треба читати као *j*; у старом високонемачком за глас *j* нема

¹ Г. Малина преводи *mittelhochdeutsch* са „средња немачки“; то није умесно, јер се под средњим немачким (или средњенемачким) може разумети *mitteldeutsch*, а то је опет сасвим нешто друго. Види о томе стр. 431, пр. 2.

нарочитог знака, већ се он обележава са *i*, и како би се група *ie*, кад јој је гласовна вредност *je*, тешко разликовала од дијтонга *ie* (читај *ie*), то се у том случају, каогод и пред самогласником *i*, глас *j* обично обележава са *g* уместо са *i* [види Braune, Althochdeutsche Gramm. § 177,2; Paul, Mittelhochd. Gramm, стр. 9 (§ 6,12) и стр. 32 (§ 63): и Wilmanns Deutsche Grammatik² I, § 71 и § 128], дакле *gener* поред *iener* (*jener*), *gēsan* поред *iēsan*, *gētan* поред *iētan* (*jäten*). У тим је речима остало *j* и до данас, као што показују речи *jener* и *jäten* у књижевном језику, и облик *jäsen* (*gären*) у алеманском дијалекту (нарочито у Швајцарској), који се у опште одликује великом конзервативношћу. У књижевном језику гласи међутим овај последњи облик *gären*, дакле са *g*, насупротив облицима *jener* и *jäten*, који су се, видели смо, некад такође писали са *g*. Настаје сад питање: од куда код тога глагола у данашњем књижевном језику само *g*? О неком гласовном закону, по коме у старом периоду *j* пред *e* и *i* даје *g*, не може, као што показују већ и горњи примери, бити ни говора; али је факт да негдашњем *j* у почетку речи у неким дијалектима данас одговара *g*, и то не само пред *e* и *i*, већ и пред другим вокалима н. пр. *Gahr* место *Jahr*, или *gung* место *jung*. Један од тих дијалеката је и горњосаксонски (*obersächsisch*), те би се могло помислити да облик са *g* код глагола *gären* води своје порекло из тога дијалекта. Али онда настаје питање, зашто се код глагола *jäten*, који и у старом и у средњем периоду има исту судбину у погледу ортографије као *gären*, одржало старо *j*, и то у тој мери да је облик са *g* (*gäten*) једва познат књижевном језику. Могло би се, наравно, рећи да је код *gären* облик са *g* однео потпуну победу над обликом са *j*, док је код глагола *jäten* облик са *j* био јачи, али би се такво објашњење могло примити само за невољу, пошто је тешко увидети, по чему је код *jäten* облик са *j* био јачи. Највероватније је дакле да је код *gären* облик са *g* преовладао у књижевном језику једино с тога што је тај глагол довођен у везу са придевом *gar*, који је — ту г. Малина, односно Fr. Kluge¹, има право — првобитно одиста савним засебна основа. За ту претпоставку говори и факат да именица *die Gare*, која је и по етимологији и по значењу сродна придеву *gar*, може значити и „вреће“ (*Teig, Wein, Bier ist in der Gare*; Paul, Deutsches Wörterbuch), дакле се додирује с глаголом *gären*. Према томе је у најмању руку смело категорички тврдити да глагол *gären* „нема са *gar* никаква посла“, јер се оно *g* уместо негдашњег *j* може потпуно објаснити само помоћу придева *gar*, и г. Малина извесно није ни слутно да је онаквим тврђењем устао — ни више ни мање — против професора Paul'a. — Да додам још да је велика погрешка тврдити да је оно *r* у инфинитиву *gären* остало граматичком разменом (*grammatischer*

¹ Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBEGRS

Wechsel) из *s* (дакле *gären* уместо ранијег *jësan* и *jësen*). Од гласовног закона, који је познат под именом *grammatischer Wechsel*, очувани су само остац и у старом периоду, и он је далеко од тога да постоји чак и при прелазу из средњег периода у нови. Граматичка размена је код глагола *jësan* очувана у старом периоду само у претериту између једине и множине: *jas* — *jârum*, као *was* — *wârum* од глагола *wësan* или *las* — *lârum* од глагола *lësan* (*lesen*). Доцније се, при к ају средњег периода, код тога глагола *r* из множине раширило и на једину (као и код *was* — *wârum*, данас *ich war* — *wir waren*), а даље је из претерита продрло и у остале облике. Код глагола *lesen* надвладао је напротив *s*, и већ се у средњем периоду поред множине (*wir*) *lâren* јавља и (*wir*) *lâsen*. Јасно је дакле да *r* у инфинитиву глагола *gären* није ту на основу неког гласовног закона, да није *иостало* из *s* као што вели г. Малина, већ је просто продрло из претерита и у остале облике, пошто је тежња за изједначењем облика била врло јака. Сличних појава има и код нас. Код облика *стрижу*, који се чује поред правилног *стригу*, оно *ж* није постало из *г*, пошто за то није било никаква разлога, већ је просто продрло из осталих облика садашњег времена, у којима је сасвим оправдано; тако је исто глас *ћ* код инфинитива *ићи*, који би у ствари требало да гласи *ити*, продрло из облика *доћи*, *поћи* и т. д. у којима је *ћ* сасвим оправдано, а није постао из *т*. Ту погрешку дакле, коју би неко учинио кад би рекао да је код *ићи* *ћ* постало по гласовном закону из *т*, или код *стрижу* *ж* из *г*, учинио је г. Малина кад је рекао да је код инфинитива *gären* *r* *иостало* граматичком разменом од *s*.

V

Најзад још неколико речи о појави инфинитива *sîn* (*sein*). На стр. 597 вели г. Малина о томе: „*Место инфинитива wësan јавио се у каснијем старонемачком језику новосковани инфинитив sîn* (*sein*). *Место 2. л. пл. императива узимало се већ у IX веку поред wëset 2 л. конјунктива sît* (*seid*)“ и т. д. Г. Малина се за ове ствари очигледно послужио Брауне'ом (*Althochdeutsche Gramm.*), само није тачно разумео смисао његових речи, те је на тај начин учинио једну замашну погрешку. Когод прочита његове горње речи, разумеће да се инфинитив *sîn* јавио после *деветог* века, и то већ и због горње стилизације, а и с тога што се у каснији старонемачки (*spätalthochdeutsch*, *spätalniederdeutsch*) рачуна језик *једанаестог* века. Ево међутим како то место гласи, код Брауне'а (стр. 263):

Ann. 2. Statt des inf. wësan, welcher besonders in älterer Zeit allein vorherrscht, tritt später auch ein ueugebildeter inf *sîn* auf. Derselbe erscheint erst vereinzelt bei Js. und. T.; bei O. ist er dagegen schon ebenso häufig als wësan und hat bei N. das Übergewicht.

Ann. 3. Statt der 2. pl. imperat. wëset wird schon im 9. jh. ver-einzelt die 2. pl. conj. sit gebraucht...“

Ако се Braune у почетку горње примедбе (Ann. 2) и изразио мало незгодно, он опет није рекао ништа нетачно, пошто одмах у продужењу каже поименце кад се јавља инфинитив *sin*. Горњи знак Js. само је скратита за Jsidor, а под тим је именом познат старонемачки превод расправе Jsidorus'a Hispalensis'a „contra Judaeos“, који је очуван у једном рукопису из краја 8-ог века (види Braune, Althochdeutsches Lesebuch⁵, 1902 стр. 169; раније је тај рукопис стављан у почетак 9-ог века). *Инфинитив sin јавља се већ у том рукопису, дакле он крајем 8-ог века.*¹ Да би се погрешка која се поткрала г. Малини, могла потпуно разумети, морам поменути да пре половине осмога века у опште нема никаквих немачких споменика, и да их је и из друге половине тога века врло мало (види Braune, Ahd. Gramm. p. 1); Jsidor дакле спада у најстарије очуване споменике, и према томе се *inf. sin (sein) јавио још у најстаријем старонемачком, а не тек „у каснијем старонемачком језику“.*²

М. Тривунац.

Употребљена литература

- Behaghef, O.: Geschichte der deutschen Sprache. Strassburg. 1902 (Sonderabdruck aus Pauls Grundriss der germ. Philologie²).
- „ „: Die deutsche Sprache.³ Wien u. Leipzig. 1904.
- Braune, W.: Althochdeutsche Grammatik². Halle. 1891.
- „ „: Abriss der althochdeutschen Grammatik.³ Halle. 1900.
- „ „: Gotische Grammatik.⁵ Halle. 1900.
- Brenner, O.: Grundzüge der geschichtlichen Grammatik der deutschen Sprache. München. 1896.
- Heyne, M.: Deutsches Wörterbuch. Leipzig. 1890—1895.

¹ Оба друга споменика Т (Tatian) и О (Otfried) из *деветог* су века; дакле се већ у деветом веку (т. ј. код Otfried'a) инфинитив *sin* јавља толико исто колико и *wësan*.

² Као што сам истакао у уводу, ја сам за предмет овога рада узео само она питања која заслужују нарочиту пажњу — било с тога што су од важности по практичну, школку грамматику, било с тога што улазе у историјску грамматику — а при том нису правилно решена. Остале спорне тачке нисам могао узимати у претрес већ ни с тога што су оне од споредног значаја; али су, осим тога, све те друге ствари махом изведене на чисто и самим рефератом г. Малине, односно одговором г. Предића, те би свако даље писање о њима било сувишно.

Да додам још да је г. Малина у своме одговору на одговор г. Предића, штампаном у последњој свесци „Наставника“ (март — април), само поновио своја ранија тврђења — бар у колико су у питању ствари које сам ја овде додиривао — те према томе ни после њега немам ништа да изменим у ономе што сам изнео.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNICIB.RS

Heyse, J. Chr. A.: Deutsche Grammatik.²⁶ Vollständig umgearbeitet von Prof. Dr. Otto Lyon. Hannover u. Leipzig. 1900.

Kluge, F.: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.⁶ Strassburg. 1905.

„ „ Von Luther bis Lessing. Sprachgeschichtliche Aufsätze⁴. 1904.

Matthias, Th.: Kleiner Wegweiser durch die Schwankungen und Schwierigkeiten des deutschen Sprachgebrauchs². Leipzig. 1899.

Paul, H.: Mittelhochdeutsche Grammatik.⁵ Halle. 1900.

„ „: Deutsches Wörterbuch. Halle. 1897.

Sanders, D.: Wörterbuch der Hauptschwierigkeiten in der deutschen Sprache³⁰. Berlin. 1903.

Weise, O.: Unsere Muttersprache, ihr Werden und ihr Wesen⁵. Leipzig u. Berlin. 1904.

Wilmanns, W.: Deutsche Grammatik². I Lauthelre. II Wortbildung. Strassburg. 1897—99.

„ „: Deutsche Schulgrammatik⁹. Berlin. 1896

О СВРСИ ВАСПИТАЊА¹

Нигде се тако олако, а са мање знања не претресају принципи васпитни, као код нас. Можда то долази отуда, што васпитање непосредно задире у живот, а сваки човек живи себи својственим животом, па се зато сваки и осећа позван и способан да претреса питања о васпитању на свој начин. Ну, можда томе, има још и другог узрока.

Ми имамо доста непродуктивних педагога, а код већине продуктивних педагога целокупан рад заснован је на сопственом искуству, које је само рутином добивено, али чија рутинa није постала из њихове *системе и научног критеријума*. Отуда се може врло лако запазити, како ти педагози уносе у обим педагогике масу појмова, који апсолутно не припадају педагогици. Почевши са бабичлуком, па преко домаћег газдинства, физиолошког и хигијенског искуства, они завршују метафизичком филозофијом, као да педагогика није постала из живота и као да основни њен задатак није: да даде *позитивне резултате*, иначе, у противном случају, обрађивање педагогике као науке, постаје беспредметна и бесмислена ствар.

Та неодређеност и то лутање наших стручњака, дискредитовало је педагогику као науку; лабави наставници у својој струци, лаћали

¹ Ова је расправа читана у педагошком семинару Велике Школе, као један део реферата на тему: „О васпитним циљевима, с погледом на индивидуални и социјални живот“.

су се да полагају на професорском испиту педагошку групу; а у књижевности, добили смо читав низ педагога лаика. Тако, ти лаици „окуражени“ неодређеношћу наших стручњака, врло смело претресају педагошка питања. Један, рецимо купећи фолклор, пише „Из народне педагогије“ оно, што апсолутно не улази у педагогику; други испитује какав обичај народни, претреса какву рђаву особину народну или расправља какво политичко питање, он већ у свима тим питањима налази узрока или последице у васпитању; трећи проналази васпитање тамо где се више врши квареж него васпитање, а четврти постао случајно управитељем или наставником каквог васпитног завода и већ пише своје васпитне опаске, и на основу тога прописује читаве принципе, јер му је сам положио на то дао право. И, кад погледамо, сви пишемо и читамо о васпитању, сви хоћемо и себе и другога да васпитамо, а још нисмо на чисто ни са питањем: шта је то васпитање, а камо ли како се оно спроводи. За то се данас с правом и пребацује школи, да она даје негативне резултате.

*

Пошто се на етици заснива сврха васпитања, пре, него што би прешао на своје гледиште, било би у реду да изнесем главне правце етике, како они схватају опредељење човеково — идеал људског живота и, шта од тога педагогика узима себи за циљ. Али, како има разних праваца, т. ј. разних гледишта на свет, ја бих се морао више задржати, излажући сва та гледишта. У осталом, мислим, да би то, на овом месту премашило мој задатак, зато ћу се ја задовољити с напоменом: да се етика у главном дели на дескриптивну, која само излаже, описује идеје живота људског у прошлости и садашњости, која само констатује факта; и нормативну етику, која изводи идеје као циљ за усавршавање будућег живота. Три су главнија правца у нормативној етици према томе, да ли за психолошку основицу узима *осећање*, *разум* или *вољу*.

И са индивидуалног и са социјалног гледишта данас се човек не цени само по томе како *осећа*, шта *мисли*, већ по томе: *шта и како он ради*. Другим речима, осећање и разум док не пређу у хотење т. ј. у вољу и то у активну вољу, немају никакве вредности. Зато предмет васпитања и јесте *воља*, зато наука о васпитању — педагогика и узима себи циљ од оне нормативне етике, која за психолошку основицу узима *вољу*. И, пошто воља представља јединство човекових психичких манифестација, јединство наше унутрашњости, то се на мах и логички циљ васпитања пред нама показује у *јединству*. Зато, моје је мишљење, а оно није усамљено, да сви циљеви који су изнесени у разним уџбеницима и расправама, па и оним, што су највише обладали, *целима* (физичко васпитање, интелектуално васпитање, техничко васпи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBG.RS

тање, естетичко васпитање и морално васпитање), који тобож својом хармонијом, хоће да представе јединство, већ припадају само историји педагогике.

Један кратак поглед, може нам лако показати, да ти разни циљеви уносе само забуну у педагогику. Узмимо физичко васпитање. Оно се односи чисто на телесну страну човекову, на његово здравље, на хигијенске погодбе за развитак. Али, питам се, одмах с друге стране, зар се може васпитањем отклонити слаба конструкција, или се васпитањем могу поправити и уништити наслеђене телесне аномалије, може ли се напоследку физичким васпитањем отклонити телесно дегенерисање изазвано глађу, бедом и сиротињом у опште — каква бесмислица?! Ако напоследку признамо телесно васпитање, онда у најбољем случају добићемо *јаког*, развијеног, здравог, каквог гломазног човека, можемо добити каквог „Будалину Тала“ и онда, питам се: хоће ли дакле какав „Будалина Тале“ бити идеал васпитања? Па ипак и та телесна гломазност не даје човеку способности за живот.

Ако је пак у физичком васпитању *реч* о чувању и неговању здравља као подлози за психичко развијање, онда је потребно знање васпитаницима, а оно се већ наставља — уноси у наставни план и програм. А ако се хоће, да наведе као разлог за истицање физичког васпитања, *зависност* психичког живота од телесног, онда се нигде у целокупном сазнању људском не би могли зауставити, онда би другим речима намах поникла маса васпитних циљева, пошто, готово све у животу, стоји у зависности, у узрочној вези. Из овога се лако види: да то нису никакви засебни циљеви, него да су то само главнији правци, који обухватају живот и који су у *процесу васпитања* већ обухваћени *наставном системом*. То се види и из тога, што ти „циљеви“ тако често прелазе један у други и имају ваздан додирних тачака, те тиме показују само процес васпитања и, што само *присталице* те гомиле циљева отворено признају *њихову подређеност*. А што је најглавније, зар физички развијен човек и његова снага не могу бити у *служби зла*?

Што сам казао за физичко васпитање, слично томе, могао би рећи и правити поређење и са естетичким, интелектуалним и техничким васпитањем. Зар је мало уметника и естетички развијеног укуса људи, који су се ставили у службу корупције и сваког зла. Зар је мало интелектуалних људи, који својим знањем само смишљају завере, разна рђава дела и чине зло? — Та од њих је, чини ми се човечанство пропштало! Или, зар покварен човек не може бити, ако је код њега развијена техничка умешност, ако је његова рука извежбана за обијање каса, за вешто руковање ножем и томе слично?

Јасно се види, да ниједан од ова четири правца не могу представљати циљ васпитања. Ну ипак, с друге стране, то не значи да се они искључују из васпитања. Њихова служба у васпитању свима је

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

позната. — Живот је наш разнолик, многострук и испреплетан. Зато и педагогика мора узимати многостручност знања и наука у обзир, те да у васпитном послу стави све то знање и све те правце у службу васпитању. Некога, баш та разноврсност и испреплетаност у животу и наводи у заблуду, да треба истаћи више циљева, којима ће се обухватити све то, *целокупан човеков живот*, бар у ономе што је најглавније. Док на против, целокупна та грађа мора да буде у јединству, у вези, мора бити једнообразности као што је и наша психа — наша унутрашњост.

Васпитање се мора односити на чисто духовну страну човекову. Наша духовност, то је наша унутрашњост и она је *једна целина*, јер, као што је психолошки утврђено ми немамо *нарочитих* и *подвојених* душевних моћи. Претпоставимо пред собом једног човека, чија унутрашњост т. ј. његова духовност није у јединству, то онда значи, да су му везе његових асоцијација покидане. У том случају, ми имамо пред собом једног лудака, а лудака нико не може васпитати. Док на против, није истина, да физички недовољно развијен или бодешљив човек не може бити васпитан. Исто тако и онај човек, код кога није развијен естетички укусе, који није извежбан у умешности свога посла, као и онај, који не располаже са каквом нарочитом интелигенцијом — сви они могу бити врло лепо васпитани! — За то нам најбоље сведоче они хероји, јунаци из оба устанка, које је *васпитала* наша српска задруга.

Да не би било забуне, ја опет наглашавам, да васпитање *не искључује*, већ чини потребним, све те чиниоце у васпитању, само им се ни у ком случају не може признати *ирепеђеност* већ *подређеност*, коју захтева јединство циља.

Ово истицање јединства циља не сме се схватити као једностраност или догматичност, као што би понеко хтео да представи. *Јединством циља, одржава се јединство, тоталитет грађе и ствара система у разноврсности и многостручности емпирије са којом педагогика оперише.* Јединство је мета, крајња тачка, средиште у коме се стиче цео васпитни посао. Потребна је дакле система појмова у *логичком јединству*, а оно што даје *живота* тим појмовима, то је **каузалитет**, то је узрочност у преплету грађе, на коју се процес васпитања ослања. *Каузалност, дакле, а не хармонија разноврсне грађе, чини систему у једној науци.*

Тек тада и телесно неговање, и естетичко развијање укуса и образовање и техничко развијање умешности и још маса других чинилаца, који стоје у служби васпитању, налазе своје *право* и *стално* место у системи појмова, у преплету радњи, које се ради васпитања предузимају. Док се тако циљ васпитања не схвати, док, дакле, јединство циља *не помогне*, да се створи *система*, педагогика ће и поред

пет циљева ипак *остати без циља!* Јер, целкање циља у разне подциљеве води педагогику растројству, потпуној њеној пропасти тако, да логички и консеквентно тој гомили циљева, морамо сваки чинилац у васпитању истаћи као циљ и онда цео васпитни посао, са свима својим чиниоцима *био би циљ*, а то значи педагогика би остала без циља.

Потребно је дакле створити *одређен* правац педагогици, јер само тако може бити *одређености* и у васпитном послу. Од оне старе, измрцварене и на хиљаду парчета искидане и раздробљене педагогике, успело се јединством циља (заједно са *наставном системом*) да се створи у целини један костур васпитнога посла. Наставна система, у овој педагогици, показује у појединостима и делове тога костура, како један према другоме стоје и долазе, а на врху костура као глава — стоји *један* циљ васпитања. На супрот томе претпоставимо један костур са више глава — како ли би то изгледало?

За то, педагогика, не треба да буде, а и није, гомила разбацаних и сувише произвољним искуством добивених правила из животога, па да се на њих ко год хоће сврне и сваки лаик са компетентношћу расправља педагошка питања, као што то чине нарочито код нас. Педагогика не личи више на народну медицину, па као оно „врачи,“ „курфусери“ и разни лаици што хоће да лече цео свет са оним традиционално наслеђеним обичајима, бајањима и на основу природног, неразвијеног знања да прописују рецепте васпитне.

Ради сузбијања саме те заблуде, и ради тога, што још многи мисле, да је васпитање само стварање *навика, неких врлина*, до којих се само дошло *дресуром*, где стара дисциплина игра највиднију улогу — треба педагогици направити место међу наукама. Васпитање треба да створи духовне очи и да васпитаник може сâм поуздано ићи кроз овај трновит живот. Да етичко суђење самог ученика буде водиља кроз живот, а не вечита *дисциплина, строг надзор* и гола *дресура*, која у себи не садржи ничега стварног тако, да чим она престане, престане и васпитање. Треба оставити обрађена васпитаника, да може сâм себе да васпитава, да контролише и суди о својим поступцима и свима вољним процесима, јер ако тај *критеријум* не замени васпитачев *надзор, руковођење, дресуру* и т. д. онда васпитни посао *није ништа*. Треба још и то знати, да ова самосталност васпитаникова, мора бити морална, мора његове поступке испуњавати *доброчинство, право* и *правичност*, то чини материјалну страну његовог карактера (његовог бића), а *самосталност са одлучношћу* и *прогресивном многостручношћу* формалну страну карактера — сврхе васпитања.

И збиља, с пуним правом може се рећи, да се вредност човекова састоји у квалитету осећања, а не у квантитету знања. Обазримо се на друштво. Оно нам представља читаву мрежу од разних и добрих и рђавих праваца живота. — То је читав метеж. Кроз сијасет сметњи и

напора мора живот проћи, зато нам се он често пута показује као очајна борба. И у ствари, живот такав и јесте. Зато једина и поуздана водиља кроз овај живот, једини критеријум за добро целогачовечанства, да човек никад не склизне ка злу, јесте *морални карактер*, а то је оно, што нарочито и искључиво, ради јединства, мора себи васпитање истаћи за циљ, јер ће само тако васпитаник остати доследан и веран своме карактеру у свима напорима и променама живота.

Напоследку, ништа човека не може тако представити у његовој правој вредности као карактер. Ни знање, ни умење, ни укусе естетички не показује човека увек *истога, сталнога*, човека у правом смислу да унапред знамо шта он хоће и како хоће, као карактер. — *Битност човекову чини карактер*. Оно, дакле, што нам се свима апсолутно допада, што истичемо изнад свега код сваког човека, то је *морални карактер*.

И с гледишта социјалног потребно је *јединство*, т. ј. једно *опште, заједничко мерило*, којим ће сви људи у заједници мерити свачије поступке. Потребан је један критеријум, један највиши идеал, коме ће друштво тежити, а то је *морални карактер* као најбитнији услов за општи напредак друштва у своме развиту. Претпоставимо ли циљ распарчан и сваког члана заједнице са нарочитим тежњама, рецимо неко највише воле физичку развијеност, неко уметност, неко интелект и т. д. шта би онда било заједничко, у чему би се сусрели и *интереси* и *тежње* и *идеје* свију људи? — Онда би једном речју развитак друштвени био зидање *Вавилонске куле*.

Још само ово. — Друштво се мора узети као колективна јединица. Потребно је, разуме се, знати за класинску супротност, за подвојеност класних интереса, јер то највише смета васпитању. Али, друштво, као колективна јединица изједначава све интересе, оно својим развитуком ту колективност већ наглашава. Наука, индустрија и целокупан живот показују већ зору будућности, као што зора наглашава дан. У томе правцу се креће цео историски прогрес, па у томе правцу и циљ васпитања мора бити, јер је васпитање феномен друштвеног живота. Васпитање тек са социолошког живота и добија своју праву вредност, свој прави значај. Зато се мора узети да индивидуални живот — развитак свакога човека потпуно зависи од друштва и да се *човек, само у односу заједнице, појављује као човек*. И отуда, с гледишта индивидуалног и с гледишта социјалног, циљ се васпитања мора сусрести у томе: да створимо човека *добра, правична* и *поштена* с једне стране, а с друге, *душевно јака, одлучна, самостална*, спремна за отпор и борбу против онога, што не ваља у друштву, онога што штети и индивидуи и друштву, а то значи да створимо морални карактер. Нама не треба омладина блазирана, омладина, која из детињства ускаче у старост, која познаје овај свет и живот само кроз позоришта; која ус-

поређује себе са песницима вечите таштине или неизмерног миља на земљи; која види у себи јунаке блазираних романа и т. д., а кад је једнога дана човек збиљски шчепа за гушу, она као слаба сламка *повије се* и од поветарца, и у борби брзо приклони главу пред корупцијом, пред одвратношћу овога света. А за отпор, за *одлучну борбу*, за живот *једар, свеж, шун, јакован*, за онај живот што се правим животом зове — и не сећа се!

На овај начин, мислим, да сам представио потребу јединства циља у васпитању и да се из тога јасно види у чему се састоји то јединство.

М. Д. Марковић
слуш. филозофије.

О ДЕЧЈИМ ИГРАМА

Једна од најважнијих и најзанимљивијих појава у животу детињем су игре његове. У њима се скрива велика тајна природина. Открити ту тајну, значи добити слику развијања детињих подобности. Игре су најглавније занимање мале деце, у којем се испољавају и делају све њихове телесне и душевне подобности. Стога је могао Фребл с одушевљењем рећи: „Игра је највиши степен детињег развића”.¹ У овој радљивости детињој, која се врши због задовољства и радости услед саме радљивости, леже клице за свестрани развитак детињи. Кретањем у игри, тело детиње се вежба, јача, напредује у гинкости и окретности. Његови мишићи, живци и чула снаже се и развијају. Нарочито руке и очи поступно се усавршавају у игри. Пошто телесни органи у мале деце још нису поуздани, то настаје у игри покушавање, огледање, експериментисање, које има велику вредност за развитак детињи, јер му пружа средства за испитивање и познавање спољашњег свега. Стотину покрета и вештина, којима се одрасли човек несвесно користи, стекао је он у добу детињства, у игри.

И ако телесна радљивост у игри служи здрављу детињем, увећава његово телесно благостање, ипак је она од споредног значаја, јер је, по Сикорескоме, само средство за остварење душевне и духовне стране детиње. У игри се природно, слободно, неусиљено испољава душевни живот детињи. Спољашњи чулни утисци, који су се претворили у осећаје, опажаје, преставе, осећања и тежње, у слободној се игри опет враћају и делају у поље². Прве клице радљивости детињег

¹ Compayré-Ufer, Entwicklung d. Kindesseele, 1900. стр. 344. — ² D-r M. Jahn,

разума избијају у игри. Нагон детињи за испитивањем, његов испитивачки дух добија хране у игри. Сикорски држи шта више, да се деца стога играју са играчкама у води, у купатилу, да би им испитала хидростатичне особине. Услед овог нагона за сазнањем, дете ће радо распорити трбух својој лутки, раставити своја колица, е да би дознало, из чега је све то начињено. Често пута, детиње су игре права научна истраживања, решавања малих проблема, што их деца сама себи задају. Кант иде тако дадеко да тврди, е се деца играју слепога миша стога, што хоће да сазнају, како ће се спомоћи без једнога чула³. Игром се буди детињи нагон подражавања, на коме се оснива, по Прајеру, учење говора у деце, као и социјално наслеђивање културе с колена на колена⁴.

Мала деца праве већ рано, у игри, проналаске, смишљају радње, н. пр. копају по песку, граде ваде за воду, подижу насипе. Њихова духовна радљивост изазива се у игри, која им даје повода за разноврсна поређења, као играчака са стварним предметима и лицима. Игром се снажи саморадња; по Селију, права је игра саморадња и подражавања⁵. Ну изузев децу без духа и тупу, игра није никад празно подражавања, већ весело проналажење; у њу се сливају све подобности детиње интелигенције. У неким играма превлађује, тако, геометриско мишљење, изналажење правилних облика. Мишле прича о једном детету од 18 месеца, како је радосно пљескало рукама, кад је успело да намести две дрвене коцкице једну поврз друге⁶. Од нарочите важности је игра за радљивост детиње маште, која се тада тако рећи испражњује, добивајући и нова постицаја. Деца су, уопште, богата маштом. Детињство је доба снова и улењавања још непознатог света бојом уобразиље, доба срећне обмане. Својом уобразиљом деца дају играчкама својим, нарочито луткама, живота, покрета, рада. Какво блаженство за децу да стварају, комбинују, да се одају илузијама. Од столице стварају кочије, од очева штапа — коња, од лутака — жива лица, „децу детињу.“ По Селију, игра је она радљивост детиња, при којој се чулни свет покрива и умотава велом маште; то је маштино пословање, претворено у видљив облик⁷.

Пратећи чулима предмете и појаве у игри, дете развија своју пажњу. Прајерово дете је у 14 месецу спуштало поклонац на кантици 79 пута да падне и звекне, пратећи то с нарочитом пажњом. Прве клице човекових уметничких пословања и радња налазе се у дечјој игри; стога је Шилер изводио постанак уметности уопште из слободне игре (у „Писмима о естетичном васпитању“).⁸ Млади Канова, кад беше

Psychologie als Grundwissenschaft d. Pädagogik, 1904. стр. 174. — ³ Compayré-Ufer, исто д. стр. 349. — ⁴ K. Groos, Spiele d. Menschen, Jena 1899, стр. 383. — ⁵ D-r J. Sully-Stimpfl, Untersuchungen über die Kindheit, 2. изд. стр. 42. — ⁶ Compayré-Ufer, Исто. стр. 344. — ⁷ Sully-Stimpfl, Исто, стр. 41. — ⁸ D-r M. Jahn, Исто, стр. 176. —

још куварски помоћник, направно је од масла лавов лик у ћелици, у којој беше притворен од љутита мајстора, и не слутећи да ће ова игра да открије његов дар⁹. Душевност има јаког удела у игри, понајпре у облику социјалног инстинкта. Дете у игри тражи не само игру, већ и друштво својих другова. Игра је увод, предигра у пријатељство. Поред осећања наклоности, саучешћа, симпатије, у играчким дружинама малишана клијају и развијају се и лична осећања, жеље у деце да се одликују, истакну изнад других, јављају се почеци славољубља и супарништва. Играти значи за дете, често пута: показати своју надмоћност, дати доказа своје снаге, испољити своју личност¹⁰. Прикупљајући децу у играчке дружине, игра потпомаже другарство и дружевност, развија социјалне симпатије, узајамну сношљивост, самопрегоревање и тиме веома доприноси моралном васпитању деце. Без игре се не би довољно развили у деце симпатични социјални нагони, који су неопходно потребни за живот друштвени¹¹. Удруживање у игри, то је друштвена школа за децу; овде се, као што вели Жан Пол, испреда прва друштвена веза од цветних верижица.

Дете жели, тражи да развија своју вољу, да изврши неко дело, да нешто створи, или пак да разори. Како је човек рођен за делање, то је развијање воље веома важно и треба с тим рано почети. Игра детиња садржи почетке васпитања воље. Без игре нема свестраног развића у деце.

Кад почиње мало дете да се игра, то није ласно утврдити. Ако се узме, по Гросу, да је игра она радљивост, коју дете врши због задовољства у самој радљивости, онда се може рећи да игра врло рано почиње, још за првих месеца живота. Рад чула, први покрети ногу и руку, први гласови могу детету дати повода за игру и забаву. Сваки чулни орган садржи у себи нагон, који га покреће на рад, стога је Пере право рекао: „*tous les sens veulent être satisfaits.*“ (Сва чула хоће да буду задовољена)¹². Дете се игра већ у колевци, кад може својим ручицама да додирује шарено цвеће на јоргану или завеси; у купатилу, кад својим ручицама пљеска по води; на простирци, кад лази и пузи. Његово гукање је такођер, у неку руку, игра, јер дете само себе забавља својим гласовима. Оно осећа задовољство, кад понавља извесне гласове, као та - та, ма - ма. Нарочито га занимају и праве му задовољство звуци звечке и прапораца, звиждање и разни шумори. И нагон подражавања, који суделује у игри, рано се јавља у деце; по Балдвину у 9. месецу, а по Компејреу тек у 2. години. Спочетка је ово подражавање механичко, доцније постаје свесно.

Кад мала деца следују своме нагону, те задовољавају своје сензоричне и моторне апарате, онда то бива у облику игре или како је

⁹ Исто, стр. 175. — ¹⁰ Compaugré-Ufer, Исто, ст. 346. — ¹¹ К. Groos. Spiele d. Menschen, стр. 513. — ¹² D-r W. A. Lay, Experimentelle Didaktik, 1903. стр. 55. —

то Грос назвао — једним изразом из детиње психологије — „експериментисање у игри“ (Spielendes Experimentieren)¹³. Следијући инстинктивно нагону радљивости својих мишића, живаца и чула, дете се налази на првоне, претходноме ступњу игре. Права игра детиња почиње, по Компејреу, кад дете издржи две главне пробе живота, кад стече способност говора и хода, јер тада располаже са два најважнија оруђа играња, које се готово увек састоји из кретања и говорења.¹⁴ Права игра детиња поклапа се још са живљим радом сећања и творачким радом маште, будући је сва игра првога детињства, по Вунту, у суштини игра маште, невезане и неконтролисане разумом. Ускоро затим прелази игра у поступно подражавање пословањима и призорима из околине. Стога право доба дечјег играња пада у време од друге до шесте године.¹⁵ Тада је најживља и најприроднија тежња у деце да испоље, испразне своја сећања и своју уобразиљу. У овоме добу нема одређене сврхе која би била спојена са дечјом играчком радљивошћу. То се мења поступно око 6 године. Рад разума придолazi те регулише рад маштин; дете управља свој рад на извесне предмете, који имају за њ дражи ка радљивости. Уопште, игра се мења према развоју душевног живота детињег. Друкче се игра петогодишње, а друкче 10-годишње дете, друкче дечак, а друкче младић.

Како да се протумачи ова важна појава у детињем животу, што се зове игром? Вунт сматра игру као несвесно подражавање околини, које је условљено наслеђеним нагонима. Ово хотимично подражавање повлачи све веће кругове, оно се не ограничава само на виђене појаве, већ се у игри слободно производи и оно што је чувено у причи.¹⁶ Компејре вели да је игра, пре свега, задовољење дечје потребе радљивости. Игре су за децу нешто озбиљно, а не само провођење времена и разонођење; то је за њих прави духовни рад, школа мишљења и хотења. Игра је, у истини, наука детиња у добу, кад не може бити говора о учењу у правом смислу речи.¹⁷ Пошто све игре садрже мање више делања, то се оне имају сматрати као почеци хотимичне радљивости. По Гијо-у, игра је први рад мале деце. Лацарус је истакао ову теорију: кад су деца уморна од физичког и психичког рада, али ипак не осећају потребу да спавају или потпуно да мирују, онда се она лађају радног одмора — игре („теорија одмора“). Ну то важи само за одраслог, културног човека, а не и за малу децу, која се увек играју. Спенсер је заступао теорију о сувишку живчане снаге, о пражнепој живчаној енергији у игри. По њему је игра постала подражавањем озбиљнога рада, услед нагомилане живчане енергије, која тражи

¹³ K. Groos, *ист од* стр. 7. — ¹⁴ Compaugé-Ufer, *исто*, стр. 342. — ¹⁵ D-r M. Jahn, *исто*, стр. 172. — ¹⁶ W. Wundt, *Grundriss d. Psychologie*, 1902, стр. 355. — ¹⁷ Compaugé-Ufer, *исто*, стр. 351. —

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIJR.BS

одушке. Спенсер тврди да игра задовољава још, у идеалном облику, отимачке и рушилачке инстинкте човечје. Базелски философ, Карло Грос, изменио је, на основи Дарвинове теорије десценденце, Спенсерову теорију о играма. Грос наводи, с правом, да све децје игре нису подражавања одраслима, нити деца мирују дуже време, да би им се накупила живчана енергија. Он налази да игра мора имати своју биолошку сврху, своју важност за одржање врсте, а није само излишно и бескорисно вршење рада после одмора. У човечјим и детињим играма имамо, по Гросу, делања инстинката. На основи наслеђених нагона, у игри се задобивају нове тековине. Игра је, по Гросу, кад млада јединка из унутарњег нагона, без спољашње цели, своје урођене способности упути на рад, развиће, напредовање.¹⁸ Игра је у најтешњој вези са наслеђеном природом човечјом. Гросу је игра: увежбавање неспремних, недовршених природних склоности за време детињства, младости.

Последица игре је: неспремне подобности допуњују се, те задобивају исту вредност као готови инстинкти. Игра је припрема за доцнији живот, а младост је ради тога, да се деца под окриљем родитеља играју. По Гросовој, т. зв. теорији увежбавања, игра је ненамерно самообразовање детиње. Васпитачу се придружује, у детињој игри, велика учитељица и мајка природа, као сарадница. Доба играња, то је доба учења, које је сама природа удесила. Друкче је код животиња које имају, ради одржања врсте, урођене инстинкте. Човек, пак, и ако има доста велики број инстинката, долази на свет као незрело, непотпуно биће, које мора тек да израсте у индивидуу, која ће бити способна да самостално живи. Ту способност стиче човек у детињству, у игри, за време периоде вежбања, при чем се његове склоности израђују и развијају индивидуалним прилагођивањем.

Стенли Хом узима да је децја игра накалемак, вакцинација старијих ступњева развића.¹⁹ Тајлор је нагласио да се у играма и играчкама деце налазе обичаји, оруђа и оружја, који су се изгубили код одраслих људи још пре стотинама година. Шнајдер тврди да деца стога хватају лептире, бубе, тиге, траже гнезда тичја, јер су дивљи претци наши живели од таког лова. озбиљна занимања предака јављају се у облику наслеђених склоности. Наши претци су целога свога века употребљавали своје сензоричне и моторично апарате за све могуће сврхе, морали су да бију многе бојеве, неговали су лов и удруживали су се у социјалне групе. Стога налазимо и код деце нагон ка експериментисању, ка борачким, гонилачким, социјалним и другим играма.²⁰

¹⁸ D-r K. Groos, D. Seelenleben d. Kindes, 1904. стр. 66. — ¹⁹ Zeitschrift f. pädag. Psychologie etc. 1904. 1. св. — ²⁰ K. Groos, Spiele d. Menschen, стр. 479. —

Инглески психолог Сели вели да је дете, за време игре, испуњено неком идејом, коју оно изражава у видљивој радњи. Њему су деца мали глумци, у пуном смислу речи, који циљају на утисак.²¹ Селију је извор игри у нагону детињем, да оствари неку лепу идеју, отуда је сродство игре са уметношћу уопште. Кад овлада дететом идеја игре, онда је то нека врста аутоугестије. Дете се у игри приближује стању хипнотисанога, коме је дивански јастук — госпођа, којој се клања. Суштина децје игре састоји се, по Селију, у преставаљању неке улоге и замишљању у новом положају. Она је сродна са драматским преставаљањем, само што је несвесна.

Велика разноврсност ове духовно-телесне радљивости, што се назива игром, може се поделити са разних становништа. Грос узима за основу своје поделе игара нагонски живот човечји. Он разликује: 1) нагоне, чијим вежбањем јединка стиче власт над својим сопственим психофизичким организмом. Амо спадају сви разноврсни нагони, који постичу човека да покрене на посао своје сензоричне и моторичне апарате, као и своје више духовне подобности. Затим разликује: 2) нагоне, који руководе понашањем живих створова према другим, сличним створовима. Амо спадају борачки и сексуални нагон, нагон подражавања и са овим врло сродни социјални нагони. Свима поменути нагонима одговарају нарочите врсте човечјих игара. То исто вреди и о децјим играма, у којима се, додуше, сексуални нагон јавља само покашто, несвесно, у прикривеним траговима.²² Кићење, кићурење, многе утакмичке игре, општу тежњу ка зближавању разних полова у игри, Грос своди на сексуални нагон; тако исто и уметничко пословање. Дарвин своди уметност, такођер, на полне нагоне; по њему су уметности, уопште, постале из полних одношаја.

По Бонију и Јодлу, свака чулна област има не само пасивну подобност за примање и прерађивање извесних надражаја, већ и тежњу да се чулни органи снабдевају погодним надражајима. Отуда поничу прве детиње игре, које су управо вежбања чула и органа за кретање у игри, т. зв. огледање, експериментисање. Према томе Грос разликује игре са чулима: такнућа, температуре, укуса, мириса, слуха и вида; за тим игре, у којима делају моторни апарати. Даље: експериментисање са вишим душевним подобностима, камо спадају: игре памћења, репродукције, фантазије, најљивости, разума; игре са осећањима (угодности, неугодности, страха); игре у којима се огледа експериментисање воље.

У другу групу игара убраја Грос: борачке, љубавне и социјалне игре, као и игре подражавања, у којима се увежбавају урођени инстинкти. Борачке игре дели Грос на телесне и духовне, увршћујући

²¹ Sully-Stimpfl, навед. д. стр. 34. — ²² K. Groos, навед. д. стр. 326. —

амо и утакмице, задиркивања, ловачке игре, рушилачке и разорилачке игре, гадање бораба и борачких игара. Што се тиче љубавних игара, у којима владају сексуални нагони, научници се разилазе, јер неки тврде, да то нису игре, већ збиља. Важност нагона за подражавањем истакли су нарочито Тард и Балдвин, доказујући да је он носилац и погодба напредније културе човечанства. Грос дели ове игре 1) на подражавања појединим покретима (покретање сопственог тела у игри; покретање у игри страних предмета; конструктивне и деструктивне покретне игре, игре са бацањем и хватањем објеката, игре стрпљења); 2) драматске игре подражавања и 3) игре пластичног подражавања (прављење ствари од блата, земље, песка итд.). Социјалне игре задовољавају нагон за зближавањем, који води своје порекло од инстинкта прастарог буључкога, стаднога стања, у којем живљаху претци човечји. Амо спадају игре које задовољавају потребу саопштавања, социјалне симпатије, деце игре у колу.

Деце игре могу се поделити и са других гледишта. Тако разликујемо, по Јану,²³ деце игре са играчкама и без играчака. Прве су усамљене, а друге друштвене. Игре, у којима се трчи, скаче, баца итд. Јан увршћује у покретне игре. То су поглавито телесне игре, при којима, ипак, суделује и машта, оживљавајући их. Кад дете узима у руке сјајне предмете на их окреће, кад посматра покрете, шеталице, кад пљеска по води, кад дува у трубу итд., онда имамо т. зв. чулне игре. Игре, у којима машта игра главну улогу, образују т. зв. уметничке игре, н. пр. кад дете од клупе замишља железницу. У доцнијем детињству јављају се т. зв. игре разума, које занимају и увесељавају дух. Таке су н. пр. игре са коцкама, картама, доминама итд.

Деце игре имају велику васпитну вредност, коју су признавали сви педагози од Платона до данашњег дана, сем пијетиста (Франке, Телнер и др.), који сматраху игру као зло, као сметњу васпитању, као таштину и будалаштину, коју ваља забрањивати деци. Игра има вредности за индивидуално и социјално васпитање деце. Где ће се боље развити индивидуалност него у слободној игри? Ту се примете нарави тихе, а и енергичне; ту истрајна и самостална воља, тамо колебаљива која потребује наслона. Игра суделује на образовању моралне личности, јер се ова развија у општењу са другима. Игра припрема децу за службу човечјој заједници, она је школа за социјално образовање њихово. Стога треба родитељи и васпитачи да се старају о децијим играма, јер то чак и животиње чине према својим младунцима. Грабљиве зверке често пута доносе плен својим младунцима само ради забаве и игре.²⁴

²³ D-г М. Jahn, нав. д. стр. 172. — ²⁴ К. Groos, нав. д. стр. 522. —

Здрава деца радо се играју, по самој природи својој. Васпитач нема тада толико потребе да постигне на игру, колико да се постара за подесне играчке. Треба деци набавити песка, земље, свакојаких дрвзних трупчића, од којих ће она сама градити сваковрсне предмете. Дечје играчке треба да буду просте и погодне за разноврсне промене, јер при том послу машта има највећу улогу. У овом погледу препоручују се: каменчићи за зидање, лутке за облачење и свлачење, животињске слике, које могу деца разноврсно груписати. Најподесније су играчке, које развијају саморадњу детињу. Дете треба у један мах да се игра само једним предметом; не ваља га претоваривати играчкама, јер то претривање штетно утиче на децу. Мноштво модерних играчака не одговара педагошким захтевима, јер их избацују на тржиште користољубиви фабриканти. Покварене играчке не треба одмах замењивати новима, да би деца заволела своје играчке и с њима се радо бавила.²⁵ Дете ускоро жели да се игра и с другом децом. Стога мора васпитач да му даде прилике за то, али добро да мотри на игру и на другове који суделују. Васпитач мора сузбијати све што би било штетно по здравље, живот и морал играча. Он мора пазити да се деца одвише не забораве у игри, јер се у играма кашто произведу стања налик на пијанство, занос, екстазу, детиње се силе кашто исцрпе у игри. Васпитач не треба да омета слободу детиње игре, не треба много да заповеда у игри, већ да само води надзор, имајући увек пред очима циљ васпитања. Он може кашто да се поигра са децом, да би их постакнуо на игру, или научно неким новим играма, да би охрабрио малодушне а сузбио сурово и страшно испољавање борачких нагона.

Детиња психологија захтева да и школа негује игре. Треба се постарати да буде поступног прелаза из доба игре у доба озбиљног учења. Покушавало се да се игра доведе у везу са наставом; Базедов је радио на томе да се настава удеси као игра. Противу тога правца изнесен је разлог: да школа треба дете да научи раду, а не игри. И, доиста, код културних народа неопходна је погодба за опстанак: навикавање на озбиљан, истрајан рад, што треба у школи да се стече. Ну ипак треба наћи поступног прелаза од игре озбиљноме раду. У овом погледу су лепо успеси Фребелових забавишта, која пружају згодан прелаз од слободе првих година живота ка школској настави, помоћу педагошких занимања, пословања налик на игре. Код ових занимања више се истиче циљ вежбања и поучно упућивање, и тим се разликују од слободне игре.

И ако смо одбацили филантропистичке играчке и залуднице, школа треба ипак да води рачуна о детињој природи, која је пуна смисла и осећања за игру. Настава би могла, у прво време, гдешто да има обе-

²⁵ E. Martig, Anschauungs-Psychologie, 1903. стр. 95. —

лежје игре, али не без циља и сврхе.²⁶ Школа треба више да негује драматске игре, ради дубљег схватања наставног градива. Епске песме треба декламовати са подељеним улогама. У школи треба водити рачуна о моторној радљивости децјој. Место празних речи, у настави треба много пута да се истичу делања, подражавања, а да тим она не изгуби ништа од свога достојанства и збиље. Наставом треба васпитавати децу, па зар да се васпитачи не користе тако извреним васпитним средством, као што су децје игре, доводећи их у присну везу са наставом? Са овога гледишта, дубок је смисао речи Шилерових: „Човек се игра само тада, када је у пуном смислу речи човек, а он је тада само човек, када се игра.“

Да би деца постала потпуни људи, са хармониски развијеним телесним и душевним особинама, домаће и школско васпитање треба децјим играма да уступе оно одлично место, које оне заслужују. Тада ће нагони, који су заоставштину далеке животињске прошлости човечје, да се корисно и обилато употребе за постигнуће васпитних идеала.

Петар М. Илић

ПРЕ СТО ГОДИНА

— прилови познавању школских прилива —

I

Учење српске омладине по школама у Угарској првих дана прошлога века никако није толико познато, да би били и ситнији прилози на одмет. Неколико података пружићу и ја читаоцима *Просв. Гласника*. И ако у њима нема каквих битних новина, ипак су од интереса за школске раднике.

Овај први прилог тиче се испита у основним школама, реда на њима, начина испитивања; у њему је неколико података о предметима, недељном распореду, а уз то која напомена о наставницима и ученицима. Све је, пак, узето из једнога позива на испит у пештанској основној школи год. 1803, књижице од неколико широких листова, чији је нун натпис: „*Позываніе на главное и торжественное испытаніе къ кралевскомъ славено-сербскомъ православному исповѣданіа нарѣдномъ училищи пештанскомъ оучащася юности, по скончѣніи втораго теченія; сірѣчь: лѣтнаго, производимое. Мѣсца Сѣрпена (Аугуста) 1-го днѣ, л. Г. * 1803 г.*“

²⁶ K. Muthesius, D. Spiele d. Menschen, Pädagog. Magazin № 137. —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unil.rs

На другој страни овога *Позива*, између једнога стиха из Св. Писма и једног Давидова псалма, штампано је и неколико стихова, по свој прилици дело којег наставника. То је похвала и познавању азбуке а и самом овом позиву :

»*Нужда естъ азбѣчное писаніе знати,*

іако то честнаго намъ живота естъ мати.

Но внѣтреннихъ нашихъ чѣвствъ немошь естъ толка,

іако вчера и прежде прочтохомъ елика,

Днесъ малъ помнишь, или въ конецъ забываемъ,

хотаще же шкѣсти, гдѣ что естъ, не знаемъ.

Єдино Позываніе намъ посовалетъ,

небо по разрадованіи всякій предметъ явлетъ.

На 3 и 4. страни изређани су наставници овог „народног училишта,“ уз њих су поменути и управник и краљевски надзорник. Сама његова титула износи пуних шест редова. „*Мѣстный правитель*“ био је познати наш књижевник Јован Мушкатировић, „*Свокодннгу Краљевскагу Града Пештанскагу Старѣшина, и обоихъ Правъ Герскагу Краљевства йстець*“; наставник Христове науке *Борђе Миливојин*, месни свештеник и члан будимског дух. суда; „народни учитељ“ *Кузман Јосић*, који није имао никакве титуле, али за то прилично часова недељно.

„*Мѣстный правитель*.“ канда није имао никаква друга рада, већ је само надгледао, Миливојин је имао 2 часа и по недељно, Јосић пак 25, и то само „*оучѣкныхъ предметныхъ*.“

Како за ову годину није било засебног трећег разреда (*исалтираца* или *правописанца*), већ су додани четвртом, *граматистима*, то се радило свега у три разреда.

Из Науке хришћанске *букварима* су предаване „ствари корисне за душу,“ *часловцима* први део Символа Вере до 6-ог члана закључно, *граматистима* остали чланови и одељак о љубави према Богу и ближњему. Јосић је, у главном, предавао писање и читање, али је морао да се позабави и чим другим. У 1. разреду имао је 3½ часа за познавање и примењивање писмена „*на чѣрнѣмъ платѣ*“, срицање на „*Срицателнѣи дщицѣ*“ и за учење из „азбучне књиге“ до краја. Уз то је ишло и ½ часа на правила потребна за познавање писмена и срицање. У *другом* разреду имао је Јосић четири „предмета“: „правила доброга читања,“ све „на памет“ (½ часа), читање из Часловца до 9-ог члана (3 часа), цео Нови Завет (1 час; то су имали и *граматисти* да понове) и „срицање“ из буквара Немачкога и Мађарскога језика (1½ час). У *четвртом* разреду било је 15 часова, а 9 разних поука. Највише је времена (3 часа) трошено на учење Словенскога језика: четири врсте из именичке промене, о придевима, бројевима са свима

правилима, примерима, изузецима, напоменама и објашњењима. На „Редководства кљ чѣстности и прљкности“ трошено је 2 часа и, што је занимљиво, тражило се и објашњење „својим властитим речима.“ Рачуници је покљоњен 1 час и $\frac{3}{4}$, Немачком и Мађарском језику 2 часа, латинском читању 1 час, правилима „правописања“ 1, учењу ученичких правила $\frac{3}{4}$ часа, лепом писању и писању прописа $2\frac{1}{2}$ часа, и још уза све 1 час понављања Новог Завета.

Сав овај посао у главноме је падао на Јосифа, али му је морао мало олакшавати и помоћник. То је био Данило, „иначе“ Доброслав Јосиф, свакако син учитељев, који је, како се и у *позиву* вели, свршивши „философске“ науке, одлучио, да се учитељском позиву преда, те је пробавио пуну годину у школи, налазећи да му није довољна само теорија (оумозрителност) већ и практично вежбање.

Недељних и празничних дана од 8—9 редовно је држан час, било из црквеног певања, било из читања апостолских посланица, а објашњавана су и јеванђеља и држане поучне беседе о Богу, владару, дужностима човековим итд.

Ред по коме ће се испит обавити у позиву је тачно изложен. Пре самога испитивања госте су имала да поздраве два ученика, један на Словенском, један на Мађарском језику, а главни посао да се отпочне у $2\frac{1}{2}$ часа по подне. Пропитивање је трајало кратко време, а вршено је по овом реду

- Од $2\frac{1}{2}$ —3 Хришћанска наука у свима разредима;
- „ 3— $3\frac{1}{2}$ Писање и читање у I разреду;
- „ $3\frac{1}{2}$ —4 Читање Часослова и брзо писање по правилима краснописа и правописа;
- „ 4— $4\frac{1}{2}$ Моралне поуке и причање прочитаног својим речима;
- „ $4\frac{1}{2}$ —5 Етимологија („Словопроизведеније,“ а после свештена историја Новог Завета);
- „ 5— $5\frac{1}{2}$ Немачки, Мађарски, Латински.
- „ $5\frac{1}{2}$ —6 Правила Лепог писања и опхођења ученика између себе. Као завршетак свега рада Рачуница.

За време испитивања гостима су показивани ученички готови рукописи („кардућѣри“).

Објављено је још, да ће школски годишњи рад бити завршен говором о небризи у васпитању деце, после чега ће доћи ученичке беседе захвалности и то на Словенском, Мађарском и Немачком језику.

На последњим странама *позива* одштампана је ђачка статистика за ту годину. И одатле ево неколико бележака. У четвртоме разреду

www.uns.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

међу *граматистима* било је 7 одличних ученика (ту и синови Јосићев и Мушкатиновићев), 4 „прве класе“ (*πέρλατῶν πρώτης*) и 2 друге; код *часловациа* 7 одличних, 7 прве и 2 друге класе; међу *букварцима* 6 одличних, 7 прве и 2 друге; од „новодошавше“ деце: 4 одлична (међу њима Борђе пл. Текелија), 4 прве и 3 друге класе. Укупно је, дакле, било 55 ученика. Међу овима је приличан број женске деце: 2 у IV, 9 у III, у II 5 и у I 6, свега 22. Занимљиво је да је међу најслабијим и најнеуреднијим ученицима у похађању школе само 3 мушкарца, а 6 ученица. — Два ученика и две ученице напустили су школу у току *летњег* школскога рада.

Позив је штампан у Будиму, у штампарији пештанскога свеучилишта.

Зајечар

Јер. Живановић

ДРУШТВО ДЕЧЈИХ ПРИЈАТЕЉА У ВЕЧУ

Данас је свуд у свету особито значајно питање, како да се што више шири васпитање у масу народа. Као што сваки зна, рад у томе правцу не састоји се само у томе, да се подигне што више народних школа о државном и општинском трошку. Исто тако сваки одлично зна, да сваки такав рад наилази на преградне препреке. Која је корист и од најбоље народне школе, кад су ученици голи и боси, гладни и жедни, кад они пре поласка у њу и за време док су у њој, не уживају код својих кућа никакво васпитање, кад многа деца и сасвим и немају куће, родитеље и стараоце, кад се сав добри школски утицај поквари у рђаву друштво и од беспослицења у кући и на улици, кад су понеки родитељи услед рђавог владања, болести и оскудице потпуно неподесни бринути се о својој деци?

Отуда је потребно побринути се на неки начин, како би се те превелике препреке уклониле или како би им се колико-голико смањило рђави утицај на дечје васпитање. Безброј је завода и установа, који су постали приватном иницијативом и који се издржавају добротворством, којима је главни циљ уклањање тих препрека васпитном послу. И друштво, чије смо име исписали као наслов овог састава, иде у ту врсту. И оно се, према средствима, што му стоје на руци, заузело, како би што више деце из масе народа добило потребно васпитање. И оно се бори с наведеним препрекама из чистог милосрђа и из чисте љубави према таквој деци, која би, без помоћи таквих друштава, морала у већини случаја морално и телесно пронасти. И оно је постало и

држава се приватном иницијативом и приватним средствима. И као што је случај са свима таквим друштвима и њиховим заводима, да на њих обраћају пажњу и држава, и општина, и црква, чим се увере, да им је рад потребан и користан, тако је и с овим друштвом. И њега потпомажу морално и материјално и општинске, и црквене, и државне власти, јер циљ, коме тежи, у интересу је једне, друге и треће: држава, црква и општина имаће користи само од добро васпитаних људи, а само штете од невоспитаних и остављених.

Друштво децјих пријатеља иде, дакле, на то, да помогне сиромашним породицама у васпитању њихове деце. Колико је пута свако од нас имао прилике видети, како понека одиста ваљана, али сирота фамилија, и поред најбоље воље, није никако у стању пружити својој деци никакво васпитање и никакву негу. А и како ће? По цео целцати дан и отац и мајка су од јутра до мрака на раду за насушни хлеб. За цело то време њихова су деца остављена сама себи, без неге, без васпитања, а често и без хране, одећа, топле собе и свеће. Одатле је природна последица, да се таква деца морално и телесно занемаре и уопште, да од њих изиђе све, само не добри људи и грађани, који ће бити од користи себи и својима, општини, цркви и држави.

За такву су децу, и пре поласка у народну школу и за време док у њу одлазе, права и насушна потреба нарочити заводи, где би она проводила по цео дан и где би неко узео у своје руке бригу око њихове неге и васпитања уопште, кад то није у стању учинити кућа. Законодавство свих културних држава одавно је већ узело у заштиту невину децу, коју су немилосрдни родитељи и експлоататори експлоатисали у своју корист, употребљавајући их на послове, за које нису дорасла. Исто тако ваљало би се сетити такве деце и тражити од власника фабрика и других сличних предузећа, да се побрину за такву омладину, како деца фабричких радника не би расла без надзора и васпитања. Сама држава требало би да увиди, како сама народна школа још ништа или бар врло мало може учинити за народно васпитање, ако се нико не брине за народну омладину пре поласка у ту школу и за време док у њу одлази. Пошто се у данашњем друштвеном и државном уређењу све више и више истиче намера, да све пређе у државне руке, и железнице, и поште, и све редом, да се све „подржави“, то нема сумње, да ће тамо некад узети држава у своје руке и целокупно оmlадинско васпитање, од рођења до пунолетства. Докле то не буде, само је друштво дужно побринути се за такву децу, ако је уверено у корист народне просвете по државу и људе.

Ево укратко историје постања Друштва децјих пријатеља.

Кад је пре тристак година у онда засебној општини Брајтенсоу у Бечу почело подизање фабрика, што је јако умножило и број становника тога краја, одмах се осетила потреба, да се оснује завод, ком :

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBL.BS

би могли родитељи, који су по цео дан на раду, поверити за то време своју децу. Друштво децјих пријатеља, основано у години 1882., узело је на себе да подмири ту потребу, која је из године у годину све то више расла. Године 1883. оно је основало Елизабетинум (Јелисаветинац), који је био освећен 4. октобра и добио то име у част принцезе Јелисавете, која се родила 2. септембра те године и која је 1900. године, као кнегиња Виндиш-Грец узела тај завод под своју моћну заштиту. То је био завод — у прво време за педесет васпитаника — у који су примана деца од три до шест година, дакле, пре поласка у народну школу и у коме су она проводила по цео дан, негована и занимана на Фребелов начин. Од 1887. године пак Елизабетинум је имао још и школу за женске ручне радове, која и данас постоји тако, да он представља управо три разна завода — јасле, за чисто неговање мале деце, децји врт за мало већу, и школу за женске ручне радове за мало старије девојчице из народне и друге школе.

Одмах, још у прво време, појавила се потреба, да се завод прошири. Ово је у неколико махова и учињено тако, да је у 1902. години било у Елизабетинуму 150 васпитаника, који су били подељени у три одељења по 50 у сваком с две васпитачице и с једном дадињом. У школи за женске ручне радове било је те године 40 ученица, којима је предавала стручна учитељица женских радова. Сем неге, занимања и поуке у женским радовима, Елизабетинум се брине још и за то, да сасвим сиромашна деца добију одело и обућу, храну, као и књиге и играчке према годинама живота. Сем тога, он се брине и за то, како би деца покашто имала и неке радости и уживања, слично онима у добро ситуираним породицама, нарочито о Божићу, као најмилијем празнику за сву хришћанску децу. „И опет се показују историје, вели се у Извештају Д. д. п. за 1903. годину, као сувише мале, нарочито у зиму и отуда би било врло потребно назидати нову кућу. Овом се плану противи то, што би друштво унало у дугове и што би се морала заводска такса — сасвим сирота деца добијају у Елизабетинуму све бесплатно, а мање сирота плаћају незнатну суму месечно — повисити на штету сиромашне деце. Управи ваља то оставити будућности и тешити се тиме, што наша деца радо долазе у своју стару кућу и што се у њој лепо осећају.“

Како је организовано Д. д. п. видеће читалац из његових правила, која се званично зову „Статути Друштва децјих пријатеља за оснивање и одржавање завода за чување деце у Брајтенсеу (Statuten des Vereins der Kinderfreunde zur Gründung und Erhaltung einer Kinderwartinanstalt in Breitensee).“ Ево их у целини.¹

¹ Штампана су на 4 стране мале осмине ради агитационих смерова.

Чл. 1. Циљ је овог неполитичког друштва оснивање и одржавање завода у Брајтенсеу, у који ће се здрава деца од две године до поласка у народну школу примати на цео дан, неговати и тако водити надзор над њима, да ће ту имати домаћу и материнску негу као код својих родитеља. Свака права школска настава изузима се, а деца ће плаћати незнатну суму за ово, али она не може ни у ком случају бити већа, но што стаје сâм завод њихова нега.

Чл. 2. Средства за постизавање овога циља ова су: а) прилози добротвора и месечни улози друштвених чланова; б) поклони и завештања деџјих пријатеља; в) приходи од забава, које ће се приређивати у корист друштва; г) од добровољних прилога, који ће се скупљати после нарочито траженог и добијеног допуштења од власти; д) од сума, које плаћају родитељи за своју децу.

Чл. 3. Друштво носи име Друштво деџјих пријатеља и седиште му је у Брајтенсеу.

Чл. 4. Друштво се састоји од добротвора и чланова.

а) Добротвори су она лица, која једаред за свагда поклоне друштву 40 форината а. в., не суделујући иначе у друштву. Имена свих добротвора бележе се у друштвену спомену.

б) Чланови су она лица, која се обавезу уложити најмање 20 крајцара а. в. месечно и помагати по силама друштво. Пријем у друштво тражи се код кога од управног одбора, а по саслушању одбора председник до-ставља га на знање слањем друштвене књижице, за коју се плаћа 30 к. а. в. Против непримања нема никаквог протеста.

Чл. 5. Сваки члан има право суделовати на друштвеним седницама и на њима радити. Исто тако може се кадгод зажели уверити о савесном руковању с друштвеном имовином.

Чл. 6. Излазак из друштва стоји сваком члану на вољу и бива: а) после писмене или усмене пријаве председнику друштва; б) ћутке, т. ј. тако, кад неки члан за целу годину не положи свој улог и поред добивене опомене.

Чл. 7. Друштво врши свој посао: а) на општим седницама; б) преко одбора.

Чл. 8. Опште седнице ваља да буде згодним говорима интерес за друштво и да се на њима свршавају најважнији друштвени послови. На њима се нарочито има ово свршавати: а) избор председника и његова заменика; б) избор управног одбора, три заменика чланова тога одбора и два прегледача благајне; в) одобравање годишњег извештаја и годишњих рачуна, које су прегледали прегледачи благајне; г) одобравање куповине, зидања или узимања под закуп згодне куће за завод за чување деце; д) одлука о предлозима, које износе чланови пред одбор; е) измењивање статута; њ) престанак друштва и одлука о друштвеној имовини.

Ч. 9. Одлуке се доносе апсолутном већином гласова присутних чланова. При једнакој подели гласова одлучује председников глас. Одлучене измене статута вреде тек пошто се добије одобрење од власти за њих.

Чл. 10. Престанак друштва може се десити само по одлуци опште седнице, на којој је присутно бар половина чланова. Ако њих не буде толико, онда после четрнаест дана сазива се друга општа седница, која о томе одлучује апсолутном већином гласова присутних чланова.

Чл. 11. На крају сваке године и то најдаље за четири недеље после тога, састаје се редовна општа седница. Ако траже друштвени интереси, председник може по споразуму с управним одбором сазивати ванредне опште седнице.

Чл. 12. Управни одбор чине седам чланова, који се бирају на три године. Они споразумно и с одобрењем председника узимају на себе послове секретара, благајника, рачуновође и директора завода. Сваки управни одбор може дати оставку на своју дужност, али само о томе ваља зараније извести председника. Заменици се одређују коцком. Ако се у току трајања дужности управног одбора не могне заменицима допунити број седам, онда се врши накнадни избор чланова управног одбора и њихових заменика, који недостају. Седнице управног одбора држе се месечно, а за пуноправно одлучивање доста је присуство бар четири члана.

Чл. 13. Председник представља друштво споља, у управном одбору и на општим седницама он председава, одређује ред предмета, што долазе на одлуку, потврђује протокол, сазива опште седнице, као и управни одбор на седнице. Затим је његова дужност још пазити на статуте и на ред у заводу, извршивати донесене одлуке и у хитним случајима издавати наредбе, за које ће тражити одобрење прве седнице управног одбора.

Чл. 14. Писмене објаве и акта потписује председник или његов заменик. Таква акта, пак, која доносе друштву неке обавезе, морају потписати још и два члана управног одбора.

Чл. 15. Секретар води записник, споменицу и списак чланова. Рачуновођа уписује у књиге примање и издавање и брине се с благајником, који прима новац и исплаћује одобрене рачуне, под надзором председника за сигурно улагање капитала и чување хартија од вредности. Управу и надзор завода за чување деце врше директор и надзорне госпође, које он предлаже, а управни одбор потврђује.

Чл. 16. Управни одбор врши све послове, који су потребни за вођење друштва и који нису одређени у дужност председнику или општој седници. За вршење послова у управном одбору и у заводу, који ће се отворити, начиниће се на основи ових статута нарочита правила за послове и ред у друштву и заводу.

Чл. 17. Спорове, који се појављују из друштвених послова, коначно пресуђује изборни суд. Свака страна одређује два друштвена члана као изборне судије и једног друштвеног члана за председника. Ако се изборне

оштинe не могу споразумети у избору председника, онда се коцком одређује од предложених лица. Против одлуке, која се доноси већином гласова, није допуштено никакво позивање.

Чл. 18. Ако се при престанку друштва није ништа одлучило на општој седници о друштвеном имању, онда се оно има предати општини и употребити у интересу одевања сиромашне деце.

Беч, 2. фебруара 1882. (долази формула полициског одобрења ових правила).

Добар поглед у организацију Елизабетинума пружа и оглас Д. д. п., који оно штампа и растура, како би породице дознале за завод и у њега сладе што више деце. Ево и њега у целини:

ОГЛАС

о условима, под којим се могу примити деца у завод за чување деце и у радничку школу

Елизабетинум.

1. У завод за чување деце могу се примити, у колико то допушта простор, деца од пуне три године до поласка у народну школу, чији родитељи живе у брајтенеској парохији и које нису у стању довољно припазити на своју децу.

2. Деца морају бити здрава и пелцована; њих ваља доводити у завод чисте и одатле водити кући. За несрећне случајеве изван завода код деце завод не одговара.

3. Чување и занимање деце траје од 8 до 11 часова пре подне и од 2 до 5 часова после подне. Ако је баш потребно, поједина деца могу остати у заводу и после дванаест часова и добити ручак по цени од 10 хелера.

4. За чување деце плаћа се месечно једна круна и плаћа се унапред. Деца врло сиромашних породица могу се ослободити таксе за чување и ручавање.

5. Ако деца живе у близини или заједно с лицима, која болују од заразних болести, онда не могу долазити у завод.

6. Сеобу, обољевање и смрт, као и излазак деце из завода ваља пријављивати, како би њихова места заузела већ за то прилежена деца. Ако неко дете остане 14 дана без оправданог разлога, онда се сматра као да је исписано.

7. Недељом и празником, као и сваке суботе, завод за чување деце затворен је.

8. Жалбе прима у свако доба управа, а пријављене неисправности одмах се уклањају.

У радничку школу примају се девојке ради образовања у најзнатнијим ручним радовима и то на ове начине:

а) Школа ради од 9 до 12 пре подне и од 2 до 5 после подне. Четвртом после подне и суботом цео дан школа не ради.

б) Ученице, које још иду у школу, уче по прописаном школском плану за наставу у ручном раду и морају ради похођења радничке школе у Елизабетинуму тражити допуштење од своје школске управе.

в) Школарина за девојке, које још иду у школу, износи месечно две круне, а за оне, које су већ свршиле школу, износи три круне месечно. Понеколико сиромашних девојака примиће се бесплатно.

г) Од свих се ученица тражи добро владање, ред и чистоћа најстроже. Недељом и празником оне се воде све заједно у парохиску цркву на службу божју.

Беч, августа 1902. *Ф. Орделт*, управник.

Још ћемо додати неке податке из Извештаја за 1903. годину Д. д. п. о личној саставу, о броју васпитаника и т. д., као и о новчаном стању.

На избору опште седнице од 11. маја 1903. по новом календару *друштвена управа* Д. д. п. овако је састављена: председник Фердинанд Орделт, учитељ, ималац крета за заслуге с круном; заменик председников В. Бајндер, папски коморник (и г. Орделт је свештено лице); рачуновођа Франц Дворжак, варошки рачуноводни саветник у пензији; секретар Леополд Влах, магистратски чиновник; благајник Јохан Кукла, приватје; *чланови одбора*: Јосиф Камут, ималац куће; Михаило Рајтер, ималац куће; Хајнрих Мај, учитељ народне школе; *заменици*: Едуард Цајзел, фабрикант шешира; Јосиф Штифт, пекар; *ревизори*: Јосиф Клозе, ималац куће и Франц Климак, ц. к. рачуноводни саветник у пензији.

Међу почасним члановима, којих је свега 14, видимо чланове племићких породица (3), више чиновнике и свештена лица (3), затим 1 адвокат, 2 академска сликара, 1 професор, 3 чиновника, 1 гостиничар и пређашњи председник брајтенеске општине и 1 апотекар и ималац куће. Од њих је 6 помрло.

У заводу за чување деце било је остало из 1902. године 106 мушкараца и 83 девојчице, заједно 189; у току 1903. године ступило је 40 м. и 46 д., заједно 86. Према томе, било је у току 1903. године свега 146 м. и 129 д., заједно 275. Од овог је броја иступило у току те године 43 м. и 59 д., заједно 102 тако, да је крајем децембра 1903. године било 103 м. и 70 д., заједно 173 васпитаника. Од овог броја 40 васпитаника је имало сву негу бесплатно, а 133 плаћало је за њу прописану месечарину.

О Божићу 1903. године било је раздато деци: 32 пара ципела, 35 пари мушког одела, 42 женског одела, 120 пари чарапа, 40 женских капа, 8 плетених блуза, 12 доњих кошуља, 25 вунених марама,

12 дечачких шешира, 12 пари наруквица, 4 муфа, 50 шалова за врат, 42 марама за џеп, 11 чипкастих марама, 26 чешљева за косу, 19 књига са сликама, 27 пари рукавица, 12 пари доњих панталона, 30 доњих сукања, 24 кецеље, сем тога пера, разних играчака, воћа и божићних плетеница. У 1902. години чегири госпође и једна госпођица исплеле су деци чарапе и др. од заводу поклоњене вунице.

У поменутом извештају за 1903. годину износи се овај „*Начин занимања*“. Деца се занимају у Елизабетинуму према годинама живота, које су од три до шест, по системи Фридриха Фребела. С њима се разговара о предметима и стварима, она се вежбају на основи очигледних средстава у говорењу, певају, прича им се, зидају од комадића дрвета или печене земље разне зграде, плету од пантљика од хартије разне фигуре, праве разне фигуре превијањем хартије и шивањем великим бодовима по дебелој хартији, цртају, праве фигуре од куглица, дрваца, плочица и т. д., чине вежбања у кретању с песмом или без ње, маршују, играју игре у колу и т. д. Даље се брижљиво негује у деце и религијско осећање тако, што уче молитве, што им се причају кратке приче библиске и моралне и што им се показују библиске слике.“

Исте 1903. године било је у радничкој школи 61 ученица, од којих је те године свршило 28 тако, да је крајем те године било 33 ученице. За наставу је плаћало 24 ученице, 1 ученица плаћала је смањену месечарину, а 8 ученица учило је бесплатно. У истом Извештају доноси се овај „*Начин занимања*“: Ученице уче све женске радове, као: мрежање, плетење, означавање, вез, бели веш, цртање и кројење рубља.“

Најзад ево још података о имовном стању Д. д. п. за 1903. годину, опет на основи његова Извештаја за ту годину:

1. Те 1903. године поклонило је друштву 30 лица и надлештава 1.386 круна, међу којима је кнегиња Јелисавета Марија Виндиш-Грец (50 к.), ерцхерцегинја Аделгунда (10 к.), ерцхерцог Фридрих (40 к.), ерцхерцог Леополд Салватор (20 к.), ерцхерцог Евгеније (20 к.), ерцхерцог Јосиф (20 к.), ерцхерцог Франц Фердинанд Есте (20 к.), кнез Јован Лихтенштајнски (30 к.), херцог Кумберландски (20 к.), и т. д. Ц. и к. доњо-аустријско намесништво поклонило је друштву 50 к., бечка општина 600 к. (за 1902. и 1903. годину) у име помоћи, Прва аустријска штедионица 40 к., комунална штедионица у Рудолфсхајму 20 к. итд.

2. Те 1903. године било је свега 86 чланова Д. д. п., који су из свих друштвених staleжа и класа и који су уложили у друштвену касу свега 461 к. 20 х., почевши од 2 к. до 10 к., понајвише 4—6 к., како ко.

3. Госпођица Елеонора Ридл скупила је од 262 лица, фирама и надлештава 1.432 к. Међу овим лицима налазимо пуно чланова из

нижег и вишег племства, као и из свих других друштвених сталежа и класа. Сем тога међу приложницима се налазе многе општине, управе друштава за обезбеђење, штедионице, фабрике, парохије и т. д. Они су, како ко, приложи Д. д. п. од 2 до 20 круна.

4. Госпођица Марија Хирншрот скупила је за Д. д. п. те 1903. године 1.256 к. и 50 х. од 330 разних лица, фирама и надлештава, почевши од 2 к. до 20 круна. И овде видимо међу приложницима лица из свих сталежа и класа, као и разне пиваре, банке, фабрике, штедеонице, канцеларије разних предузећа, трговачке фирме, општинске и парохиске управе, друштва за обезбеђење и т. д.

5. Друштву децјих пријатеља, сем тога, многа лица и фирме врло знатне су прилоге учинили и у природи. Тако је ц. к. министарство народне привреде дало за три зиме по 10 м³ дрва по спуштеној цени, бечка општина поклонила је 50 метарских цената кокса, Царско континентално друштво за гасно осветљење поклонило је 20 м. ц. кокса. Овај је коке и онај пред њим Франц Дреслер бесплатно довезао у завод. Затим су многа лица и трговачке фирме поклонили разног воћа, колача, конзерви, бомбона и т. д.; децјих шешира и капа, плетене робе, остатака од чоје, штофа и чипака, штофа за хаљине по више метара; сапуна, свећа, свећа воштаних за божићну јелу, чешљева, капапа, хартије и куверата, пера и увлака и т. д.

6. За празновање Божића те 1903. године приређено је нарочито скупање прилога и том приликом пало је у друштвену благајну 469 к. и 20 х. од 160 лица, која су, како ко, приложила од једне до 100 круна (овога се име не зна).

Ево сад прегледа друштвених прихода и расхода за 1903. годину, који такође пружају добар поглед у организацију Друштва децјих пријатеља.

Приходи за 1903 годину били су ови

у крунама и хелерима:

1. Остатак у благајници крајем децембра 1902.	212.98
2. Поклони добротвора	1.386.—
3. Члански улози	461.20
4. Скупила г-ца Елеонора Ридл	1.432.—
5. „ „ Марија Хирншрот	1.256.50
6. Школарина	477.—
7. Месечарина за завод за чување деце	1.142.78
8. Месечарина за храну	606.37
9. Интерес од капитала	1.029.23
10. Поклони за Божићну јелу	469.20
11. Разни ситни приходи	121.10

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

12. Удео у добити од продаје књиге „Живот Исусов“ од књижара Достала	120.—
13. Удео у добити од продаје књиге „Хришћанске поуке“ од књижара Дитла	50.—
14. Узето из ц. к. поштанске штеднионице	400.—
15. Уз бр. 2 дошло још у чековима	21.—
Свега	<u>9.185.36</u>

Расходи за 1903. годину били су ови

у крунама и хелерима:

1. Плата дадиљском особљу	588.—
2. Његова храна и ручак заводских васпитаника	1.780.21
3. Плата васпитачицама дечјих вртова	1.440.—
4. Плата учитељици рада	799.92
5. Оправке и одржавање кућа	476.86
6. Грејање	338.32
7. Осветљење	169.46
8. Трошкови око чистоће	60.38
9. Штампарски, књиговезачки и канцелариски издаци	146.79
10. Унутрашње уређење и његово одржавање	99.—
11. Провизија за наплату чланских улога и прилога	68.26
12. Обезбеђење и порез	47.04
13. Позајмица скупљачицама	468.96
14. Наднице и напојнице	310.90
15. Таксе и поштарина	43.88
16. Трошкови око суделовања заводских васпитаника на божићној прослави	542.39
17. Интерес и једна отплата I. аустр. штеднионици (интерес 157.49, капитал 75.83)	232.87
18. Материјал за рад	23.32
19. Наставна средства	58.60
20. Трошкови ово црквене свечаности	38.72
21. Провизија за наплату школарине и месечарине за чување и храну заводске деце	110.74
22. Разни мали издаци	305.27
23. Уложено у ц. к. поштанску штеднионицу	574.—
24. Остатак у благајници на крају	400.87
25. Чекови	60.60
Свега	<u>9.185.36</u>

Из ове се таблице види целокупна актива и пасива Друштва дечјих пријатеља:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Имовни биланс на крају 1903. године
(у крунама и хелерима)

А К Т И В А		П А С И В А	
Готовине у благајници	400.87	Ануитети	3.616.58
Уложено у ц. к. поштан- ску штедионицу	203.15	Чисто имање	62.944.04
Покретност	40.000.—		
Хартије од вредности	25.000.—		
Покретност	800.—		
Чекови	156.60		
Сума	66.560.62		66.560.62

* * *

Да завршимо једним местом из Извештаја за 1903. годину, где се говори о заразним болестима и о дечјем владању, као и о неким заводским свечаностима: „Због великог броја деце у Елизаветинуму се нарочито јако брине, како би се спречило уношење заразних болести. Здравствено стање у деце било је целе године добро и отуда није дошло никакво затварање завода. Једаред је претила опасност, пошто се једно дете било разболело од дифтерије, због чега је однесено у болницу. Али убрзо стигле су добре вести, дете је издржало опасну болест и вратило се, пошто се опоравило код родитеља, друговима и другарицама, који су га радосно дочекали. Како би се надгледала деца здравствено, то је замољен г. Франц Штаб, практични лекар у Брајтенсеу, да бар једном недељно обиђе завод и прегледа децу. Овај је радо испуњавао овај задатак и допустио је уз то, да болесну заводску децу доводе родитељи његовој кући, где ће их бесплатно лечити.“

Затим се наставља: „Дечје владање било је у опште добро. Она су се брзо навикавала на уведени ред и радо су суделовала у дечјим играма и радовима. Пичањем библиских прича и показивањем слика из њих, васпитачице су их упознавале с најважнијим стварима наше свете (католичке) вере и радо су учила понеке побожне изреке и молитве. У мају скупила су се деца у врту или у сали пред статуом Божије Матере и побожно су држали мајску молитву.“

Најзад се још каже у том извештају: „За време адвента (четири недеље, не седмице, пред Божић) била су у заводу изложена два лепа вертена ради поуке и изазивања побожности у деце. Св. Никола такође није изостао и донео је свој деци по неки слаткиш. Највећу им је радост донео Божић. Он им је донео многе поклоне, који су били изложени у заводу 20. децембра (по новом) и потом раздати. Сутра дан 21. децембра, била је свечаност божићне јеле. У пет часова мала су

деца извела у част Христа-детета лепу божићну игру, потом је, после почивке од пола часа, била свечаност за ученице радничке школе, које су декламовале и отпевале неколико лепих песама и извеле две лепе слике и тиме прославили Христово рођење.¹

Браће.

Павле Ј. Мајнер

ПРИЛОГ УСАВРШАВАЊУ ПЕРИОДСКОГ СИСТЕМА

од

А. ВЕРНЕРА²

На 49. састанку Српског Хемијског Друштва у Београду 15. марта 1905. год. предавао Д-р Марко Т. Лeko.

На разне начине покушавало се, да се периодски систем Димитрија Менџелева, реконструише, како би још боље одговорио своме задатку. На томе се радило поглавито у два правца. Једни су тежили да периодски систем усаврше тако како би обухватио и хипотетичан појам о пореклу елемената из једне праматерије, а други пак тражили су да савладају тешкоће због којих неки редови елемената као н. пр. ретке земље, не могу како би требало да се уврсте у периодски систем. У том другом правцу покушао је Вернер да усаврши периодски систем.

Као што је познато за *елементне гасове*, које је пронашао Рамсе, нађено је место у периодском систему одмах после халогена, које им место и по њиховом атом-волумену припада. Али и данас још изгледа нам, да је готово немогућно, да се правилно у систем распореде *елементи групе гвожђа и ретки земни метали*.

Вернер објашњава ту тешкоћу досадањим начином распоређивања елемената, којим се тежило, да се елементи колико је могућно већма један другом приближе, да би се тиме истакле међ њима и удаљеније аналогije. Та збијеност сметала је прегледу а и у таквом скупном оквиру периодског система, многи елементи нису могли да добију своје место. То важи нарочито за тако звану осму групу елемената

¹ XXII. Jahres-Bericht des Vereines der Kinderfreunde sur Erhaltung von demselben gegründeten Kinderbewahranstalt und Arbeitsschule Elisabethinum in Wien, XIII. 3. Breitensee, Hägelingasse Nr. 11 für das Jahr 1903. Беч 1904. 8-а 23 с. Друштво је суделовало такође на педагошко-индустриској изложби Дејчи свет у Петрограду 1903.—4. године. Најновије податке добили смо од г. Ф. Орделта, председника Д. д. п., на чем му овде изјављујемо нашу захвалност.

² Berichte der deutschen chemisch. Gesellschaft, XXXVIII (1905. г. р. 914.

и за ретке земне метале. До сада смо се у томе помагали тиме што смо на једно једино место периодског система груписали извесне елементе. Тако груписани елементи заузимали су сасвим одвојен положај, њихов однос према другим елементима не беше на тај начин довољно представљен, а у извесном погледу то се није ни слагало са основном идејом периодског система. Стога Вернер предлаже, да се без обзира на удаљеније аналогije појединих елемената, у груписању по периодском систему обрати пажња само на главне карактере елемената, да се дакле на широј основи распореди елементи. На такој широј основи долазимо до прегледа елемената, који је по Вернеру много мање вештачки и стога много повољнији, као што се то види из овога распореда елемената: (Види преглед распореда на стр. 584 и 585).

Овај распоред показује нам пре свега, да се цео систем састоји из одређеног броја периода и да је вероватно, да се периодично редовно јављају све по две периоде, дакле у паровима, од којих се први пар састоји из најмањег, а следећи парови из све већег броја елемената. За сада могу се видети четири разне врсте периода и то прва сасвим мала, у којој се налази само водоник и хелијум; друга врста: периоде литијума и натријума, које једна другој одговарају и свака има по 8 елемената; трећа врста, обе периоде калијума и рубидијума, које имају по 18 елемената и напослетку четврта врста: две периоде, које би се могле назвати цезијума и радијума периоде. У последњој периоди познајемо само три елемента: радијум, торијум и уран.

Број елемената у непотпуним периодама могли би израчунати на овај начин: Ако у појединим периодама израчунамо средњу вредност повишавања атомских тежина између два суседна елемента, онда се добивају ове вредности:

$$\text{Li} \text{ — периода: } 20 - 7.03 = \frac{12.97}{7} = 1.85;$$

$$\text{Na} \text{ — периода: } 39.9 - 23.05 = \frac{16.85}{7} = 2.4;$$

$$\text{K} \text{ — периода: } 81.12 - 39.15 = \frac{42}{17} = 2.47;$$

$$\text{Rb} \text{ — периода: } 1.28 - 85.4 = \frac{42.6}{17} = 2.5.$$

Из овога се види, да је средња вредност разлика у вишим периодама увек већа, према томе дакле у првој периоди биће најмања. Одатле се опет може извести закључак да ће у водоник-хелијумовој периоди средња вредност износити 1.5, тако да је врло вероватно, да у тој периоди недостаје још један елемент, можда прототип негативних елемената.

Према томе периода водоник-хелијума имала би *три* елемента и ако би се примило, да се свака периода два пут јавља, онда би то

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

била друга најмања периода природног система. Број елемената у литијумовој и натријумовој периоди износи 8, повишење је дакле према претходној периоди за пет елемената. У калијумовој периоди има 18 елемената, а толико исто и у рубидијумовој периоди, ако се урачуна и непознати хомолог манганов. У овом пару периода има дакле 10 т. ј. два пут пет елемената више но у претходној врсти периода. Цезијумова периода није потпуна, али помоћу оне средње разлике, коју смо мало час извели, може се унапред одредити број елемената, који има извесне вероватноће. Та средња разлика атомских тежина мораће у цезијумовој периоди бити нешто већа но у периоди рубидијума. Узмимо да је 2.56 и кад тим бројем поделимо разлику у атомским тежинама између цезијума и бизмута:

$$\frac{\text{Bi} - \text{Cs}}{208.5 - 133} = \frac{75.5}{2.56} = 29,$$

онда излази 29 елемената. Ако сад од тога одбијемо одговарајући број елемената претходне периоде: $\text{Sb} - \text{У} + \text{Sr} = 14$, онда нам остаје да у цезијумовој периоди очекујемо још 15 елемената, који би приступили елементима претходне периоде. Ових 15 елемената морају чинити групу ретких земних метала. Кад изложимо сад број елемената у појединим периодама, онда долазимо до овог резултата:

1. непозната и 2. периода (H, ?, He): по 3 елемента;

3. и 4. периода $\left\{ \begin{array}{l} \text{Li} - \text{периода} \\ \text{Na} - \text{периода} \end{array} \right\}$: по 8 елемената = $3 + 5$;

5. и 6. периода $\left\{ \begin{array}{l} \text{K} - \text{периода} \\ \text{Rb} - \text{периода} \end{array} \right\}$: по 18 елемената = $3 + 5 + 2 \times 5$;

7. и 8. периода $\left\{ \begin{array}{l} \text{Cs} - \text{периода} \\ \text{Ra} - \text{периода} \end{array} \right\}$: по 33 елемента = $3 + 5 + 2 \times 5 + 3 \times 5$.

Овде нам се као што видимо указује једна врло фрапантна појава, видимо дакле да број елемената овим редом расте: 1×5 , 2×5 и 3×5 .

Да број нових елемената, који има да се придружи седмој периоди, мора изнети око 15 изилази и из интервале атомских тежина, која нам стоји на расположењу између баријума и непознатог хомолога итријумовог.

Вернер показује даље какви односи постоје међу елементима према распореду, који он за периодски систем предлаже, наводи примере, који иду у прилог таквом распореду и напослетку долази до закључка „да се периодски распоред елемената састоји из периода елемената, које како у погледу броја тако и карактера нових елемената који су им се придружили, показују правилан узајаман однос, који ће се извесно моћи још простије изразити, пошто се елементи још свестраније проуче.“

H													
1.008													
Li													
7.03													
Na													
23.05													
K	Ca												
39.15	40.1												
Rb		Sr											
85.4		87.6											
Cs	Ba	La	Ce	Nd	Pr	Sa	Eu	Gd	Tb	Ho	Er	Tm	Yb
133	137.4	138	140	143.6	140.5	150.3	151.7	156	160	162	166	171	173
Ra		La _a	Th	U						Ac			
225		?	232.5	239.5						?			

После тога прелази Вернер на другу тешкоћу у сређивању елемената по периодском систему Познато је, да неки елементи не заузимају у периодском систему оно место, које им по њиховој атомској тежини припада. Тако н. пр. *телур* има већу атомску тежину од *јода* и онда у периодском систему требало би прво да дође јод па онда телур; али према хомологим редовима, којима припадају та два елемента, телур мора да дође испред јода. И до данас није се успело да се и поновним одређивањем атомских тежина јоду и телуру, докаже, да је атомска тежина јода већа од атомске тежине телура, т. ј. да се задовоље захтеви периодскога система. Због те неправилности већ се појављивало мишљење, да се периодски систем или тако звани закон периода неће моћи одржати, јер закони као што знамо не подносе таква одступања.

Кад је пронађено једно радиоактивно тело слично телуру, већ се помишљало, да се она разлика у атомским тежинама јода и телура објасни претпоставком, да у телуру има можда у малим количинама неког

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

He

4

Be B C N O F1 Ne

9,1 11 12 14.04 16 19 20

Mg Al Si P S Cl A

24.36 27.1 28.4 31 32.06 35.45 39.9

Sc	Ti	V	Cr	Mu	Fe	Co	Ni	Cu	Zu	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
44.1	48.1	51.2	52.1	55	55.9	59	58.7	63.6	65.4	70	72	75	79.1	79.96	81.12

U	Zr	Nb	Mo	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	Jn	Sn	Sb	Te	J	X
89	90.7	94	96	101.7	103	106	107.9	112.4	114	118.5	120	127.6	126.95	128

Ta	W	Os	Jr	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi
183	184	191	193	194.8	197.2	200.3	204.1	206.9	208.5

Pba B1a Tea

? ? ?

другог елемента, који има већу атомску тежину но телур и да је стога атомска тежина тога елемента само привидно већа, а да је у ствари мања но у јода.

Као год што су некад бактерије служиле за објашњавање многих загонетних појава, тако се данас често претерује и са радијумом и са радиоактивним материјама.

Овом приликом желео бих да учиним једну исправку

У *Гласу* Срп. Краљ. Академије LXIX наводи г. Лозанић као посредан доказ да радиоактивни део авалског цинабарита није радијум и по томе, што у цинабариту, који ми је ради испитивања предао, нисам нашао урана.

Ту имам да додам само то, да сам од г. Лозанића добио свега 5—6 грама цинабарита.

Према томе у питању је дакле резултат, који би се добио, кад би се за испитивање на уран употребила већа количина цинабарита.

Вернер није узео радиоактивне материје да њима објашњава оне неправилности у периодском систему какве се јављају код телура, јода и још неких елемената, већ и то покушао је да објасни његовим распоредом елемената по периодском систему.

Такве неправилности, вели Вернер, до сада су констатоване на четири места природног система и то код ових елемената:

Аргон	Калијум	Со	Ni	Те	Ј	Nd	Pr
39.9	39.15	59.0	58.7	127.6	126.85	143.6	140.5

Ова четири случаја, која су у Вернеровом распореду елемената заоквирена, кад их ближе посматрамо могу се као што видимо поделити на 2 групе и то једна је група први и други, а друга је трећи и четврти случај јер су ови последњи периодска понављања првог и другог случаја. То се пак изводи отуда што се први случај (аргон-калијум) јавља на крају друге периоде, а трећи случај (телур-јод) око краја четврте периоде. Од случаја првог односно трећег готово су подједнако удаљени кобалт-никел и прасеодим-неодим. Као што се отуда а и према другим особинама поменутих елемената види и у таквим одступањима од просте периодичности могу се пронаћи правилности у природном систему.

Вернер завршује панослетку своју студију овим речима:

„Будућност само може нам показати какву ће вредност за систематику елемената задобити распоред елемената, који предлажем, али свакако држим да сам показао, да се долази до простијега прегледа кад се у обзир узму само главни карактери елемената.“

„Цирих, Универзитетски Лабораторијум, јануар 1905.“

Х Р О Н И К А

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

СХИИ Збор (10 јануара, 1905. год.)

1. Приказана је литература, која је стигла Геолошком Заводу Вел. Школе за последњи месец дана.

2. Професор А. Станојевић излаже резултате својих проматрања на бигру реке Градашнице. „Градашница се налази у близини Соко-Бање, а позната је нарочито због свог лепог водопада Рипаљке. На Рипаљци као и на другим мањим слаповима изнад и испод ње налазе се знатне масе бигра, чији постанак, облици, структура, старост итд. нису изближе проучени. С тога износим неколико података прикупљених у лето 1904. год., те да послуже као прилог за потпуније познавање овог природног објекта. Анализама воде из Градашнице изнад и испод Рипаљке утврђено је, да ова вода не спада у воде врло богате минералним састојцима, јер садржи у 1000 грама 0,2725 грама сувог остатка (на 140°) изнад, а 0,2650 испод Рипаљке; утврђено је даље да ови суви остатци садрже исте соли (CaCO_3 , MgCO_3 , NaCl , Na_2CO_3 , Al_2O_3 , Fe_2O_3 , SiO_2) и готово у истим количинама, разлика је само у NaCl , кога има више испод него изнад Рипаљке, те се може сматрати да придолази из поточића, који се ту у реку уливају. Али је разлика у количини слободне угљене киселине знатна, јер док је изнад Рипаљке има 0,1600, дотле испод само 0,0180 грама. Таложење бигра и овде је као и на другим местима, резултат одлажења CO_2 , што потпомаже над воде и вегетација. Вегетација је и на Рипаљци и на осталим слаповима врло бујна. Поред граминае и дрвенастог биља у кориту речном, нарочито је по бигру развијена маховина *Dicranum* и друге врсте. Осим тога врло су обилно развијене и алге. Бигар је старости алувијалне а по хемиском саставу: $\text{CaCO}_3 = 84,064$; $\text{MgCO}_3 = 0,249$; $\text{FeCO}_3 = 2,855$; $\text{Fe}_2(\text{OH})_6 = 9,459$; $\text{Al}_2\text{O}_3\text{SiO}_2 = 1,733$ и органских материја 2,127. (Свега

100,487). Из овога се види да се у њему налазе сви састојци, којих има и у води из Градишнице сем алкалног хлорида и карбоната, само што је гвожђе у главном везано као хидрат и карбонат те отуда бигру она жућкаста и црвенкаста боја (лимонитисан). Под микроскопом се види да је кристаласт агрегат калцита.“

3. *П. С. Павловић* приказује медитеранске фосиле из Дубоког Потока код Трњана, у округу крајинском (допуне: 42 врете мекушаца, екскурзија из 1904. и поклон г. Рашковића, дописног члана Геолошког Друштва).

4. *П. С. Павловић* реферише о раду *Schubert-а J. K.*: Ueber den Schlier von Donja Tuzla in Bosnien Verhandl. d. k. k. geol. R. An. Wien, 1904, № 4, p. 111—114). — „У Геолошким Аналима већ је реферисана белешка *Т. Фукса*: о плавкасто-сивом, прилично чврстом лапорцу код Доње Тузле, која премч фауни, по мишљењу ауторову (види Анале бечког Музеја од 1890 год.) опомиње на „шлир.“ То исто две године доцније (*Verhandl*) наводи и пок. *А. Битнер*, што је такође саопштено у Аналима. Шуберт је имао на расположењу Битнеров материјал из Бечког Геолошког Завода, а сем тога добио га је и од Дрегера и испитивањем утврдио њихову идентичност. Шуберт се занимао проучавањем микрофауне тузланске и из горњег аустријског шлира код Велса, где су бушења извршена до 1048 метара. На основи петрографског карактера и упоређења фауна мекушаца, а нарочито форминифера Шуберт је дошао до закључка: да неоген код Доње Тузле није шлир, већ лапор баденске фације. Референт је указао и на детаље, којима он аргументише свој суд.“

5. Прочитани су реферати *Ј. М. Жужосика* о радовима *D-r L. Waagen-а*: 1. Der geologische Bau der Insel Arbe auf Kartenblatt Zone 26, Kol. XI mit den Scoglien S. Gregorio und Goli. Verhandl. d. k. k. geolog. R. An. 1904, № 12, p. 282. — 2. Die Aufnahmen auf der Insel Cherso im Kartenblatte Zone 26, Kol. X и XI (исти часопис № 10 и 11 стр. 244) и 3. Die Aufnahmen in Nordtheile der Insel Cherso. Verhandl. d. k. k. geolog. R. An. 1903, № 12, p. 249. Ови реферати биће штампани у Геолошким Аналима Балканског Полуострва.

СХIV Збср (10. фебруара, 1905. год.)

1. Управа друштвена предлаже за дописне чланове Геолошког Друштва г.г. *Ђорђа Златарског* и *Ђорђа Боичева*, професоре Универзитета, *Стевана Боичева*, професора гимназије из Софије и *Милана К. Петковића*, сеплента из Крагујевца, што збор једногласно прима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

2. Разгледане су књиге и часописи, које набавља или у замену за Геолошке Анале Балканског Полуострва добија Геолошки Завод Вел. Школе, а које су стигле за последњи месец дана.

3. *П. С. Павловић* реферише о раду *Д-р М. Кишиатића*: *Dva-deset i prvo potresno izvješće za god. 1903. Zagreb, 1904.* — „Године 1903. кроника је забележила свега 41 потрес у 28 дана (према ранијој 48 потреса у 39 дана). Највише је покрета било у фебруару и августу (10 потреса), а најмање марта, јуна, септембра и новембра (по 1 потрес). Сејзмични рад показује велику сличност са оним 1902 гад. Једни потреси су имали своје огњиште у околини загребској, док су други из пукотине, која тече дуж хрватског приморја. Сем тога иванечка пукотина дала је два потреса, а ђаковачка један.“

4. *П. С. Павловић* приказује медитеранске фосиле из Војилова, Мокрог Луга, Колатина и околине Вишњице (Сејиновачко Брдо и Дубоки До) (Допуне: око 70 врта).

5. Прочитани су реферати *Ј. М. Жујовића* о радовима *R. J. Schu- bert-a* 1. *Der geologische Aufbau des dalmatinischen Küstengebietes Vodice-Canal Prosjek und der demselben vorgelagerten Scaglien. Verhandl. d. k. k. geolog. R. An. 1901., № 16, p. 330.* — 2. *Der Bau des Festlandsgebietes im Bereiche der Nordwest — Section des Kartenblattes Zaravecchia — Streto (Umgebung von Zaravecchia und Vrana). Исти часопис, 1902., № 7, p. 196.* — *A. Bittner-a. Ueber Petrefacte von norischem Alter aus der Gegend von Cevljanovič in Bosnien — Verhandl. d. k. k. geolog. R. An. 1901. № 13 и 14. p. 284.* и *F. v. Kerner-a* *Reisebericht aus dem östlichen Mosorgebietes. — Verhandl. 1903. № 10 p. 215.* Сви ови реферати ће се штампати у Аналима Балканског Полуострва.

СХУ Збор (10. марта, 1905. год.)

1. Разгледане су наредне књиге и часописи стигли за Геолошки Завод Вел. Школе.

2. Прочитана су писма г.г. Борђа и Стевана Бончева, професора из Софије, којим благодаре на избору за чланове Геолошког Друштва.

3. Прочитано је саопштење *Милана К. Петковића* „О северо-источном делу крушевачког терцијара“. Проматрања су вршена на узаном појасу, што се од Гагловачке Реке пружа до утока

Расине у Западној Мораву, а који је на Геолошкој Карти обележен као Неоген. (Геологија Жујовића I, стр. 120). „Граница овога узаног терцијарнога терена на северу иде нешто испод потока Биљевца и паралелно с њим, па се, источно од макрешанске цркве на истој истој потоку повија ка ЈИ и силази у поток Дединца. Ту се, на левој обали овога потока код села Текије углавио у њ један клин кристаластих шкриљаца. Граница одавде скреће на И., пресеца Дединачку Косу и поток Велики Добромир, па се спушта ЈИ ка Глаговачкој Реци. На западу је узета као граница најнижа изохипса, која је готово паралелна с Расином, јер се простор од те изохипсе до Расине има сматрати као дилувијум. Терцијар је на овоме узаном простору испољен на неколико места. Стране потока Дединца су од наноса шљунковите каткад у подини лапоровите земље, коју пред крај села на левој обали смењује ситни жуто-црвенкасти песак. Дваестак метара на више опет на левој обали ископан је скоро један мали бунар, у коме испод наноса ситног шљунка дебљине 1,50 м. настаје крупнији шљунак, а испод овог лапоровита глина. У глинни избаченој из бунара нашао сам доста богату фауну, у којој је г. П. С. Павловић нашао ове врсте: *Cerithium pictum* Bast; *C. disjunctum* Sow., *Cardium obsoletum* Eichw.; *Modiola marginata* Eichw., *Murex sublavatus* Bast. и *Hydrobia* spес. И даље уз поток се смењује шљунак са песком. Овај је ситнозрн, гдешто дебео по 3—4 м., а обојен је жуто или црвенкасто, местимице и сасвим црно (од магнетита). На десној обали потока запазио сам три јасно одвојене терасе, чија је дужина до 50 м. а висине су: доња 3, а средња и горња 5—8 м. Само на једном месту налазе се правилно развијени слојеви модрикасте глине сличне оној из поменутог бунара. Пад им је од прилике 5° ка ЈЗ, а правац ССЗ—ЈИ. Одмах код првих кућа села Текије на десној обали Дединца налазе се у модрикастој глини фосили: *Nerita Picta* Fer, *Cerithium pictum* Bast. *Hydrobia* spес., *Congerina* spес., и врце од лигнита. Лигнита је нађено мало, на прелому је био доста велике сјајности. Супротно од овог места на левој обали појављују се први изданци кристаластих шкриљаца, који се као клин увлаче у терцијар на левој обали, док се десном продужује серија пескова истоветна са ранијом. Ове пескове замењује на послетку бељушав, крупнији песак са љуспицама мусковита и искрзаним зрнима фелспата, а каткад са крупнијим сочивастим уметцима распаднутог гнајса, док се на послетку не појаве изданци трошног гнајса, као што је онај у сухом поточићу на истој страни. Ту је граница терцијара са кристаластим шкриљцима на десној обали потока Дединца. — Већи део Кушака је од терцијара, чија граница иде паралелно са потоком Биљевцем, чија је десна обала од шкриљаца. У потоку Вел. Добромиру може да се прати терцијар одмах од друма Крушевац — Бунис, па све уз поток. И овде је заступљен песком нешто ситнијим и не тако

жутим као онај у Дединцу, испод кога се стално на ивици корита на-
 ходи модрикаста глина. Терцијар се овај свршава јужно од Дединачке
 Косе у првоме поточићу с десне стране потока В. Добромира. Ту су
 наслаге модрикаве уме дебеле неколико метара и без фосила. Одмах
 изнад поточића настају гнајси. Докле се терцијар протеже на исток
 нисам стигао да одредим. Према фосилима се види да је у овоме тер-
 цијару заступљена сарматска етажа, која је још раније конста-
 тована у непосредној близини Крушевца, а на левој обали Расине.“

4. *Д-р Марко Лeko* саопштава анализу „Шугаве Воде“ из Пешенца у Кратовској кази, коју је донео Стеван Симић, философ, уз ово саопштење: „Три часа јужно од Кратова лежи у једној равници село Пешенци. На источној страни села тече Пешенска Река. У долини се осећа јак мирис од сумпора, а у речном кориту се наводи врло често стинса, коју употребљују сељаци при фарбању (стипсосуше) разних материја. У селу има само два извора воде за пиће, а остали су сумпоровити. Прошле године је био прилично јак Цингарски Кладенац, али је пресушио после земљотреса у априлу месецу, те је сад најбољи представник сумпоровитих вода „Шугава Вода.“ Врело је удаљено од села 5 минута у ССИ. правцу, а избија на подножју брда Китке, уз саму обалу речну. Прилично је јако. На ЈЗ падини Китке извиру још неколико сумпоровитих извора, али су врло слаби. Око врела „Шугаве Воде“ и у самом врелу површина се воде прелива у разним бојама: зелено, плаво, пурпурно, жуто и т. д. Име овој води дато је с тога што народ верује да она лечи од свију кожных болести. Кунање се врши по одређеним, на празноверицама заснованим, правилима. Не далеко од „Шугаве Воде“ налазе се остатци фабрике (мадена) у којој се пре 25 година прерађивао сумпор.“ — „У флаши која није била чиста, јер се јако осећао мирис на анис било је око 650 куб. сантиметра воде, која је показивала киселу реакцију. Сувог остатка нађено је 1,186 грама, а жареног 0,96. При жарењу остатак се угљенисао одајући непријатан мирис органских материја, које су гореле. Даље нађено је у једноме литру воде: 0,046 гр. S_2O_2 ; 0,112 Al_2O_3 . Fe_2O_3 ; 0,168 CaO; 0,0476 MgO и 0,622 SO_3 . Из тих бројева израчунато је да у сувоме остатку из литра те воде има: 0,043 Na_2SO_4 ; 0,408 $CaSO_4$; 0,142 $MgSO_4$; 0,3752 $Al_2(SO_4)_3$ са малом количином сулфата гвожђа. Кад се томе дода још 0,046 S_2O_2 онда остаје на карбонате алкалних метала, органске материје и ређе састојке 0,1718 грама. Према томе главни су саставни делови сувог остатка сулфати калцијума, алуминијума и магнезијума и то: на 34,4% Ca SO_4 31,6% $Al_2(SO_4)_3$ и 12% $MgSO_4$. Вода ова долази дакле у ред сумпоровитих сулфатних вода, које се одликују антисептичним

дејством и сматрају се као лековите нарочито против рана и против болести органа за варење.

5. Прочитан је реферат *Ј. М. Жижовића* на *Geološki prijedled Dalmacije* од *R. Gasperini*. У *Spljetu*. 1902, стр. 47. — „Брошура ова има три дела. У првоме је списак публикација од године 1750 до 1902, у којима има градива за геологију Далмације. У другоме је „стратиграфско-палеонтолошки опис“ ове земље израђен по најновијим радовима о њој. А у трећем је „геолошка повјест“ Далмације. Брошуру ће с коришћу прочитати сваки, који је рад имати геолошки преглед Далмације, а нису му доступни специјални радови о истој.“

6. *С. Урошевић* реферише о анализама лорандита: *Analyse des Lorandit von Allchar*. Von *P. Jannasch* in Heidelberg (*Groth's Zeitschrift für Krystallographie und Mineralogie*. XXXIX, Bd, 2. H. 1904) и *Chemische Analyse des Lorandit von Allchar in Macedonien* е ct. Von *Josef Loczka* in Budapest (*Zeitschrift*, XXXIX B, 5 и 6 H. 1904). — „По овим анализама хемиски састав лорандита је $Tl As S_2$.“ — Даље реферише о раду од *Bruno Baumgärtel* in Clausthal: *Das Nebengestein der Chromeisenerzlagertstätten bei Dubostica in Bosnien und das Auftreten von secundär gebildetem Chromit in demselben*. *Tschermak's Mineral. und Petrograph. Mitteilungen* XXIII, V, 1904. — Ови реферати ће се штампати у Геолошким Аналима Балканског Полуострва.

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Г. Х. Андерсен. — Пре сто година у малој приморској варошци Одензе, у Данској, родио се чувени дански писац Ханс Христијан Андерсен, аутор дивних сказака које су преведене готово на све културне језике.

У детињству ми смо у слат читали његове скаске, и ако нисмо разумевали њихово тајно значење, и заносили смо се њиховом спољном интересантношћу, фантазијом, хумором. Ми ове скаске и сада поново читамо као зрели људи, и заједно са лепотом језика и стила наслађавамо се њиховом дубоком садржином унутрашњом, која је пуна то високе и чисте појезије, то сатире која пече, то тихе мудре проицавости у човечју душу и прилике у животу човеку.

21. марта 1905. год. место рођења Андерсена прославило је стогодишњицу рођења свога чувеног земљака. Тога свечаног дана Данци, становници Одензе-а, вероватно су се сетили једне од најдирљивијих сказака Андерсенових — „Ружно пловче“. Ова је скаска аутобиографија. Као и у тој скасци, пре сто година у Одензе-у родило се незграпно, непознато „пловче“, Ханс Андерсен, син простог сиромашног обућара. „Пловче“ је било изложено ћушкама, подсмеху, презирању, налазило се у положају нижих створења између осталих становника градских, а затим... докотурало се до спољашњег света, раширило своја крила — и претворило се у дивног лабуда, пред којим су се са усхићењем поклонили сви његови сународници, а за њима и људи других земаља. Таква је у ствари скаска његовог живота.

И заиста, ретко коме је пала у део каријера у животу као у некој скасци, каква је била Андерсенова. Он је рано остао сироче и неко време је необично сиротовао, до крајности сиротовао. Ну доцније њему се срећа насмеши, он нађе заштитника у лицу неколико интелегентних људи, који му помогаше да добије образовање — и сиромашни малишан, никад и не надајући се томе, ступи у гимназију, а затим у универзитет.

Даља његова судбина још је сјајнија. Никома непознати млади човек поче писати песме и мање приповетке — и, мало по мало, његово име и његова личност почеше излазити из магле на светлост. Ступајући у универзитет, Андерсен је већ имао име као аутор дивне песме „Дете које умире“ и неколико приповедака. Од тога доба почиње његово плодно литерарно делање, и заједно с тим његова многобројна путовања. Млади лабуд стиже до мора и отплавли на сусрет слободи и слави...

Он је обишао Италију и сву западну Европу — и, сем тога, Малу Азију и Африку, и од свуда доносио је у отаџбину богату грађу за своје производе. Тек 1862. год. он је прекинуо своје честе „излете“ у туђе земље и није излазио из Копенхагена, где је учествовао у свим могућним друштвеним пословима и уживао поштовање као најчувенији грађанин дански.

Андерсен је умро у Копенхагену 1875. год., после дугог и тешког боловања и после дугог живота богатог и по трудовима и по плодовима.

Он није писао само скаске. Скаске чине језгру његових радова и карактеристичну особину његовог дара, али је са успехом излазио и са производима друге врсте: он је писао романе, позоришне комаде, путописе и песме. Од његових романа чувенији је „Импровизатор“ и нешто мање „Петко срећко“, „Бити или не бити“ и роман аутобиографија „Скаска мога живота“. Од мањих производа, сем сказака, познате су његове „Историје“, „Књига слика без слика“ и „Две баронесе“.

Али сви ови производи бледе пред његовим скаскама, које се истичу нада све. Човек не може да их се прочита — тако је много у њима појезије, хумора и духа. Стваралачка фантазија у њима је онај огњени кључ који читаоцу отвара сасвим засебан свет, у коме обичан смртни нема приступа, ну у коме пред чаробном речју песника падају сви затвори и подижу се све завесе. Људи, животиње, духови, мртви предмети — све живи у овим скаскама нарочито светлим животом, који је само фантазија створила. И аутор говори о свему томе тако просто и природно, као да су све то — најобичније ствари, и као да постојање гробне хумке, у којој шумски цар и његове ћерке дају забаве, или посете шљивчине Оде-Лук-а деци која спавају — не побуђују у нама никакве сумње у своју реалност. Зато све скаске Андерсенове чине веома свеж и јак утисак.

Даље, у њима блиста јасан и романтичан језик и жива „разговорна“ форма казивања. Хумор, који у неким скаскама има црте благе веселости и подсмеха без вређања, у другима — достиже јачину и значење праве сатире. Сетимо се сказака: „Чувар свиња“, „Хлад“ и особито „Нова хаљина краљева“ — овај прави узор између сатиричних сказака Андерсенових. У овим мајушним производима Андерсенове музе бије кључем чисто грађанско спрасно негодовање противу лажни, неправде и глуности живота. Дивни описи природе, песничка поређења и симболи, народна мудрост у виду оштрих израза који не премашују циља — све то игра светлим бојама дуге у скаскама Андерсеновим, заједно са идејама и облицима високе појезије и заједно са расположењем узвишене туге, вечне у човечјем срцу. Сетимо се само скаске „Мајка“ — скаске која се тешко чита без душевног узбуђења, и ако је она сасвим проста и наивна.

С руског
С. С — Ђева

ПРОСВЕТНИ КОВЧЕЖИЋ

Виша Женска Школа у Београду — Код ове школе постоје 1) Друштво ученица Више Женске Школе основано 1884 године. Основни је капитал 3000 динара, који се налази код Управе Фондова. Приплод од овога капитала употребљава се на потпомагање сиромашних ученица. — 2) Заве-

штаћи пок. архиепископа јарославског *Леонида*. Приходом овога фонда издржава се једна добра и сиромашна ученица. Добија помоћ од 25 динара месечно. — 3) *Завештање пок. жене Душана Зарића* арт. капетана које се има остварити тек по смрти њенога мужа, што ће се трећина чистог прихода од истог непокретног имања уступити сиромашнијим ученицама В. Ж. Школе. — 4) *Завештање поч. Косте Лекића* које још није предато Управи школевој.

*

Фонд *Динз Манчића и жене му Ђубице* — из Смедерева на дан 1. јануара 1904 године изашао је 205015·04 динара.

Фонд *Стеве Кузмановића* Кршљанина из Смедерева на дан 1. јануара 1904 године износио је 172.852·80 динара.

*

Фондови у средњим школама — При Ваљевској гимназији постоји фонд за потпомагање сиромашних ученика са капиталом од 10177 дин. Фонд је заснован у години 1888; циљ је фонду да потпомаже сиромашне ученике новцем, књигама и оделом. Код Ваљевске гимназије постоји још и Књижевни фонд Радована Лазића трговца из Ваљева, коме је задатак да награђује све књижевне радове ма из које врсте популарне књижевности, која би имала шири круг читалаца. Фонд износи 9000 динара.

*

При неготинској гимназији — постоји *Ћачки фонд неготинске гимназије* основан 1894 године у циљу потпомагања сиромашних а добрих ученика оделом и школским потребама. Готовина фонда износи 4500 динара и налази се код Управе Фондова.

*

При трећој београдској гимназији — постоји фонд под именом *Панчићева Задужбина*. Готовина овога фонда износи 3857·90 динара. Једним делом прихода награђују се одлични ученици у вештинама и помаже се извођење ученичких екскурзије.

*

Фонд проте *Милутина Банића* из Смедерева на дан 1. јануара 1904 године износио је 21.452·02 динара.

*

Фонд *Петра Спасојевића* из Смедерева износио је на дан 1. јануара 1904 године 1982·90 динара.

*

Школски фонд, који се налази на приплоду код Управе Фондова износио је на дан 1. јануара 1905 године динара 2903391·86 дин.

СТАТИСТИКА НЕКОЛИКО

МЕСТО	1892		1893		1894		1895		1896	
	САУША- ЛАКА	БУДЕТ fr.	САУШ.	БУДЕТ	САУШ.	БУДЕТ	САУШ.	БУДЕТ	САУШ.	БУДЕТ
1. Атина	3331	431947	3156	398620	3088	385670	3258	480230	3486	670395
2. Београд (В. Школа)	472	289994	460	305906	480	273028	432	266387	491	287070
3. Беч	6029	984300	5431	1053204	6714	1092611	5796	1092611	7012	1092611
4. Бреслау	1262	1044083	1237	1046705	1262	1049368	1387	1177872	1404	1198597
5. Будимпешта	3223	726079	3676	753074	3892	779420	4407	950971	4836	890700
6. Берлин	6356	2512490	6876	2548000	7322	2558000	8137	2628166	9375	2647636
7. Букурешт	962	925631	1382	1237926	1265	1090500	1680	1182926	1736	1280638
8. Бордо	1637	858000	1974	842110	2114	828460	2159	913453	2143	952163
9. Берн	615	600615	682	600000	647	625832	688	632527	687	643236
10. Вирцбург	1403	754500	1371	754500	1442	1777651	1456	830190	1482	902785
11. Варшава	1186	351239	1176	382682	1215	457594	1088	464008	1187	365253
12. Грац	1512	328100	1349	337078	1552	397920	1688	398985	1761	398642
13. Гетинген	793	1121702	786	1144362	809	1137882	1099	1154782	1195	1166919
14. Гренобл	501	229175	511	299770	489	284535	464	326184	547	347361
15. Гисен	593	654994	603	654994	624	766988	598	766980	653	858167
16. Дижон	360	317650	368	317710	427	287125	484	334372	501	337559
17. Загреб	415	137224	410	138005	479	148362	437	150514	484	195212
18. Женева	759	368750	772	438000	703	550000	424	371825	832	374825
19. Јена	705	315982	735	429437	715	429437	768	429437	812	448739

ЕВРОПСКИХ УНИВЕРЗИТЕТА

1897		1898		1899		1900		1901		1902	
САМШ- ЛАЦА	БУЏЕТ фр.	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ
3556	305841	3189	315260	3258	330070	3297	500800	3090	306000	3580	390000
482	287032	466	289174	438	318313	415	328341	405	328000	456	330670
5690	1159594	5710	1306000	5770	1230600	5852	1198700	6009	1107370	6178	1207560
1513	1238912	1587	1347783	1621	1347793	1636	1429972	1715	1305530	1813	1272821
4859	996670	5048	924697	5409	1200000	5561	2400412	5940	2680090	6027	2257053
10306	2685274	10827	2808441	11312	2871113	12504	3083746	12848	3500000	13632	3345274
2296	1305231	2359	1402000	2210	1442126	4314	1625373	3075	1405224	3304	1004470
2160	960295	2144	1021112	1961	1137384	1998	1114700	2042	1228356	2115	1165528
755	682355	804	690356	903	680314	1044	711000	1344	708252	1482	714000
1443	869732	1327	1278558	1241	878819	1112	1324280	1218	1356118	1235	939859
1178	385221	1242	437821	1342	480506	1126	476118	1399	470386	1400	550523
1771	415231	1606	425112	1675	513112	1505	1156704	1760	1141160	1509	1251460
1268	1227239	1383	1297547	1411	1366091	1523	1350236	1608	1620532	1456	1380494
540	347960	476	369050	523	386381	535	398247	558	431123	687	516640
692	858167	764	966600	850	966600	891	1043507	932	1005030	1055	1141985
634	356815	604	394600	442	410450	649	410950	687	410950	708	450325
564	194585	656	200253	770	202605	881	402710	908	405308	1054	409950
812	389900	448	396226	904	415216	936	435000	1008	490000	1075	504206
756	448739	815	448739	804	448739	837	480501	846	480501	818	480501

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

МЕСТО	1892		1893		1894		1895		1896	
	САУНА- ЛАЦА	БУЏЕТ fr.	САУН.	БУЏЕТ	САУН.	БУЏЕТ	САУН.	БУЏЕТ	САУН.	БУЏЕТ
20. Краково . . .	1283	339550	1242	393794	1292	481620	1304	531996	1765	591296
21. Лемберг . . .	1183	120900	1074	169805	1279	177277	1285	245356	1398	348123
22. Лијон	1695	968895	1812	1006155	1997	965320	2403	1025768	2077	1073577
23. Лиљ	915	738982	1118	749010	1211	669765	1351	777982	1327	818716
24. Лозана	414	—	482	—	516	—	493	—	544	—
25. Минхен	3588	987284	3684	987284	3798	1034562	3754	1186234	3872	1085118
26. Москва	2567	875000	3649	985884	4118	890300	3967	3851	2565	3953
27. Лајциг	2211	1897822	3044	1905322	3067	1859707	2798	1859077	3047	2051220
28. Нанси	647	787295	738	805230	814	748670	942	894405	1012	884119
29. Париз	10212	3530229	10164	3521405	10643	3430985	11010	3894392	11755	4003463
30. Петрцград . .	2200	441628	2458	430347	2804	440976	3102	500828	3287	547663
31. Праг (немачки универзитет) . .	1460	389050	1351	409777	1259	420636	1232	429851	1356	435619
32. Праг (чешки универзитет) . .	2670	413307	2733	371000	2519	426049	2436	429851	2147	395994
33. Рен	621	313775	971	309805	1116	305100	1178	343943	1305	350115
34. Софија	275	291000	311	330000	380	350000	309	560000	325	486000
35. Тибинген . . .	1172	818115	1361	853173	1232	853173	1262	917600	1199	917600
36. Тулуз	1324	705925	1347	760635	1459	713695	1561	787616	1731	806134
37. Хајделберг . .	1292	732830	1282	793830	1365	768430	1428	775633	1309	798730
38. Хал	1546	1267021	1592	1279393	1593	1406465	1528	1419694	1477	1730261
39. Харков	1136	371586	1207	430000	1313	437000	1452	443521	1467	452037
40. Штрасбург . .	955	998575	956	1012140	953	1025610	1032	1030270	997	1027940

WWW.UNILIB.RS

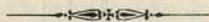
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

1897		1898		1899		1900		1901		1902	
САМШ- ЛАНА	БУЏЕТ fr.	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ	САМШ.	БУЏЕТ
1427	591296	1323	1062592	1333	1062992	1206	1062592	1711	1062592	1879	1062592
1507	436681	1901	500207	2004	600150	1947	891428	1628	954096	1682	954096
2198	1076710	2198	1262158	2405	1812630	2465	1257676	2536	1326721	2602	1388000
1283	821435	1354	926150	1358	936628	1141	938124	1207	942145	1363	956182
512	—	584	—	556	—	641	—	695	—	721	—
4031	1134232	4185	1805204	4452	2006307	4598	2165117	4832	2253119	4705	2315249
4461	985263	4005	1193668	3964	1210190	4132	1263502	4323	1661762	4671	1825132
3064	2051220	3174	2051220	3270	2263659	3269	2480096	3956	2631483	4100	2541124
1013	896120	1001	943665	952	1031000	1137	1098940	1206	1156209	1130	1204318
11090	4091655	12047	4685500	11827	5193434	12171	5193434	12315	5840135	12618	5630241
3392	523075	3070	589632	3634	612324	3662	736211	3708	750062	3775	856439
1178	395812	1128	380623	1162	370912	1166	379237	1389	408117	1234	518269
2521	406594	2588	430209	2362	450321	2868	486125	2356	504327	2291	651978
1477	362905	1063	393907	1057	417126	1098	430506	1143	425067	1248	440325
354	391180	392	346821	409	334000	485	345236	495	320911	582	360703
1309	989869	1406	929869	1560	1044521	1583	1044521	1306	1090234	1250	1106900
1808	832380	1885	801076	1897	1011613	1934	1011613	1893	1011613	1955	1011613
1322	798730	1384	828680	1568	828670	1675	877400	1735	874400	1823	926300
1635	1417136	1706	1506010	1738	1506410	1798	1554036	1805	1712203	1842	1601089
1576	487079	1582	493321	1681	493321	1520	500203	1635	500203	1692	532604
1064	1025370	1101	1048980	1139	1074750	1211	1048410	1198	1056342	1250	1106900

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Његово Величанство, Краљ Србије, Петар I. приликом свог проласка кроз Миријево, 29. марта ове године, благоизволео је посетити ову школу и присуствовати при пропитивању ђака из свих разреда. При поласку благоизволео је милостиво подарити сиротне ђаке са 20 динара у злату.

Управитељ школски у име своје и својих ђака и овим путем изјављује своју најтоплију захвалност Њ. Вел. Краљу.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

Одговорни уредник **ВЛАД. Т. СПАСОЈЕВИЋ**
Краљице Наталије ул. бр. 82.

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А